

УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

Ведєрніков Ю.А., Кульбач С.О., Кучук А.М.

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

УДК 340(075.8)
ББК 67.0я73
В 26

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист №1/11-8592 від 14.09.2010)

Автори:

Ю.А. Ведерніков – кандидат юридичних наук, доцент
С.О. Кульбач – кандидат юридичних наук
А.М. Кучук – кандидат юридичних наук

Рецензенти:

Завідуюча відділом теорії держави та права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, член-кореспондент Академії правових наук України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор Н.М. Оніщенко

Професор кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор О.Д. Тихомиров

Ведерніков Ю.А.
В 26   Юридична деонтологія / Ю.А. Ведерніков, С.О. Кульбач,
А.М. Кучук. – Дніпропетровськ: вид-во «Свідлер А.Л.», 2011. – 206 с.
ISBN

Посібник містить стислий виклад питань з юридичної деонтології відповідно до навчальної програми для студентів, слухачів, курсантів вищих навчальних закладів, затвердженої Міністерством освіти і науки України

ББК 67.0я73

ISBN 978-966-8490-92-7

© Ю.А. Ведерніков, 2011
© С.О. Кульбач, 2011
© А.М. Кучук, 2011

Постигнув вывод мудрости земной,
Юрист становится творцом свободы,
Он за нее всегда пойдет на бой
для радостей и для мирской невзгоды.
Познав великой мудрости ЗАКОН,
Он быть ЮРИСТОМ вечно обречен.

ЗМІСТ

Вступ	9
Розділ 1. Юридична деонтологія як наука і навчальна дисципліна	11
1.1. Визначення деонтології	11
1.2. Виникнення терміну “деонтологія”	12
1.3. Визначення та різновиди обов’язку	13
1.4. Визначення моралі	14
1.5. Підходи до визначення юридичної деонтології	15
1.6. Основні визначення науки юридичної деонтології	16
1.7. Виникнення медичної деонтології	17
1.8. Становлення юридичної деонтології	18
1.9. Предмет юридичної деонтології	19
1.10. Мета юридичної деонтології	20
1.11. Завдання юридичної деонтології як юридичної науки	21
1.12. Завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни	22
1.13. Функції юридичної деонтології	23
1.14. Принципи юридичної деонтології	24
1.15. Методологія юридичної деонтології	25
1.16. Місце юридичної деонтології в системі юридичних наук	26
1.17. Зв’язок юридичної деонтології з іншими гуманітарними науками	27
1.18. Концепт науки “юридична деонтологія”	28
Контрольні запитання	29
Розділ 2. Загальна характеристика юридичної діяльності	30
2.1. Концепт юридичної діяльності	30
2.2. Ознаки юридичної діяльності	31
2.3. Зміст юридичної діяльності в епоху римського права	32
2.4. Зміст юридичної діяльності на сучасному етапі	33
2.5. Види юридичної діяльності	34
2.6. Правові форми в юридичній та неюридичній сферах	35
2.7. Юридична діяльність і професійна діяльність	36
2.8. Риси юридичної професії	37
2.9. Система юридичної діяльності	37
2.9.1. Суб’єкти юридичної діяльності	38
2.9.1.1. Визначення терміну «юрист»	38
2.9.1.2. Структура індивідуальної культури юриста	39
2.9.2. Об’єкти юридичної діяльності	40
2.9.3. Засоби юридичної діяльності	40
2.9.4. Форми здійснення юридичної діяльності	41
2.9.5. Методи здійснення юридичної діяльності	41
2.9.6. Функції юридичної діяльності	41
2.10. Тенденції розвитку юридичної діяльності	42

Контрольні запитання	43
Розділ 3. Юридична наукова діяльність	44
3.1. Визначення юридичної науки	44
3.2. Функції юридичної науки.....	45
3.2.1. Загальнонаукові функції юридичної науки	46
3.2.2. Спеціально-юридичні функції юридичної науки	47
3.3. Зміст юридичної науки	48
3.4. Форми наукового знання	49
3.5. Рівні розвиненості наукових знань	50
3.6. Предмет юридичної науки	51
3.7. Методологія юридичної науки	52
3.7.1. Класифікація методології юридичної науки	53
3.7.2. Логічні методи пізнання	54
Контрольні запитання	55
Розділ 4. Юридична освітня діяльність	56
4.1. Визначення юридичної освіти	56
4.2. Мета юридичної освіти	57
4.3. Структура вищої освіти	58
4.4. Принципи та стандарти вищої юридичної освіти	59
4.5. Типи вищих навчальних закладів в Україні	60
4.6. Визначення акредитації. Рівні акредитації	61
4.7. Форми навчання у вищих навчальних закладах	62
4.8. Форми організації навчального процесу	62
4.9. Вища освіта в Україні та Болонський процес	63
4.9.1. Кредитно-модульна система організації навчального процесу .	64
4.9.2. Мета впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу	65
4.9.3. Шкала оцінювання ECTS	66
4.10. Основні напрями удосконалення вищої юридичної освіти в Україні	67
4.11. Юридична освіта в Україні та США	68
Контрольні запитання	69
Розділ 5. Юридична практична діяльність	70
5.1. Визначення соціальної діяльності	70
5.2. Ознаки соціальної діяльності	71
5.3. Види соціальної діяльності та юридична практична діяльність ..	72
5.4. Ознаки юридичної практичної діяльності	73
5.5. Визначення юридичної практичної діяльності	74
5.6. Концепт юридичної практичної діяльності	75
5.7. Принципи юридичної практичної діяльності	76
5.7.1. Нормативне закріплення принципів окремих видів юридичної практичної діяльності	77

5.8. Функції юридичної практичної діяльності	78
5.9. Види юридичної практичної діяльності	79
5.9.1. Адвокатська практика	79
5.9.2. Нотаріальна практика	80
5.9.3. Оперативно-розшукова практика	80
5.9.4. Практика державної виконавчої служби	81
5.9.5. Практика юридичної служби	81
5.9.6. Прокурорська практика	82
5.9.7. Суддівська практика	82
5.10. Юридична практична діяльність і право	83
5.11. Найважливіші тлумачення терміну «право»	84
5.12. Структура правової системи	84
5.13. Об'єкти юридичної практичної діяльності	85
5.14. Елементи юридичної практичної діяльності	85
5.15. Основні форми юридичних дій	86
5.16. Визначення юридичної справи, юридичного процесу	86
5.17. Структура юридичного процесу	87
5.18. Форми юридичного процесу	88
5.19. Ведення юридичної справи	89
5.20. Рішення юридичної справи	90
5.21. Тлумачення юридичних норм	90
Контрольні запитання	91
Розділ 6. Професіограми юридичних професій	92
6.1. Визначення професіограми	92
6.2. Визначення професіограми юридичних професій	93
6.3. Структура (аспекти) професіограми юридичних професій	94
6.4. Професіограма юриста	96
6.5. Психограма судді	97
6.6. Психограма адвоката	98
6.7. Психограма нотаріуса	99
6.8. Психограма прокурора	100
6.9. Психограма юрисконсульта	101
6.10. Психограма державного виконавця	102
6.11. Психограма слідчого	103
6.12. Психограма оперуповноваженого	104
Контрольні запитання	105
Розділ 7. Соціальне регулювання юридичної діяльності	106
7.1. Визначення соціального регулювання	106
7.2. Мета соціального регулювання	106
7.3. Засоби соціального регулювання	107
7.4. Види соціального регулювання	108
7.5. Види соціальних норм	109
7.6. Визначення терміну “соціальне регулювання діяльності юриста”	110

7.7. Нормативні основи юридичної деонтології	110
7.8. Офіційні нормативні джерела юридичної деонтології	111
7.9. Основні деонтологічні акти України	112
7.10. Визначення соціальних відхилень	113
7.11. Основні фактори, які зумовлюють соціальні відхилення	114
7.12. Подолання соціальних відхилень	115
Контрольні запитання	116
Розділ 8. Соціальні конфлікти та їх вплив на юридичну діяльність	117
8.1. Визначення термінів «конфлікт», «соціальний конфлікт»	117
8.2. Класифікація конфліктів	118
8.3. Характеристика основних параметрів конфлікту	119
8.4. Види учасників конфлікту	119
8.5. Типи суб'єктів конфлікту	120
8.6. Стадії розвитку конфлікту	120
8.7. Причини виникнення конфлікту	121
8.8. Визначення юридичного конфлікту	121
8.9. Основні параметри юридичного конфлікту	122
8.10. Стадії юридичного конфлікту	122
8.11. Найбільш імовірні варіанти завершення конфлікту	123
8.12. Основні способи вирішення конфлікту	123
8.13. Фактори урегулювання конфліктів мирним шляхом	124
8.14. Стили вирішення конфліктів у юридичній практиці	125
8.15. Способи профілактики конфліктів	126
Контрольні запитання	127
Розділ 9. Професійна деформація юриста	128
9.1. Визначення професійної деформації	128
9.2. Форми прояву професійної деформації	129
9.3. Об'єктивні причини професійної деформації	130
9.3.1. Втома, депресія і стрес як об'єктивні чинники професійної деформації	131
9.4. Суб'єктивні причини професійної деформації	134
9.5. Фактори професійної деформації	135
9.6. Рівні професійної деформації	136
9.7. Види професійної деформації	137
9.8. Профілактика професійної деформації	139
9.8.1. Профілактика професійної деформації (у колективі)	139
9.8.2. Індивідуальна профілактика професійної деформації	141
Контрольні запитання	142
Бібліографічний список	143
Предметний покажчик	146

Додатки	150
Додаток 1. Основні принципи про роль юристів	150
Додаток 2. Стандарти незалежності юридичної професії	154
Додаток 3. Незалежність, дієвість та роль суддів	158
Додаток 4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Витяг)	163
Додаток 5. Основні засади професійної етики юристів України	172
Додаток 6. Кодекс професійної етики судді	175
Додаток 7. Правила адвокатської етики	177

ВСТУП

Законність і проблеми її забезпечення завжди були актуальними для Української держави. Особливу важливість вони набувають в умовах демократизації громадського життя, становлення правової держави, в якій людина, її права і свободи, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Україна, слідуючи курсом демократичних перетворень і визнаючи пріоритет прав і свобод людини, взяла на себе обов'язок дотримуватися і захищати їх. В ч. 2 ст. 19 Конституції України закріплено законність як принцип діяльності всіх державних органів.

За таких умов докорінні зміни зачіпають, перш за все, сферу правового регулювання суспільних відносин. Розвиток ринкових відносин намітив стійку тенденцію до збільшення ролі автономних, незалежних від держави форм регулювання суспільних відносин. Але при переході до подібної автономної моделі, суспільство неминуче стикається з проблемою забезпечення реалізації прав і свобод громадян, забезпечення ефективного функціонування правової системи. За таких обставинах на перший план виходить **юридична діяльність, професійна діяльність юристів.**

Навчальний курс “Юридична деонтологія” запроваджено як нормативну дисципліну у 1996 році. “Юридична деонтологія” регламентується відповідними державними стандартами освіти і, згідно з фаховою освітньою програмою підготовки, належить до професійно спрямованих дисциплін. Ця дисципліна надає можливість курсантам і студентам глибше усвідомити сутність майбутньої професії, зрозуміти специфіку юридичної діяльності.

Юридична деонтологія покликана формувати у курсантів і студентів професійну культуру, знайомити із сучасними підходами до юридичної діяльності, сприяти вирішенню різноманітних юридичних і моральних колізій, які виникають в юридичній практиці.

Важливими аспектами вивчення дисципліни є з'ясування низки вимог деонтологічного характеру, що висуваються до фахівця-юриста, надання загального уявлення про ті засади, норми, уміння та навички, якими має

оволодіти майбутній юрист, щоб ефективно виконувати професійний обов'язок.

Нормативний курс юридичної деонтології має на **мети**: надати системне бачення моральних основ юридичної діяльності, етичних проблем, що виникають в сфері юридичної діяльності, причин моральних і професійних конфліктів; ознайомити з системою освіти і виховання юристів в Україні; ознайомити зі специфікою майбутньої професії, надати уявлення про основні аспекти юридичної практичної діяльності; сприяти вихованню майбутнього юриста, здатного стати на захист прав і свобод громадян, втілювати пріоритет права у суспільстві, бути патріотом своєї країни, фахівцем з високими моральними та професійними якостями.

Вивчення дисципліни „Юридична деонтологія” передбачає досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки випускника, при якому він повинен:

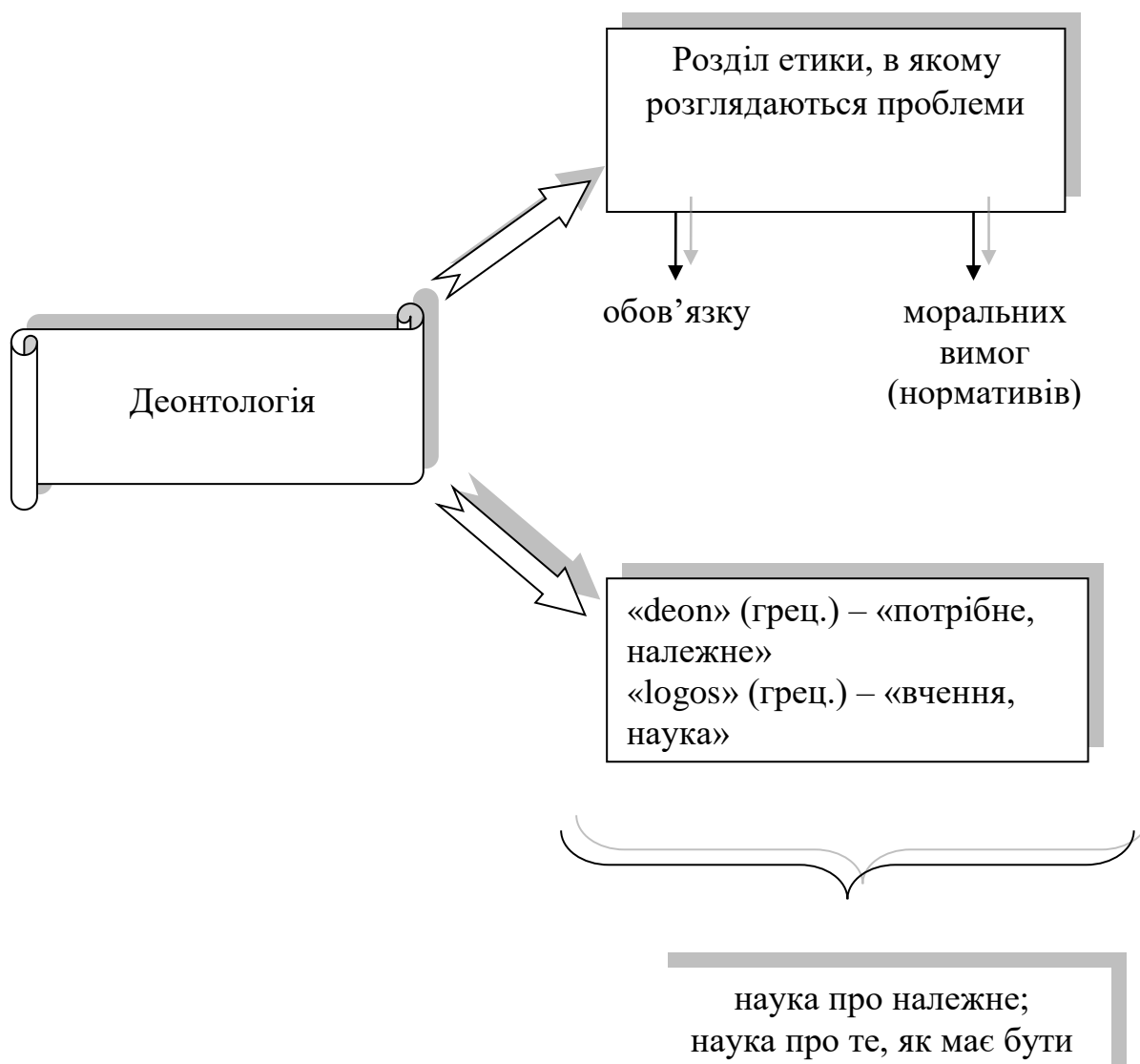
знати: сутність моралі та моральності, основні категорії юридичної деонтології і професійної етики; особливості правової, моральної, естетичної, психологічної, комунікативної культури юриста; основні правила поведінки та спілкування, службовий етикет; характеристику основних юридичних спеціальностей; вимоги до професії юриста;

уміти: аналізувати власну професійну діяльність з погляду моральних цінностей; давати моральну оцінку мотивам, діям, засобам та наслідкам дій; організувати на науковій та моральній основі спілкування в колективі, відносини з підлеглими, керівниками, клієнтами; організувати моральне виховання співробітників; відстоювати власні права, честь і гідність, захищати права і законні інтереси громадян.

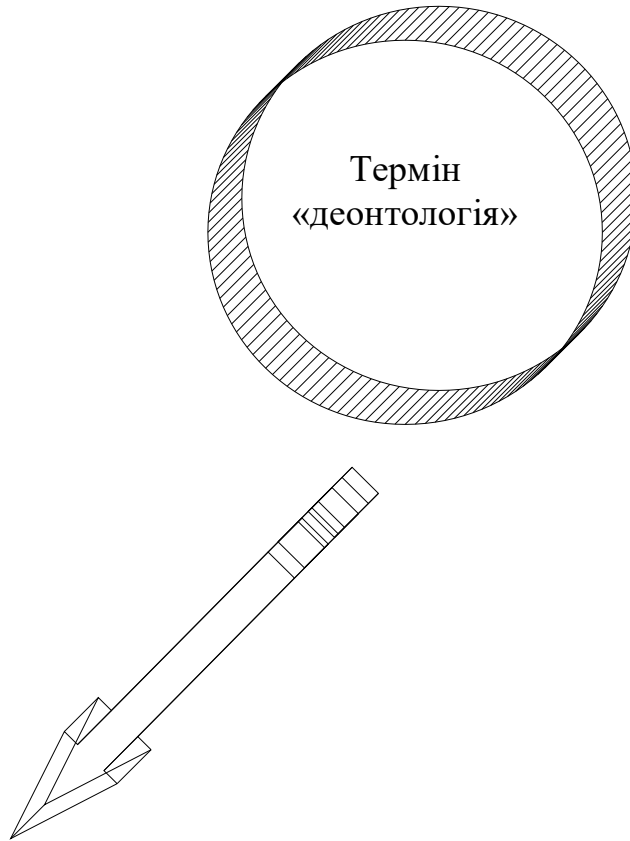
„Юридична деонтологія” тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами як „Теорія держави і права”, „Філософія права”, „Етика. Естетика”, які допомагають зрозуміти такі фундаментальні категорії як „вимоги”, „закон”, „право”, „моральний обов'язок”, „естетична культура”, „обов'язок”, „юридична діяльність” тощо.

РОЗДІЛ 1. ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1.1. Визначення деонтології

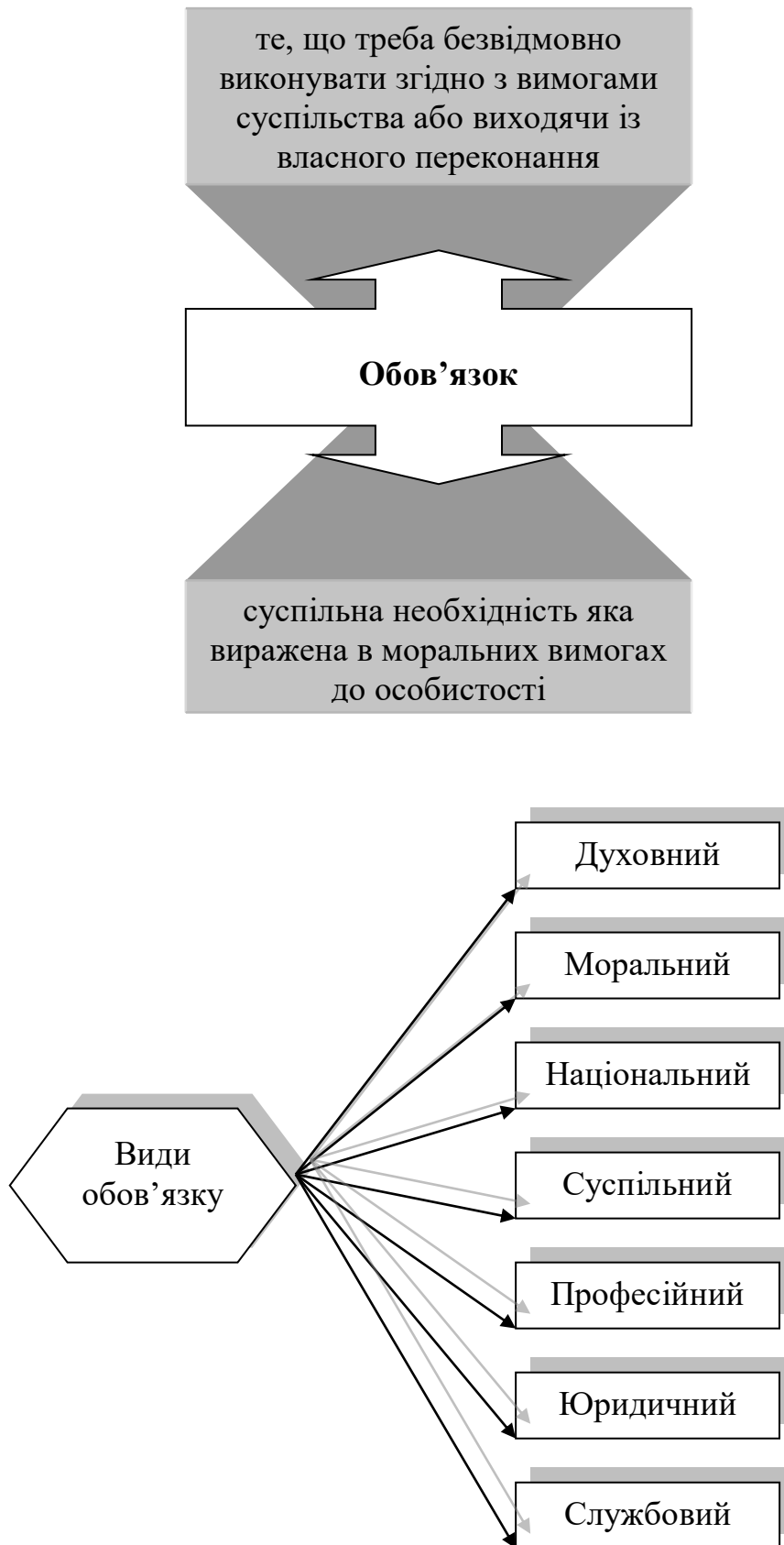

1.2. Виникнення терміну “деонтологія”

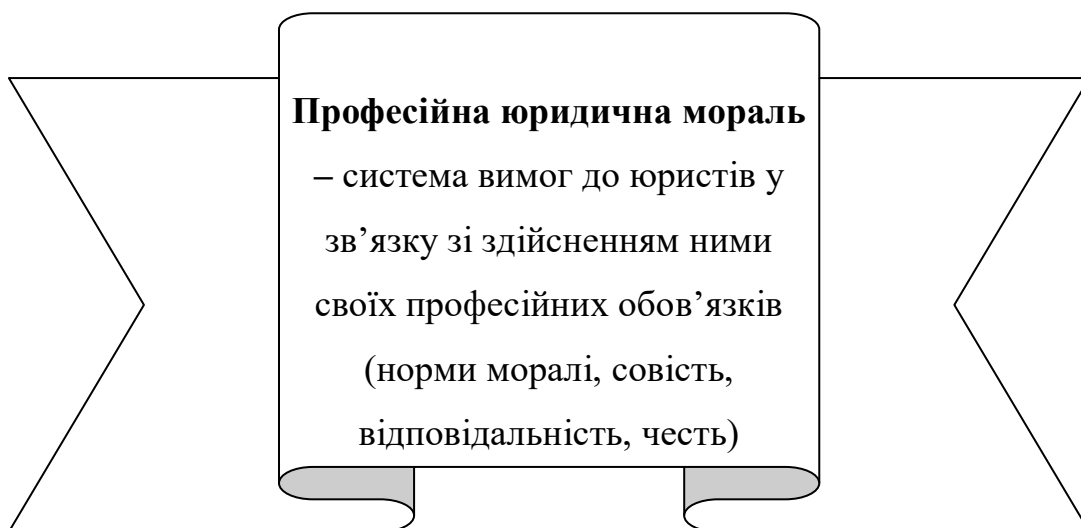
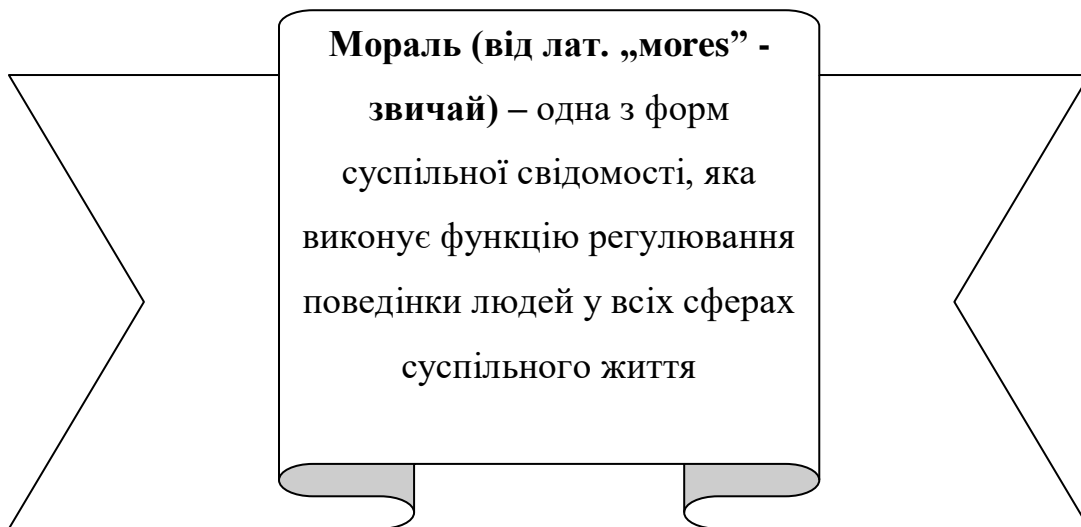

У 1834 р.
вперше у науковий обіг увів
англійський філософ права Ієремія
Бентам у праці «Деонтологія або наука
про мораль»

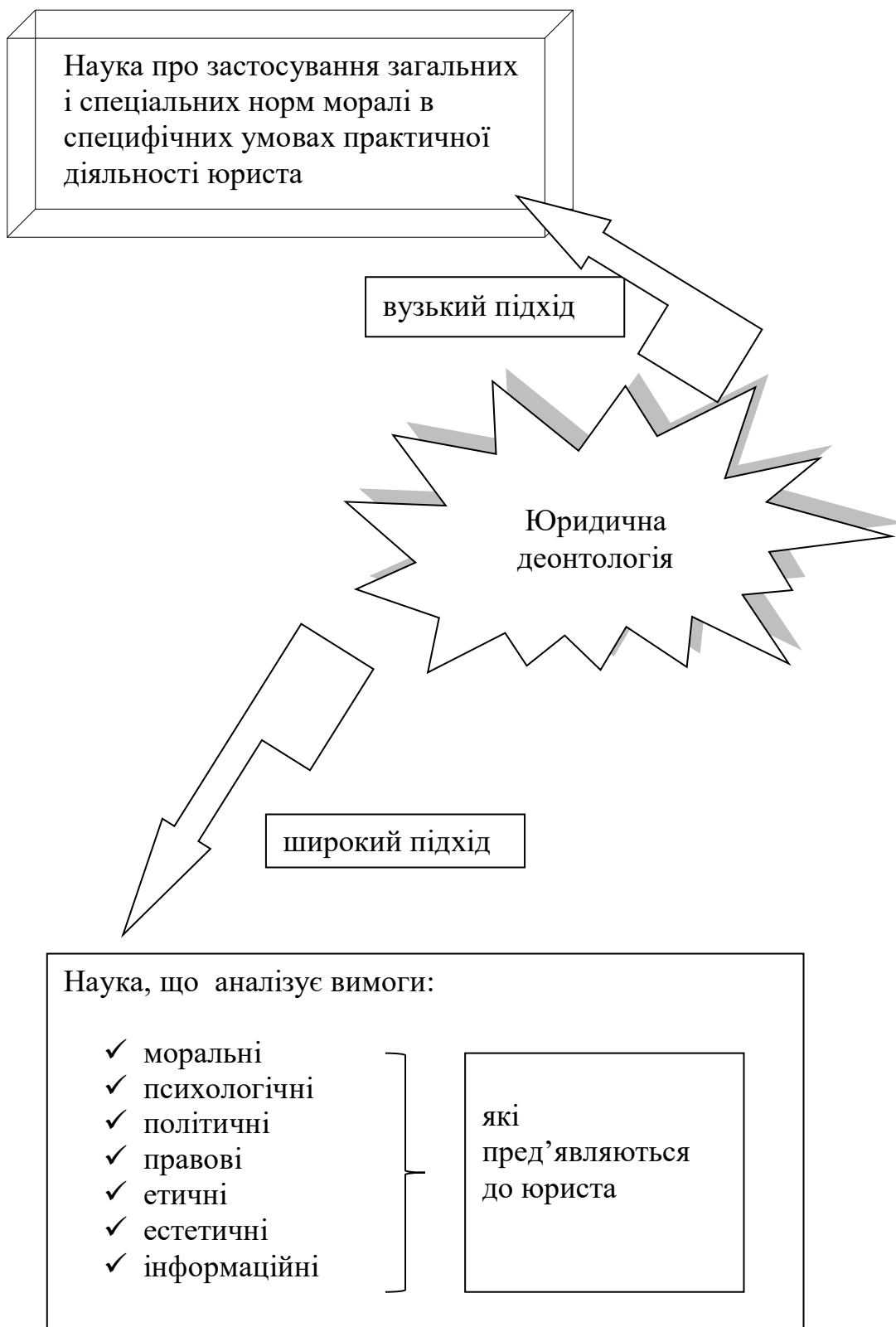
1.3. Визначення та різновиди обов'язку

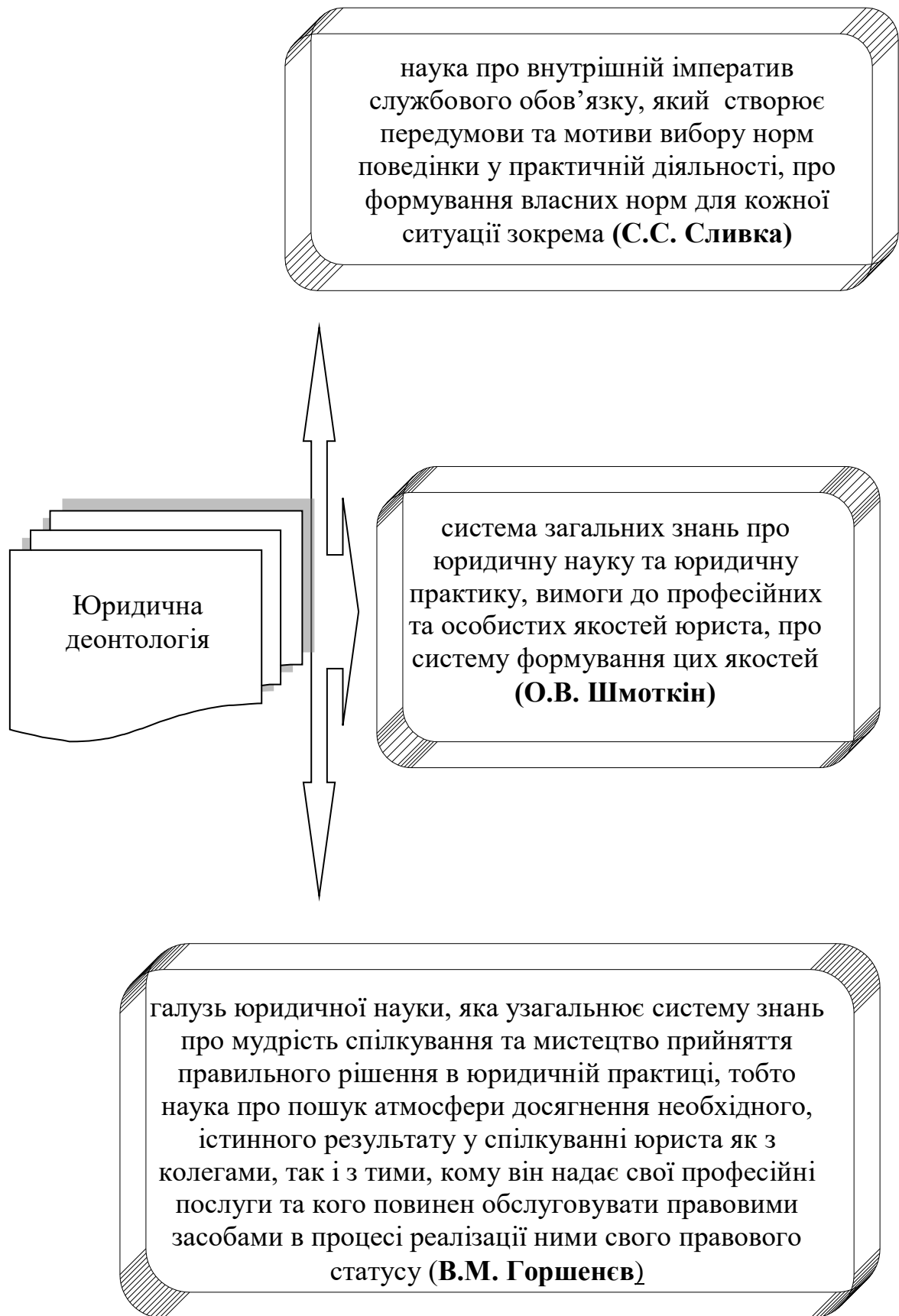
1.4. Визначення моралі

1.5 Підходи до визначення юридичної деонтології

1.6. Основні визначення науки юридичної деонтології

1.7. Виникнення медичної деонтології

Кожна професія створює свою деонтологію
Найбільш активно розвивалася медична
деонтологія

Античні часи – Гіппократ створив
клятву лікаря, яка повністю відображує
сутність медичної деонтології (існує до
сьогодні)

Середні віки - такі відомі пам'ятки
деонтологічного характеру, як
«Салернський кодекс здоров'я»,
«Медична етика», «Канон лікарської
науки» Ібн – Сіні

Медична
деонтологія

У 1949 р. ухвалено Міжнародний
кодекс медичної деонтології,
прийнятого на Міжнародному конгресі
лікарської спілки в Женеві

З початком **1960-х років** у медичних
навчальних закладах став викладатися
спеціальний курс «Медична деонтологія»

1.8. Становлення юридичної деонтології

У 1970-і роки в юридичних навчальних закладах викладався спеціальний курс «Вступ до юридичної спеціальності»

У 1976 р. С. Алексєєв та М Айзенберг опублікували відповідні підручники

У 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН було ухвалено Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (резолюція № 34/169)

У другій половині **1980-х** років була запропонована для вивчення навчальна дисципліна «Юридична деонтологія», яку започаткував професор В.М. Горшенєв у Харківському юридичному інституті як пропедевтичну і експериментальну

У 1982 р. Міністерством юстиції СРСР було ухвалено «Кваліфікаційну характеристику юриста» (система вимог до знань та умінь юриста)

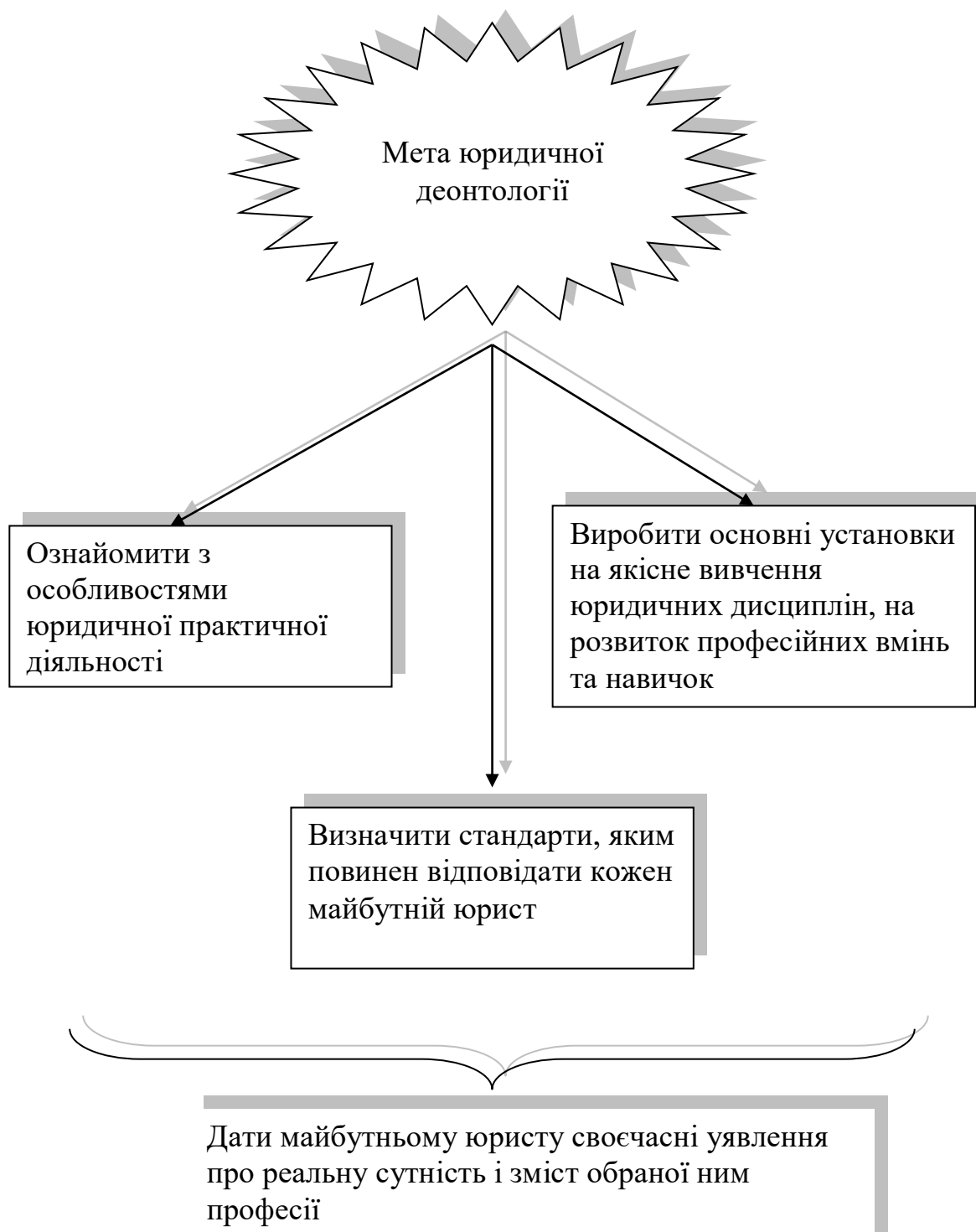
У 1988 р. вийшов друком навчальний посібник з юридичної деонтології під ред. В.М. Горшенєва

На теперішній час юридична деонтологія, як наука і навчальна дисципліна, знаходиться на стадії свого становлення

1.9. Предмет юридичної деонтології

1.10. Мета юридичної деонтології

1.11 Завдання юридичної деонтології як юридичної науки

1.12. Завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни

1.13. Функції юридичної деонтології

Функції юридичної деонтології – основні напрями її теоретичного і практичного призначення, орієнтовані на якісне виконання юристом свого професійного обов’язку

1.14 Принципи юридичної деонтології

Принципи юридичної деонтології виконують функцію соціальних орієнтирів поведінки юриста в різноманітних ситуаціях

1.15 Методологія юридичної деонтології

Методологія юридичної деонтології – це система принципів, підходів і методів обґрунтування системи знань про теоретичне розуміння і практичне застосування деонтологічних нормативів психологічної, політичної, економічної, етичної та інших культур юриста

Методологія юридичної деонтології

Логічні методи:

- ✓ Дедукція та індукція;
- ✓ Аналіз і синтез;
- ✓ Абстрагування

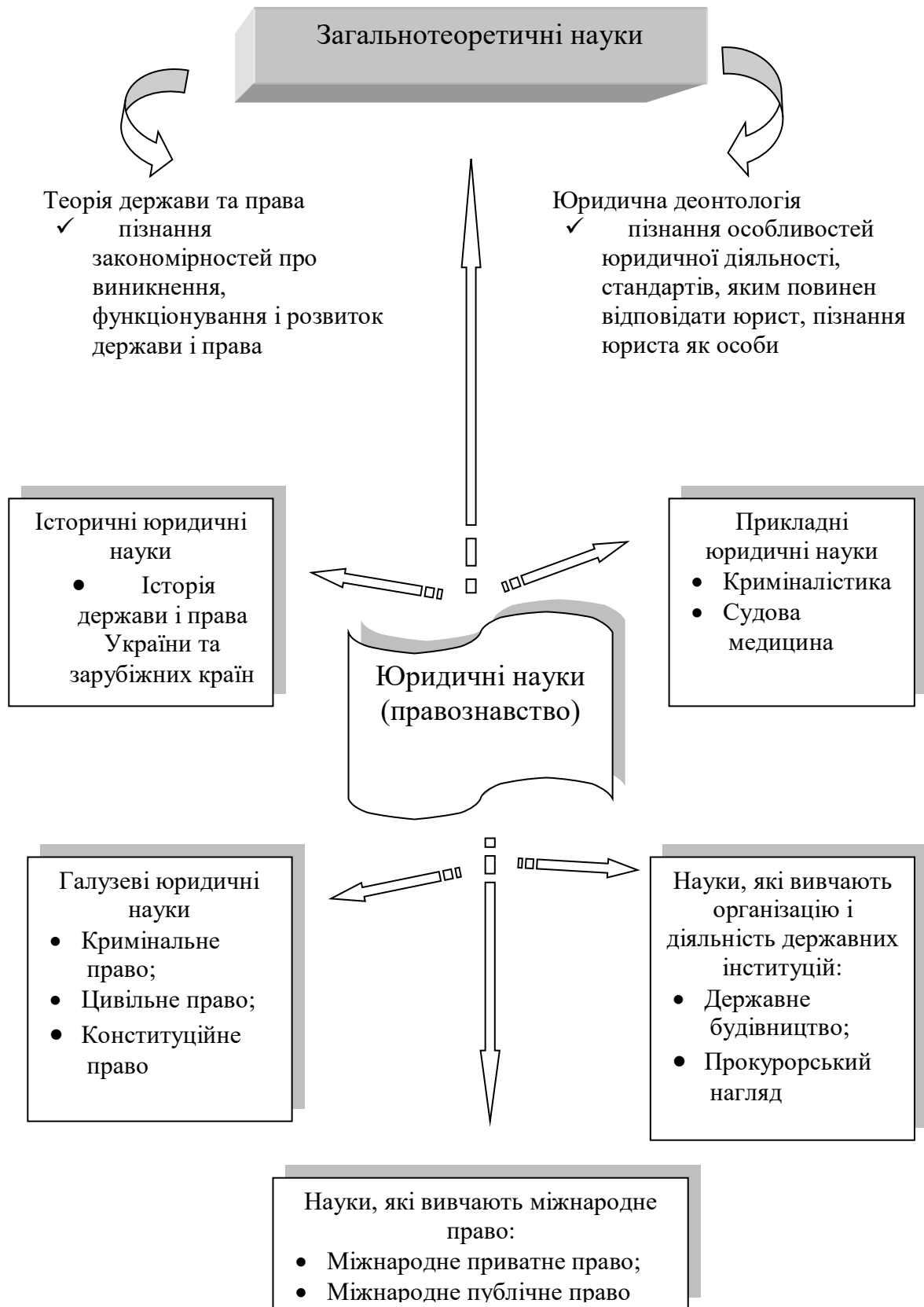
Методологічні принципи:

- ✓ Діалектичний (дослідження діяльності юриста, що ґрунтується на загальних закономірних зв'язках розвитку суспільства, держави й природи);
- ✓ Синергетичний (формування особливого сценарію мислення, абсолютно нової логіки розуміння динаміки суспільних процесів);
- ✓ Правового поліцентризму (дослідження особливостей юридичної діяльності, кваліфікаційних вимог до юриста тощо в межах конкретної правової цивілізації)

Методологічні підходи:

- ✓ Історичний (розгляд предмета в хронологічному порядку, врахування особливостей конкретної історичної епохи);
- ✓ Системний (розгляд предмета як такого, що відповідає вимогам системності);
- ✓ Діяльнісний (юридична діяльність повинна розглядатися не лише з погляду її змістовності або середовища, в якому вона здійснюється, а й з інших боків – наскільки це може охарактеризувати її як соціальне явище та визначити практичну цінність для певної групи суб'єктів (суспільства в цілому);
- ✓ термінологічний підхід (передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, уточнення змісту й обсягу понять, встановлення їх взаємозв'язку і субординації);
- ✓ соціологічний (дослідження фахової діяльності юриста на основі конкретних соціальних фактів)

1.16 Місце юридичної деонтології в системі юридичних наук

1.17 Зв'язок юридичної деонтології з іншими гуманітарними науками

1.18. Концепт науки “юридична деонтологія”

Входить до системи гуманітарних юридичних наук

Розкриває зміст і взаємозв’язок таких соціальних явищ, як юридична наука та юридична практика, визначає їх функції

Вивчає систему, форми, методи та засоби підготовки висококваліфікованих юристів-професіоналів

Формує систему вимог професійного та особистого характеру, висвітлює етичний бік діяльності юриста з урахуванням спеціалізації юридичної професії

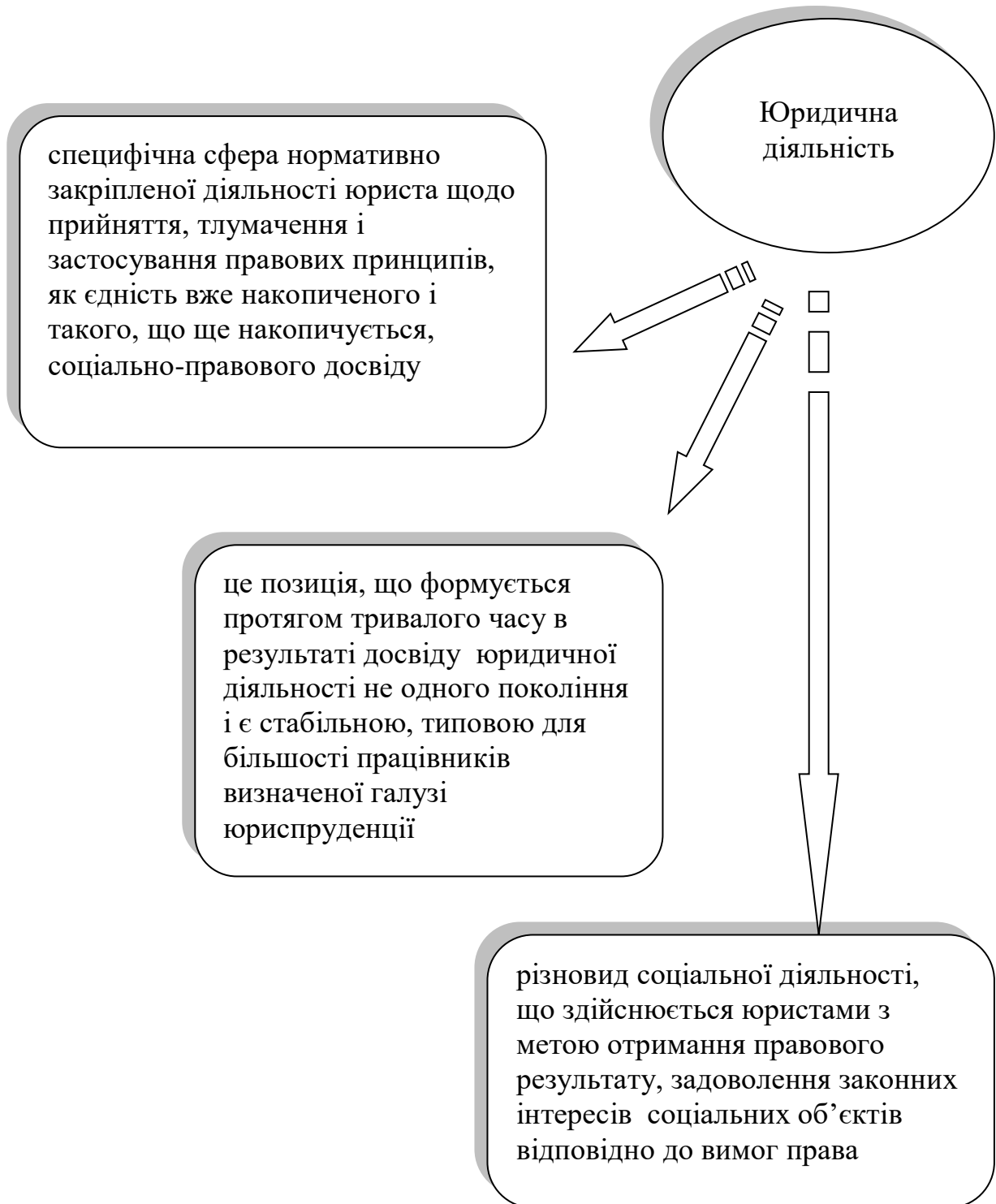
Це молода за віком юридична наука, яка перебуває на стадії становлення та поступово набуває авторитету в системі юридичних знань

Контрольні запитання (завдання)

1. Визначте особливості юридичної деонтології як науки і навчальної дисципліни.
2. Охарактеризуйте становлення деонтологічного знання.
3. Визначте етапи розвитку юридичної деонтології.
4. Визначте співвідношення завдань юридичної деонтології як науки і навчальної дисципліни.
5. Охарактеризуйте методологію юридичної деонтології.
6. Яких науковців, що зробили значний внесок в розвиток юридичної деонтології, Ви можете назвати?
7. Яку назву мала праця І. Бентама щодо моральних вимог до політичного діяча?
8. Яке місце займає юридична деонтологія в системі юридичних наук?
9. Яке значення принципів юридичної деонтології?
10. Яка сфера деонтологічного знання є найбільш розвинутою?

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Концепт юридичної діяльності

2.2. Ознаки юридичної діяльності

Здійснюється у сфері права. У разі відсутності правових норм, права в цілому, юридична робота перестає бути такою, оскільки втрачає свої об'єкти впливу та основний інструментарій

Здійснюється юристами, тобто професійно підготовленими спеціалістами, які знають право: мають навички та вміння реалізувати його.

Спрямована на організацію діяльності інших суб'єктів права

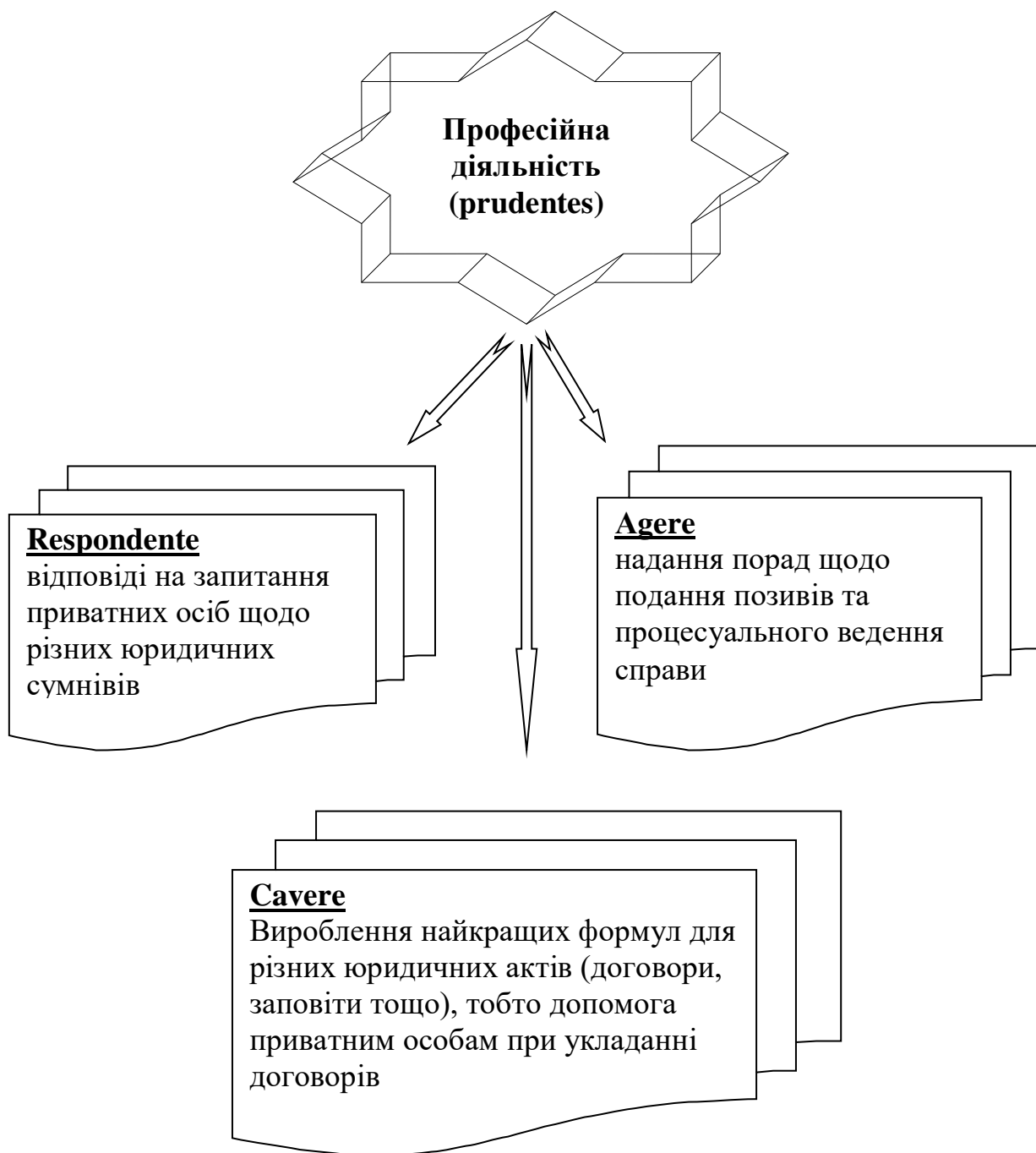
Мета юридичної діяльності – впорядкування та узгодження суспільних відносин

При здійсненні юридичної діяльності використовуються переважно правові засоби. можуть бути використані організаційні або виховні засоби, які у поєднанні з правовими дають змогу досягти певної мети

Здійснюється у формі практичної, наукової та освітньої діяльності

Правова регламентація юридичної діяльності, що вимагає знання та дотримання її не тільки юристами-фахівцями, а й усіма іншими особами, чий справи є об'єктом правового вирішення

2.3. Зміст юридичної діяльності в епоху римського права

2.4. Зміст юридичної діяльності на сучасному етапі

Ведення юридичної справи як здійснення певного комплексу процесуальних юридично значущих дій, пов'язаних із вирішенням конкретної життєвої ситуації

Складання юридичних документів, в яких відображається або посвідчується інформація, що має юридичне значення

Юридичне консультування, що передбачає надання порад, рекомендацій, визначення обсягу повноважень, роз'яснення правового статусу, перспектив судового розгляду справи

Тлумачення текстів нормативно-правових актів та інших юридичних документів

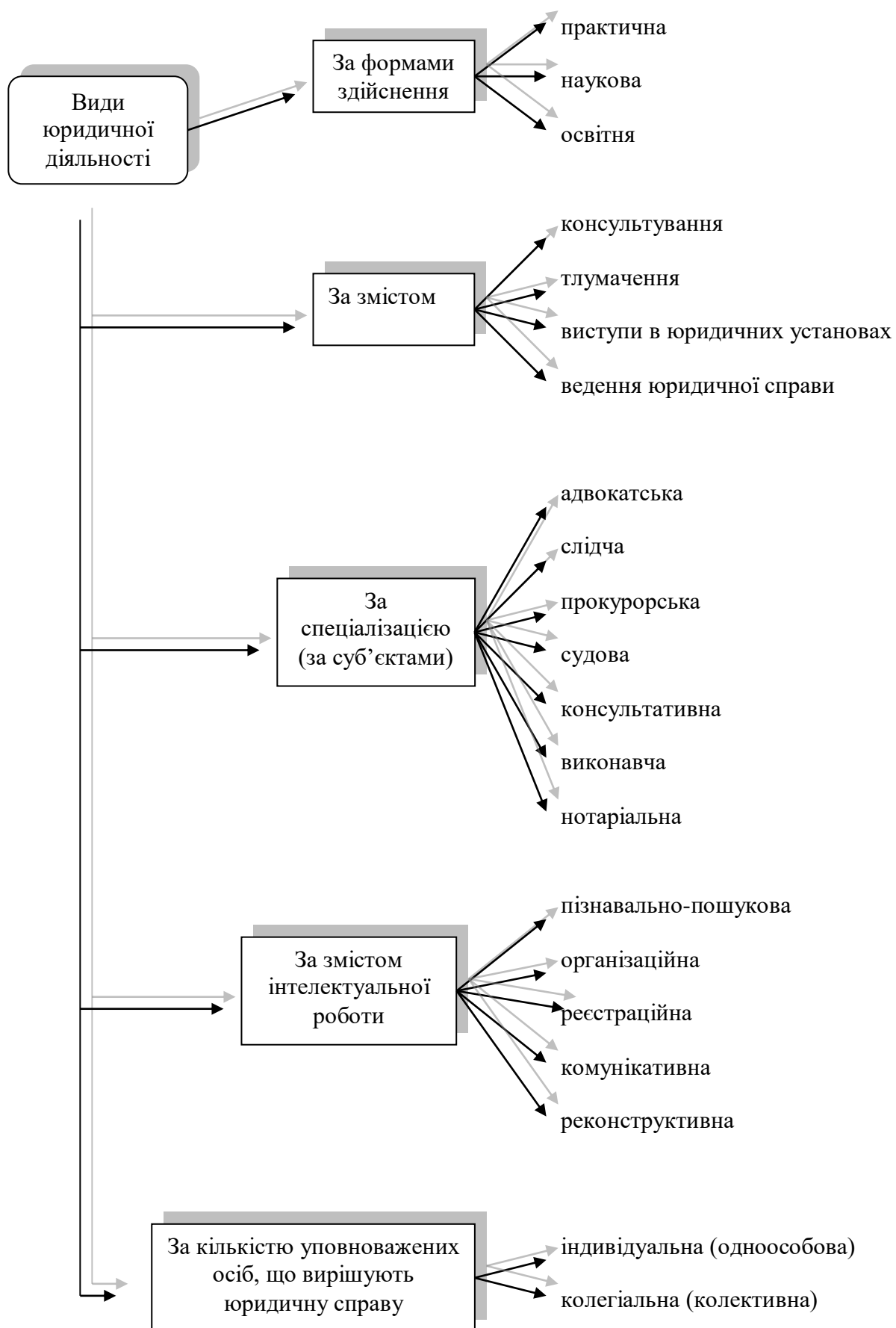
Виступи в юридичних установах, у яких в офіційній формі оголошують заяви, клопотання, вимоги, висновки аналітичної та експертної роботи, які мають безпосереднє значення для вирішення судової справи

Правове виховання, правова агітація та пропаганда правових знань

Правове навчання в юридичних навчальних закладах, де готують на професійному рівні юриста – фахівця своєї справи

Проведення досліджень державно-правових закономірностей

2.5. Види юридичної діяльності

2.6. Правові форми в юридичній та неюридичній сферах

Аналіз використання правових форм в юридичній та неюридичній сферах

Юридична сфера

Неюридична сфера

1. Використання правових засобів та процедур

Як основне завдання і функція органу або установи

Як допоміжні для забезпечення інших завдань і функцій

2. Головна мета здійснення правових дій

Забезпечення відповідності стану суспільних відносин вимогам права

Вплив на поведінку або свідомість людей

3. Рівень здійснення правових дій

На кваліфікованому рівні

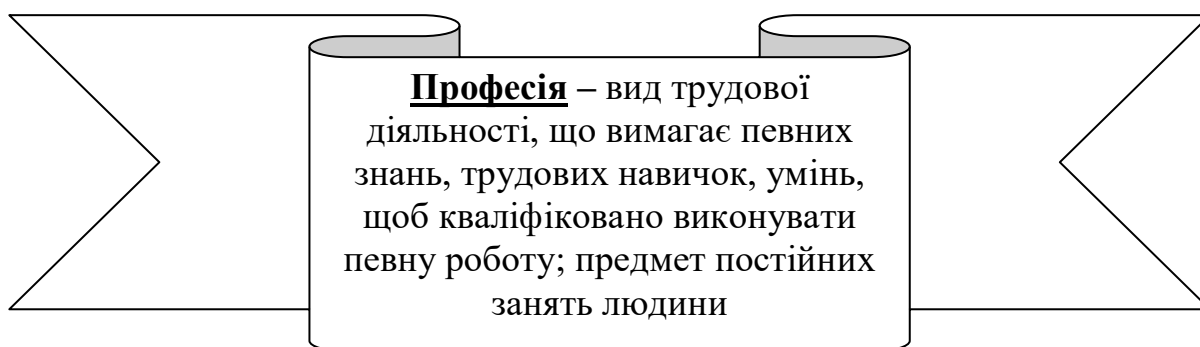
На первинній правовій підготовці

4. Кількість правових форм, які використовуються при здійсненні діяльності

Значна кількість офіційно визначених форм здійснення юристами своїх повноважень

Офіційно визнаних форм небагато

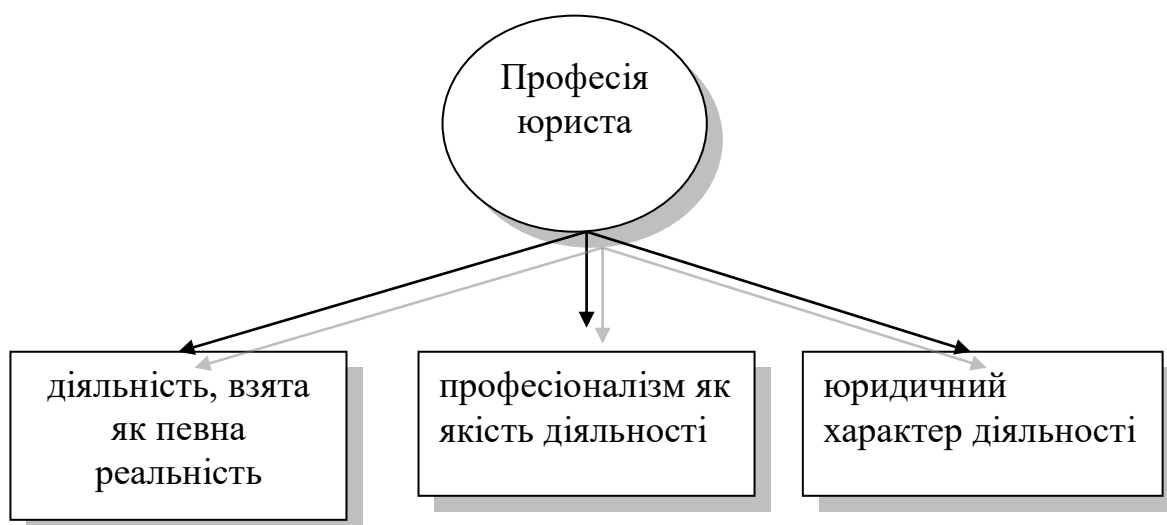
2.7. Юридична діяльність і професійна діяльність

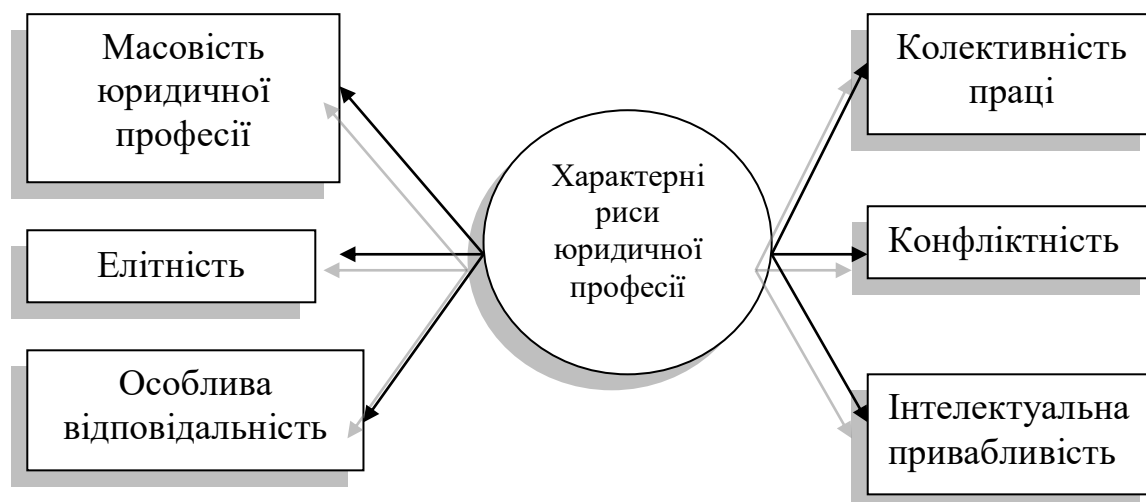
Спеціальність – це вид занять у межах відповідної професії

Кваліфікація – це рівень і вид професійної підготовленості, що характеризує можливості спеціаліста у вирішенні певного класу завдань

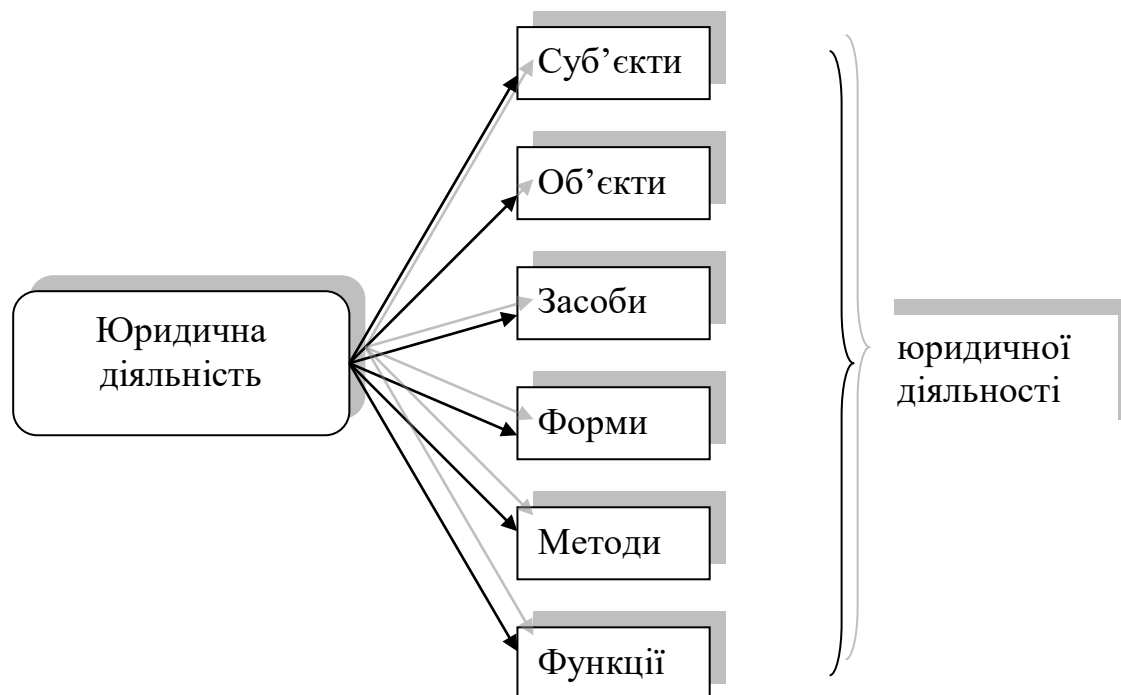
Професія юриста – це широка галузь трудової діяльності, що потребує юридичних знань, вмінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи в правовій сфері соціальних послуг

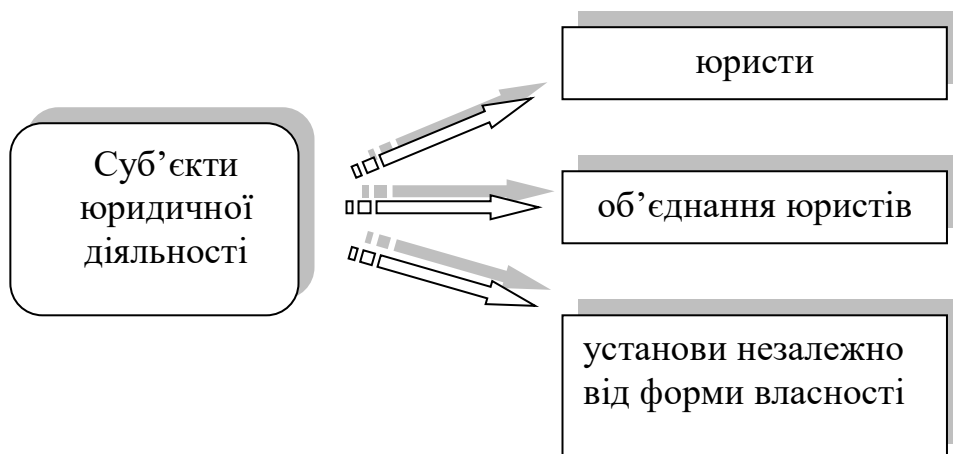
2.8. Риси юридичної професії

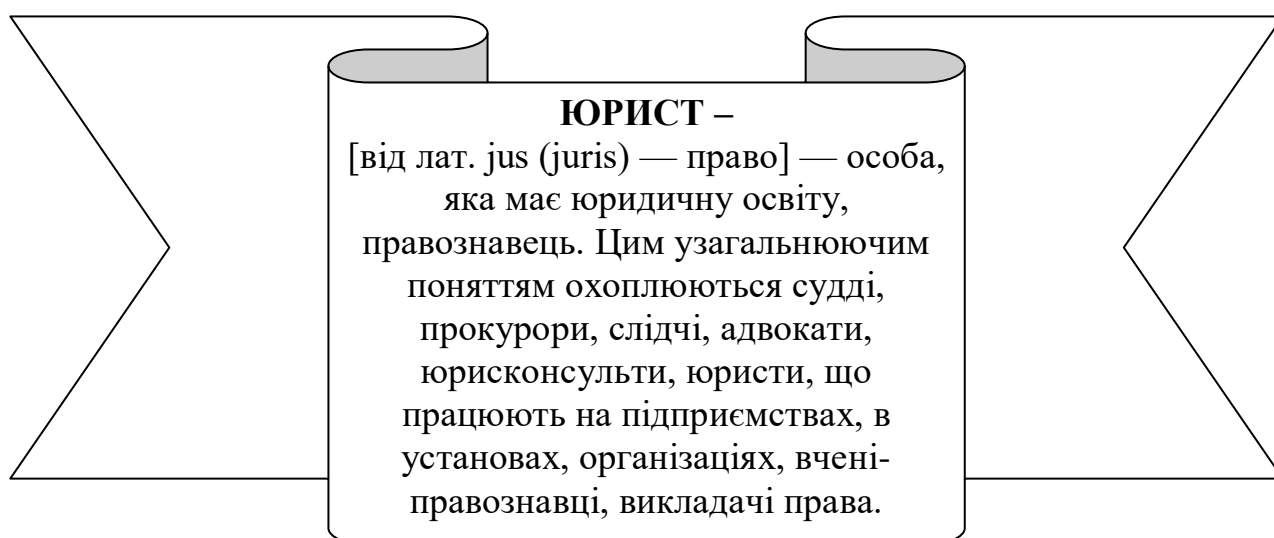
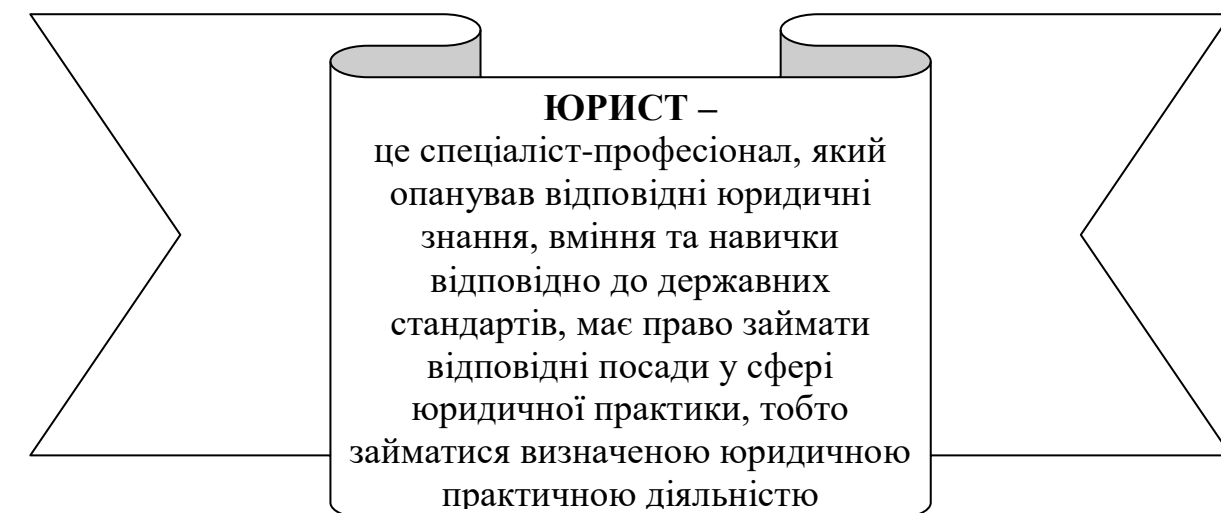
2.9. Система юридичної діяльності

2.9.1 Суб'єкти юридичної діяльності

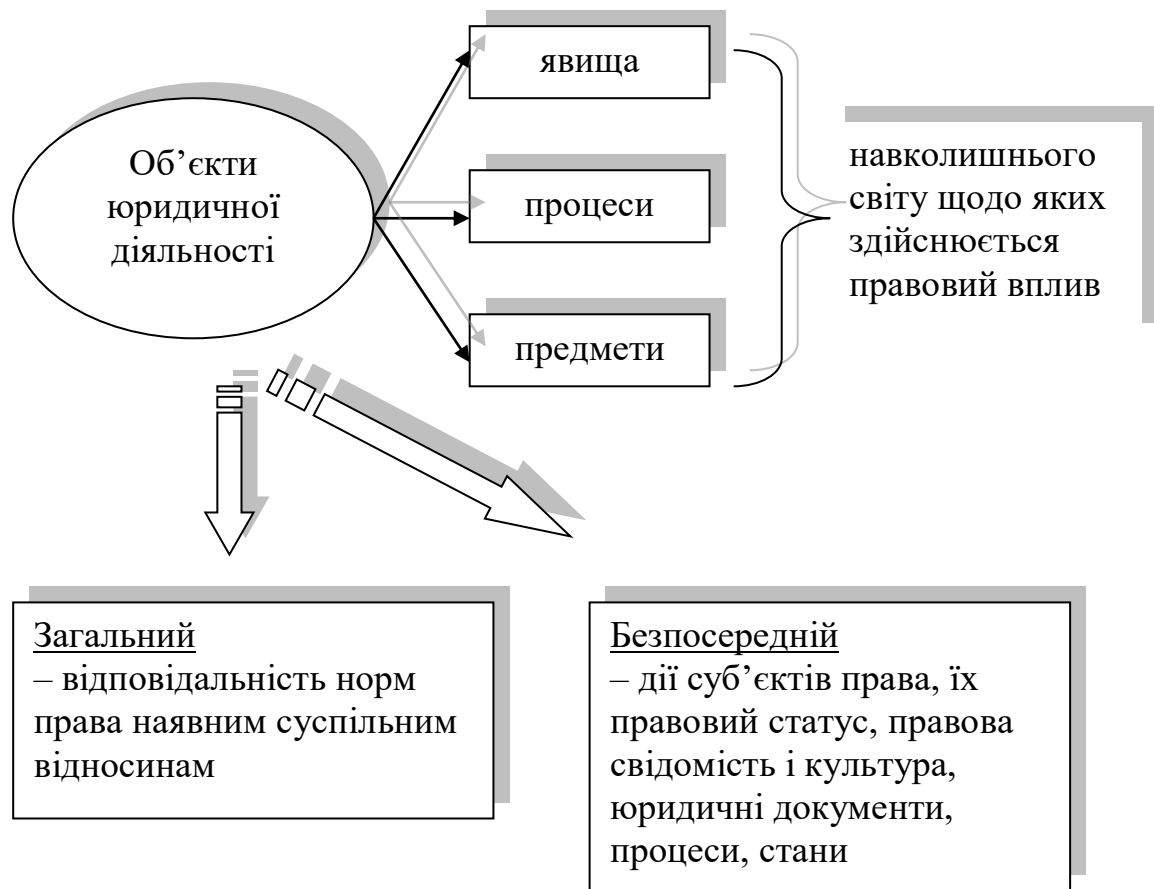
2.9.1.1 Визначення терміну «юрист»

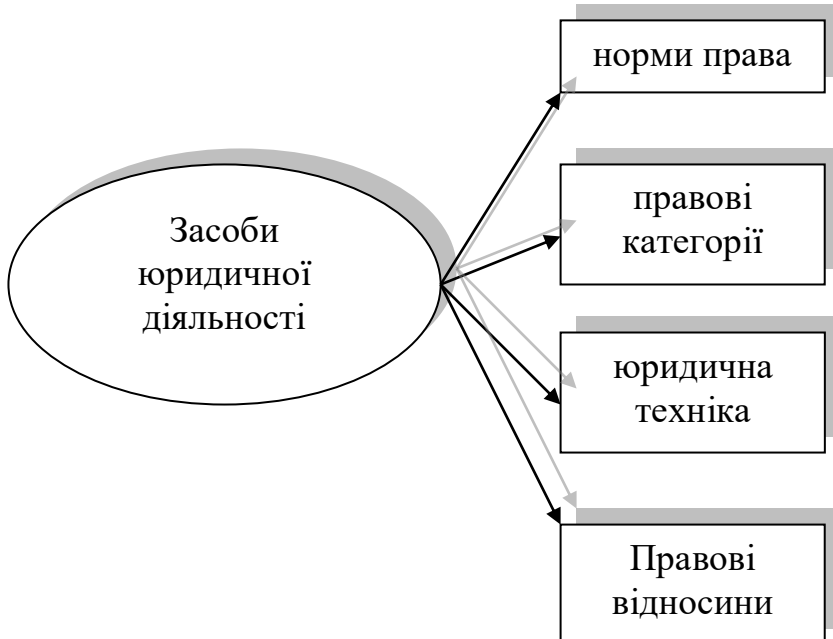
2.9.1.2. Структура індивідуальної культури юриста

<i>Вид культури</i>	<i>Соціальне вираження</i>	<i>Критерій</i>
Психологічна	як особи	віра в себе
Політична	як учасника політичного життя	державна користь
Правова	як фахівця	верховенство права
Етична	як носія моральних переконань	добро і зло
Естетична	як власника естетичних явищ	краса
Інформаційна	як активного учасника інформаційних відносин	знання

2.9.2. Об'єкти юридичної діяльності

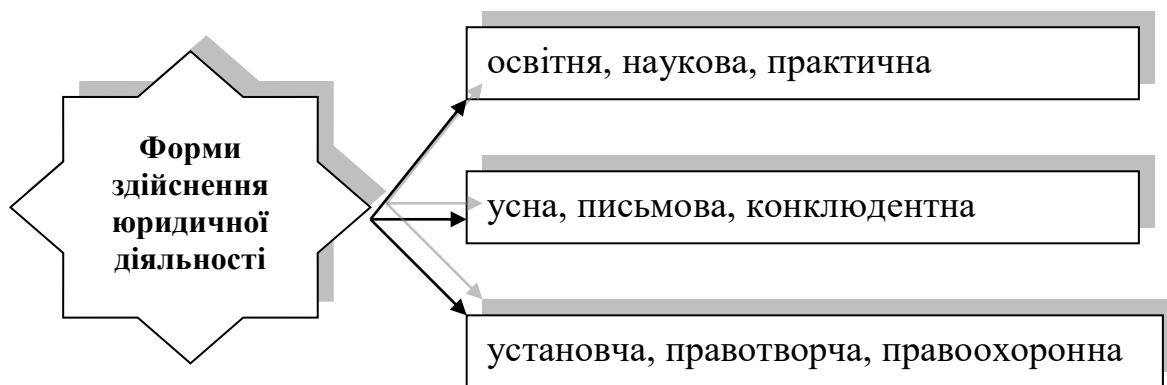

2.9.3. Засоби юридичної діяльності

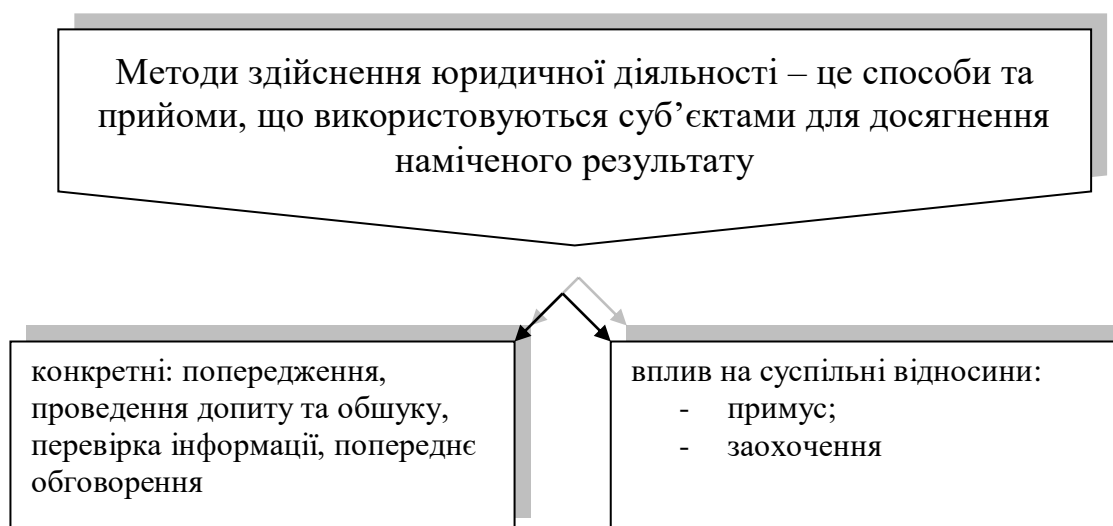

2.9.4. *Форми здійснення юридичної діяльності*

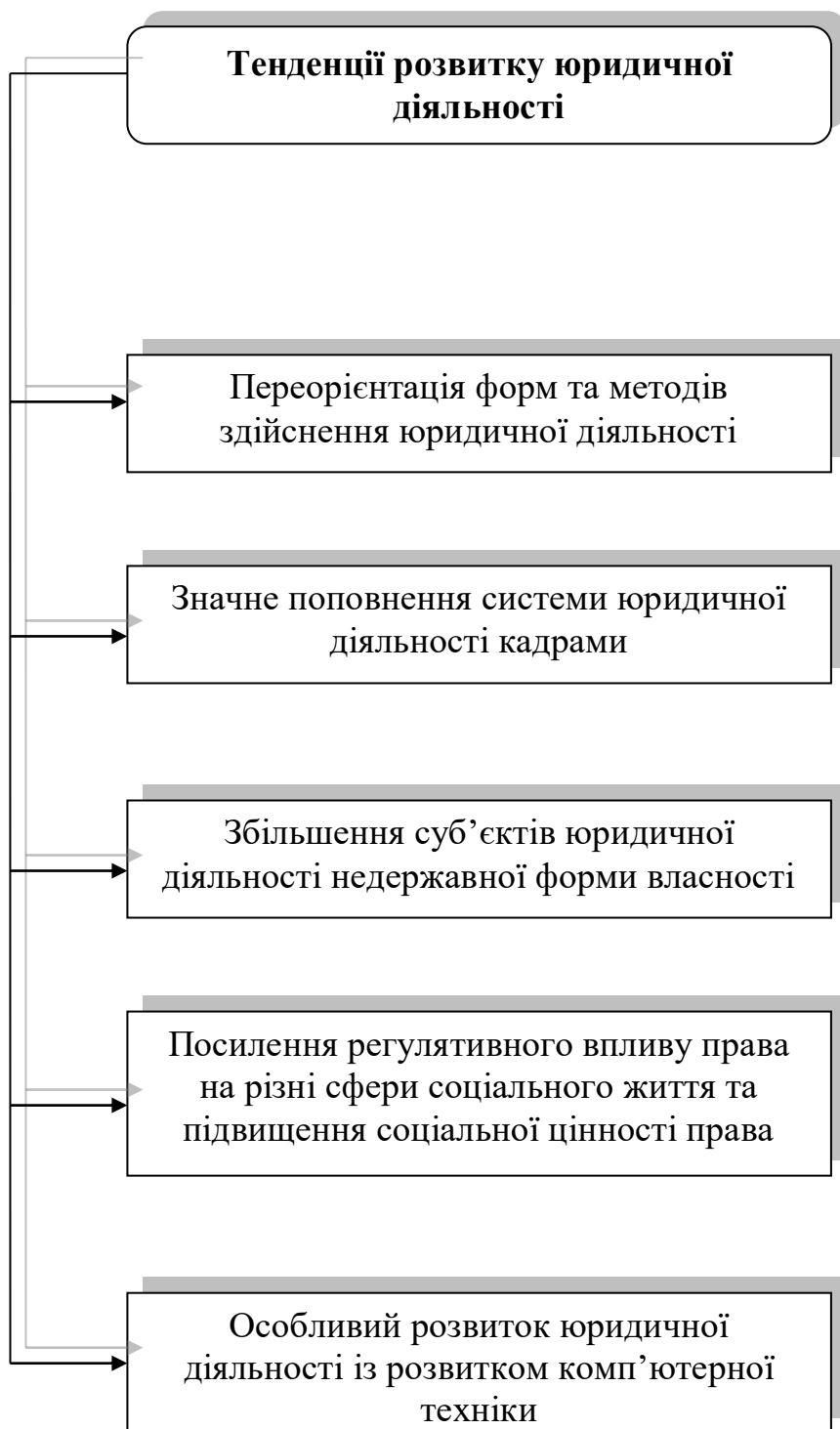
2.9.5. *Методи здійснення юридичної діяльності*

2.9.6. *Функції юридичної діяльності*

2.10. Тенденції розвитку юридичної діяльності

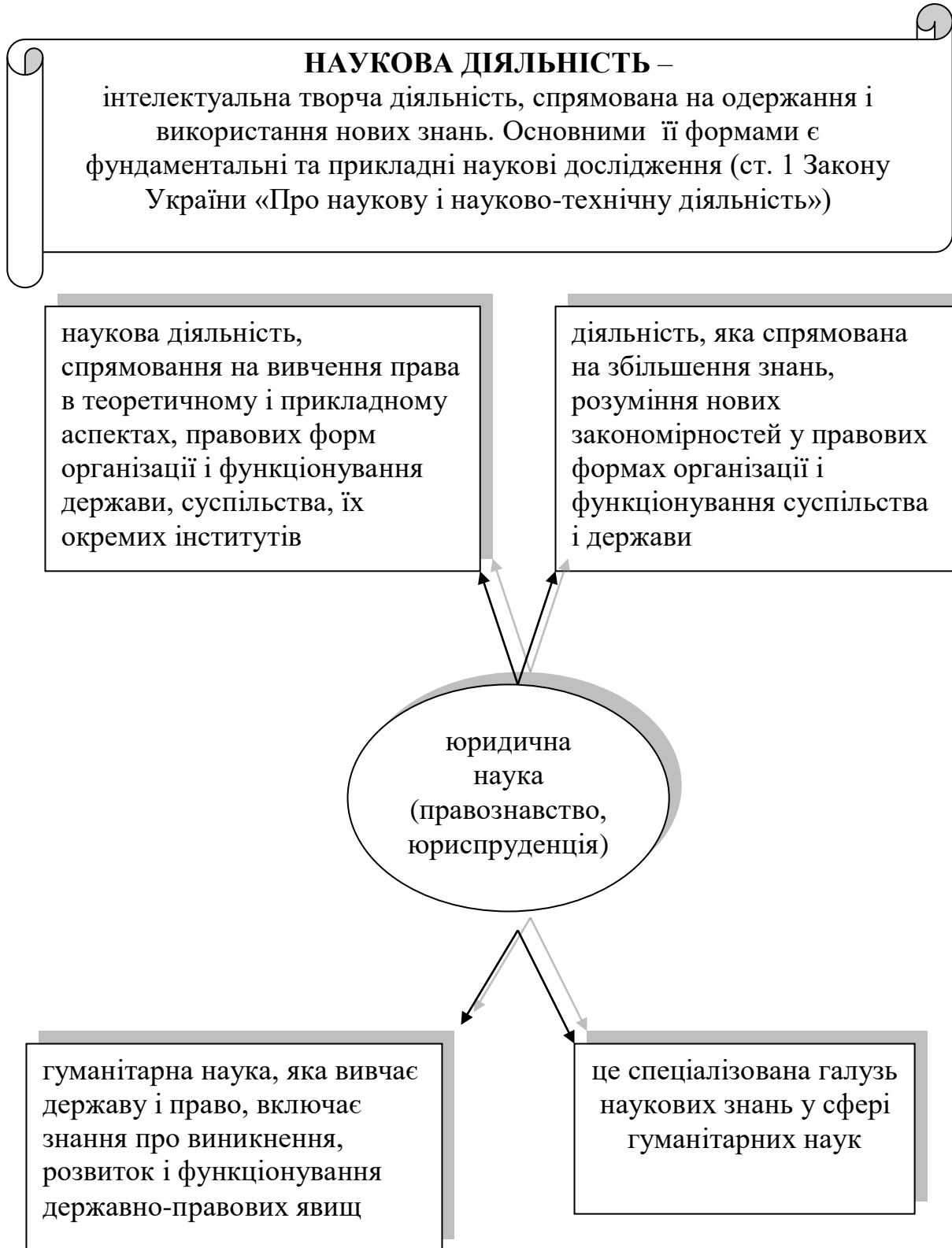

Контрольні запитання (завдання)

1. Як співвідноситься зміст юридичної діяльності за античних часів (Давній Рим) і сьогодні?
2. Які Ви знаєте види юридичної діяльності?
3. Як Ви розумієте термін «юрист»?
4. Охарактеризуйте зміст терміну «юрист» в різних правових сім'ях.
5. Як Ви розумієте термін «професійність юридичної діяльності»?
6. Як співвідносяться професійна діяльність і юридична діяльність?
7. Які елементи індивідуальної культури юриста Ви можете виокремити?
8. Охарактеризуйте елементи юридичної діяльності.
9. Розкрийте зміст правовідновної функції юридичної діяльності.
10. Визначте перспективи розвитку юридичної діяльності.

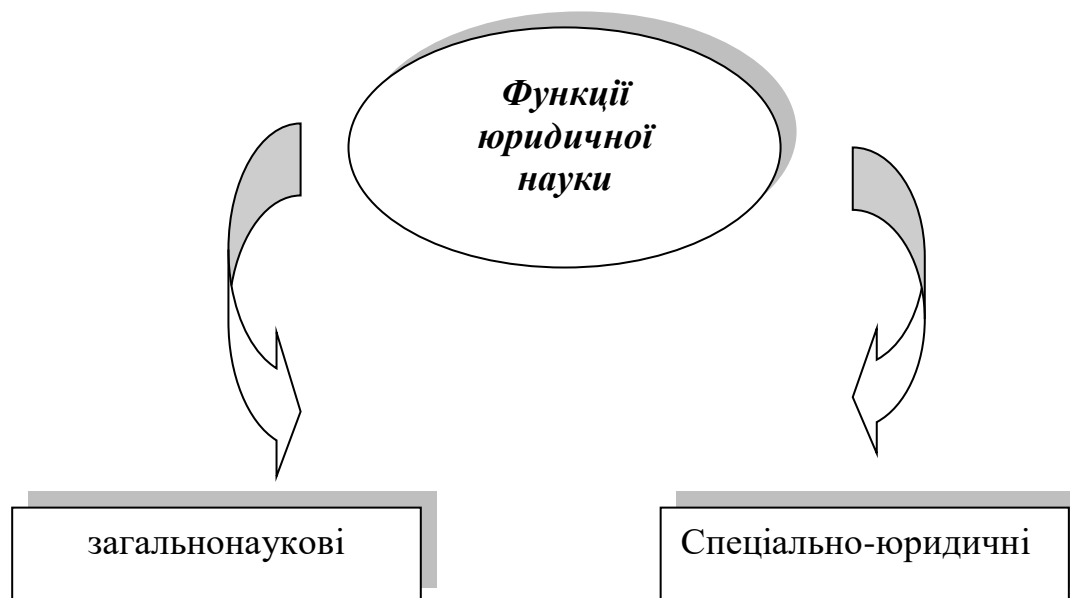
РОЗДІЛ 3. ЮРИДИЧНА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1. Визначення юридичної науки

3.2. Функції юридичної науки

Функції юридичної науки – основні напрями її теоретичного і практичного призначення щодо дослідження державно-правових закономірностей

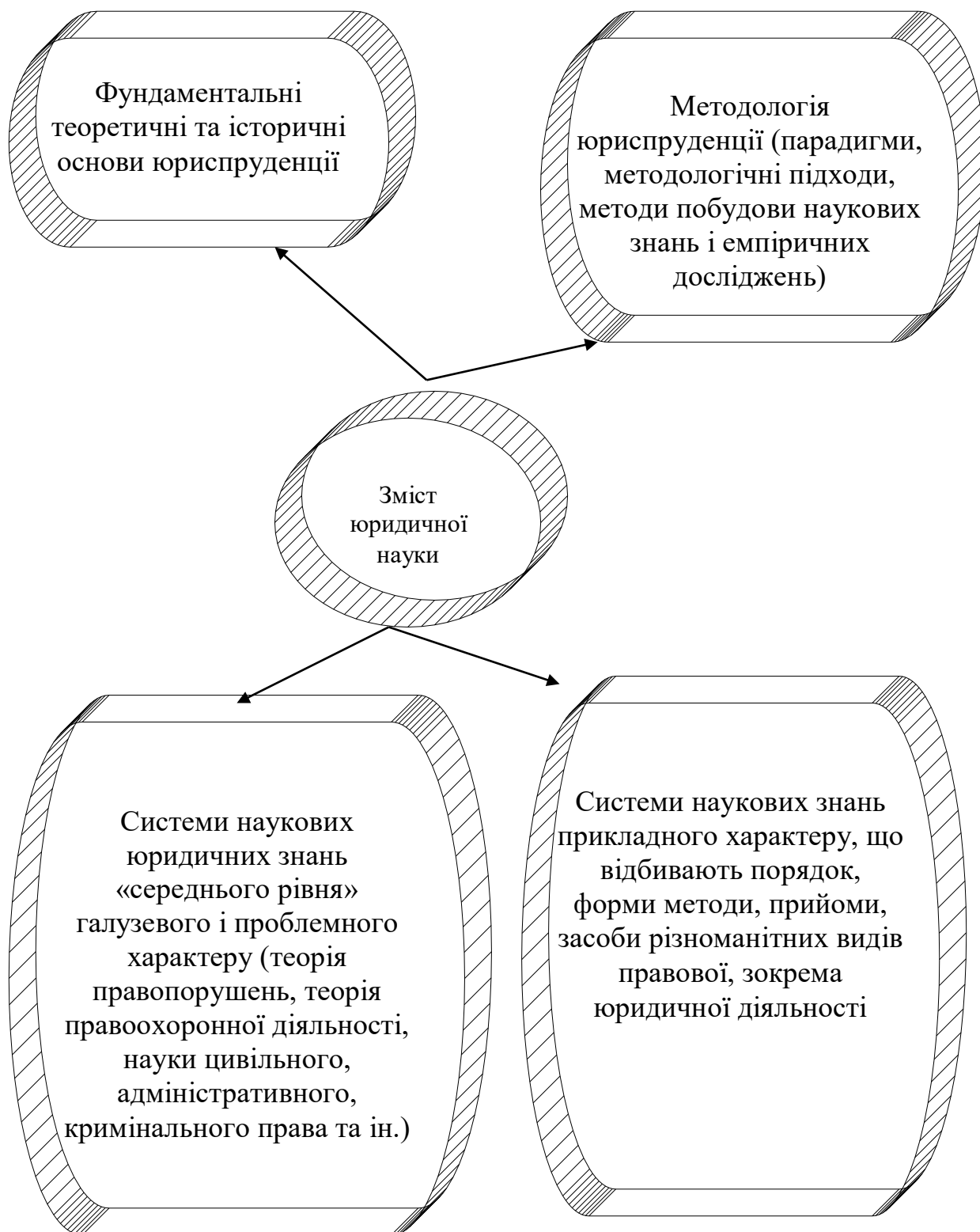
3.2.1. Загальнонаукові функції юридичної науки

3.2.2. Спеціально-юридичні функції юридичної науки

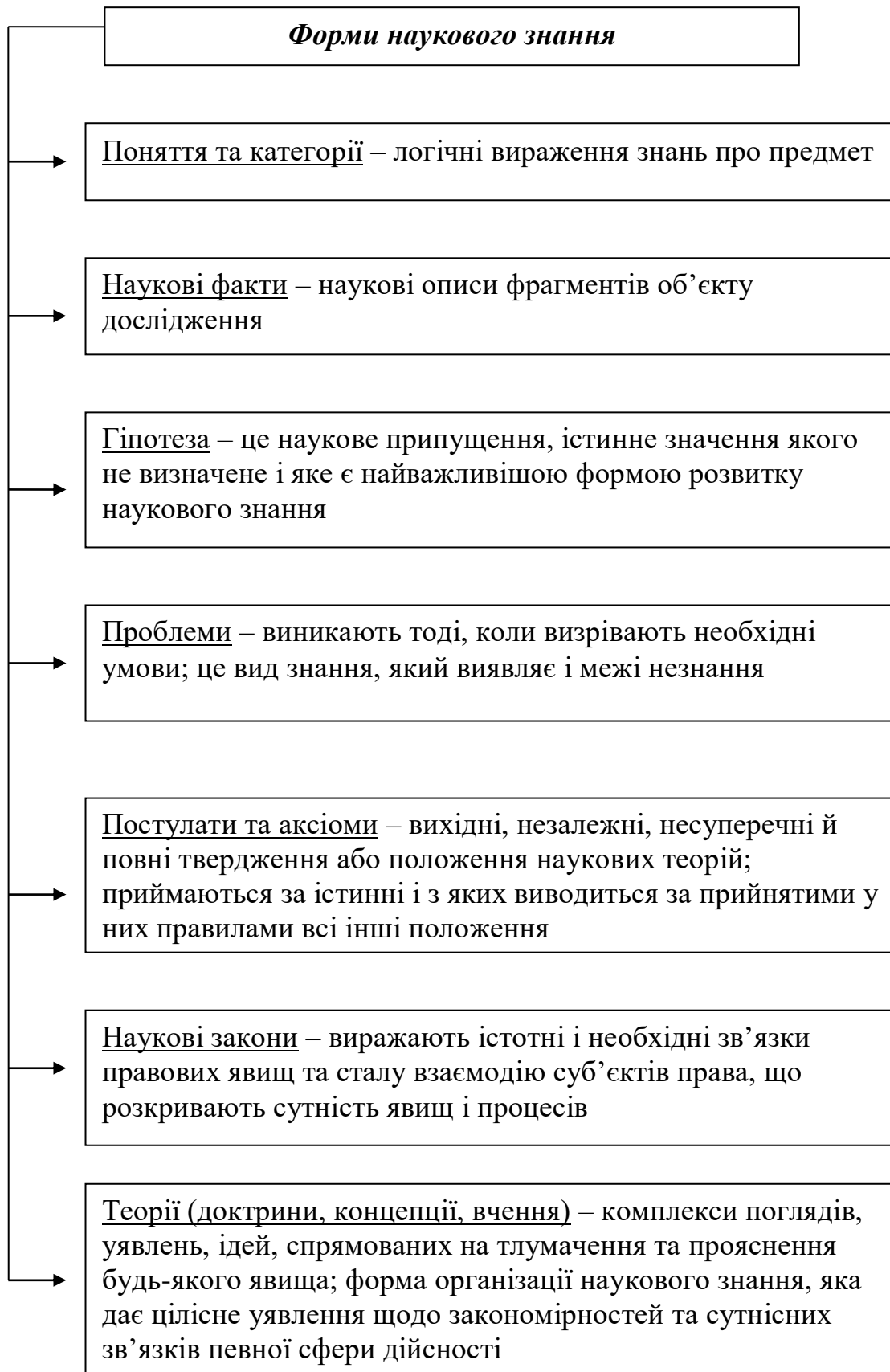

3.3. Зміст юридичної науки

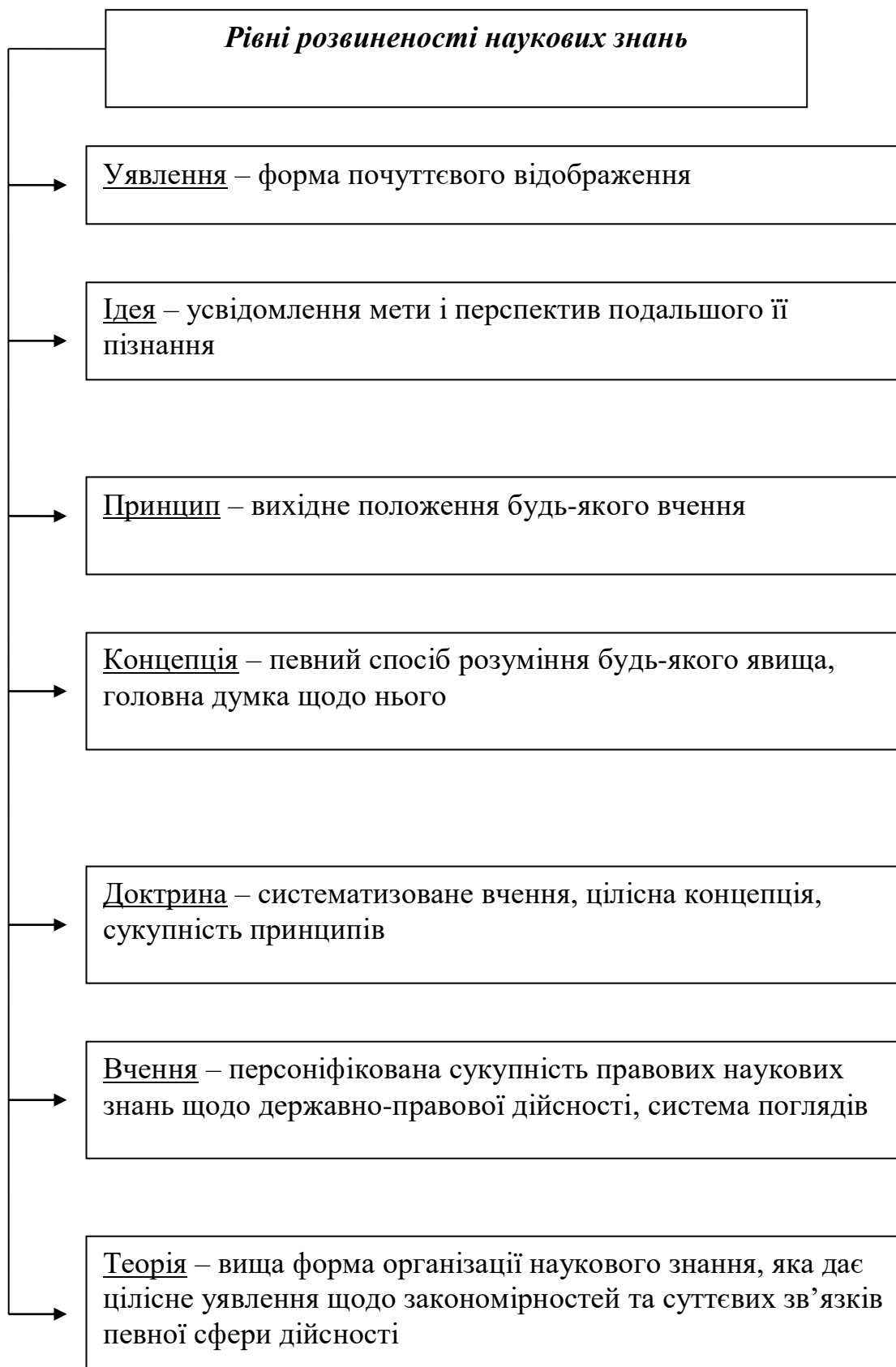

3.4. *Форми наукового знання*

3.5. Рівні розвиненості систем юридичних наукових знань

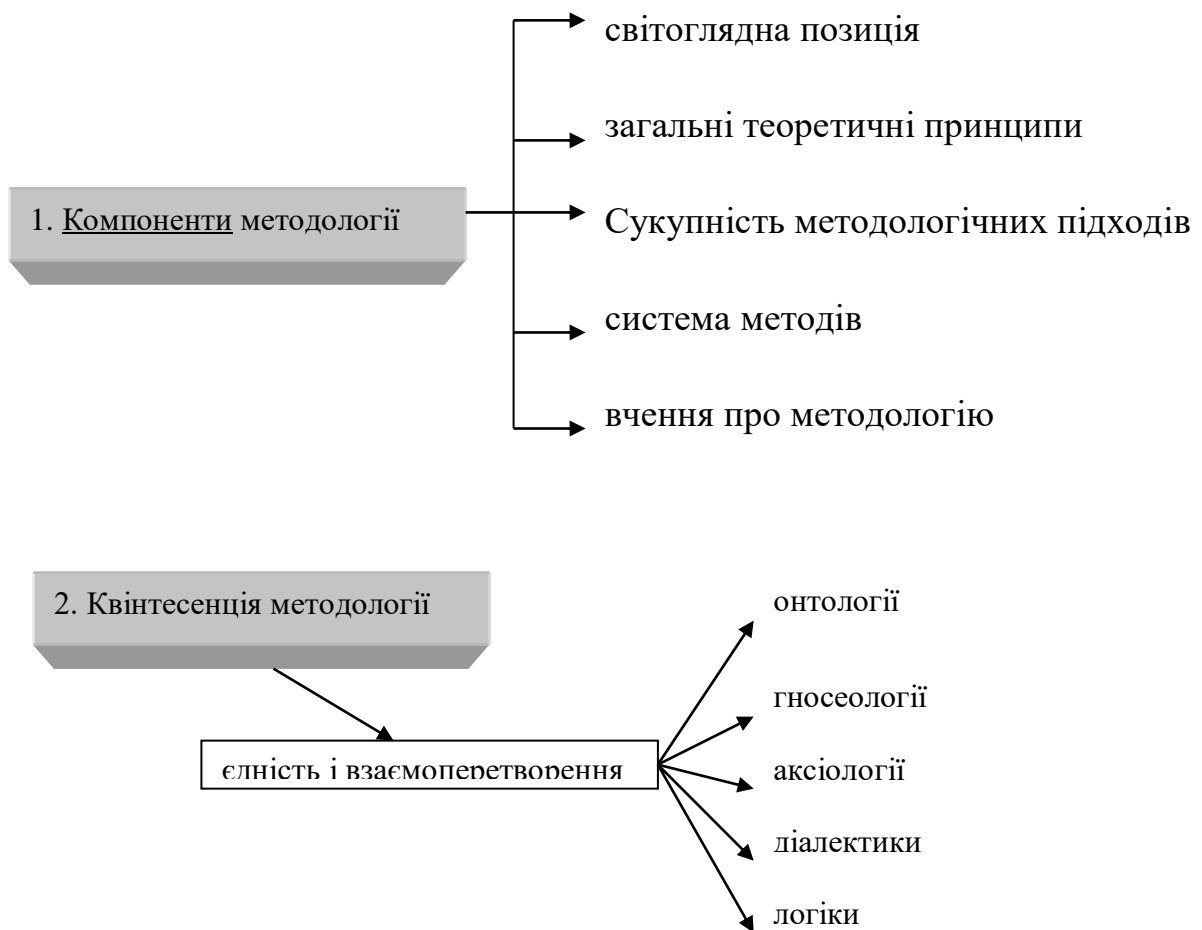
3.6. Предмет юридичної науки

3.7. *Методологія юридичної науки*

Методологія юридичної науки – система принципів, підходів і методів організації, побудови і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в сфері дослідження державно-правової дійсності

Змістовні характеристики методології юридичної науки:

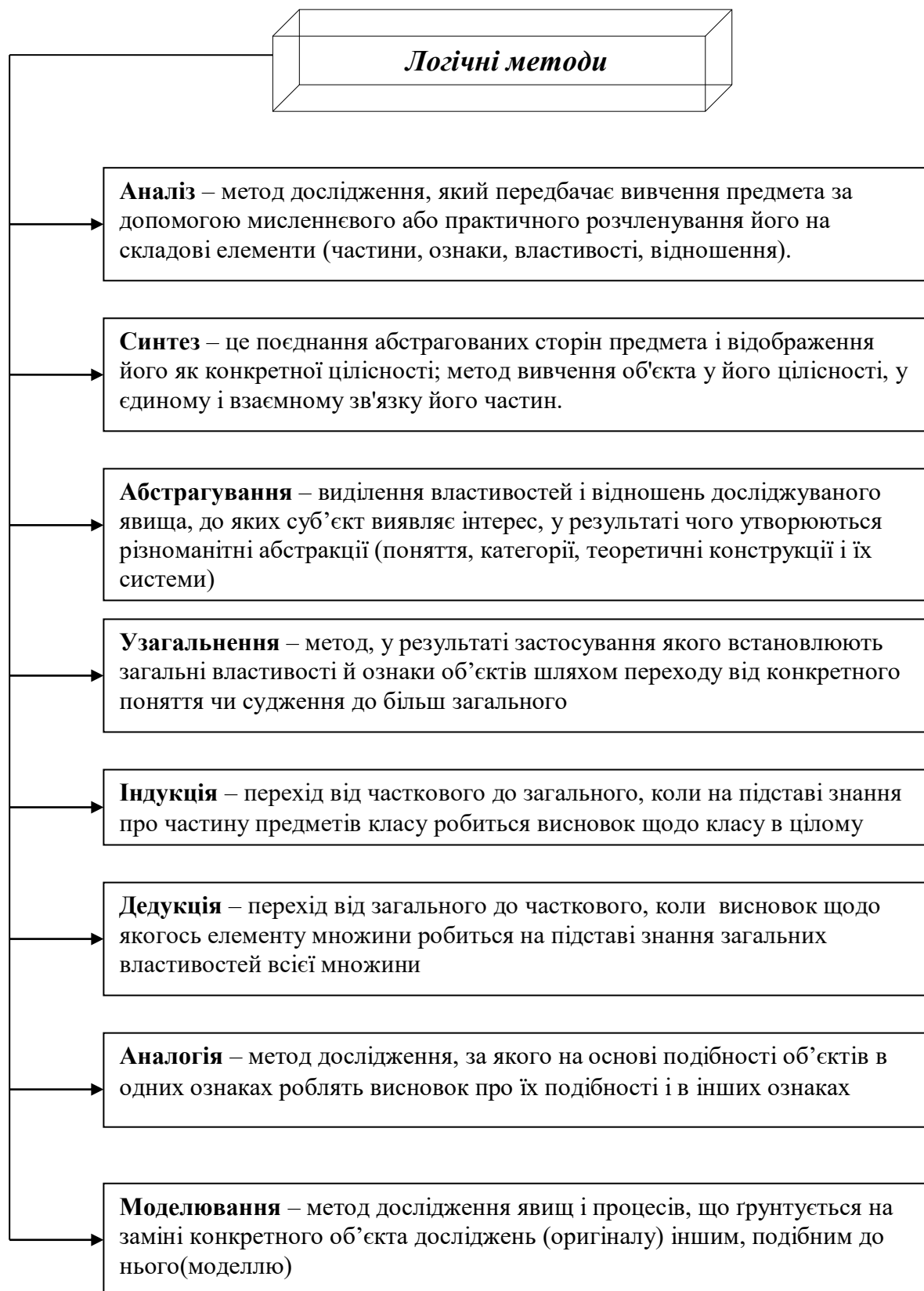

Методологія – не є самостійною юридичною наукою

3.7.1. Класифікація методології юридичної науки

3.7.2. Логічні методи пізнання

Контрольні запитання (завдання)

1. Як співвідносяться юридична діяльність і юридична наукова діяльність?
2. Розкрийте зміст юридичної наукової діяльності.
3. Встановіть особливості юридичної наукової діяльності.
4. Як співвідносяться об'єкт науки і предмет науки?
5. Визначте предмет юридичної науки.
6. Визначте рівні розвиненості наукового знання.
7. Які Ви знаєте форми наукового знання?
8. Охарактеризуйте елементи методології юридичної науки.
9. Охарактеризуйте логічні методи пізнання державно-правових явищ.
10. Визначте перспективи розвитку юридичної наукової діяльності в Україні.

РОЗДІЛ 4. ЮРИДИЧНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

4.1. Визначення юридичної освіти

Загальна середня освіта -

цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності (ст. 3 Закону України «Про загальну середню освіту»)

Вища освіта -

рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації (ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»)

Юридична освіта:

це система правових знань, поглядів, переконань, отриманих в результаті навчання і самоосвіти особи, що формує її як громадянина, здатного до професійно-правової діяльності

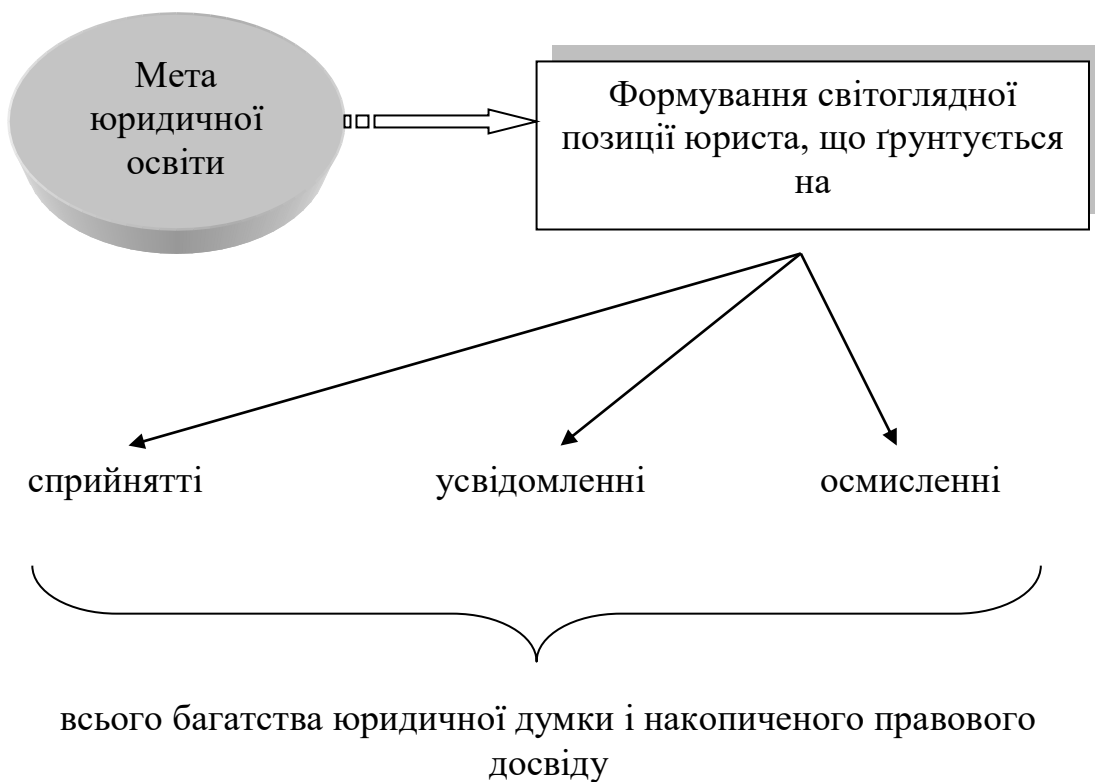
це діяльність (процес) щодо оволодіння знаннями і результатами діяльності

це діяльність щодо засвоєння знань про основи держави і права, виховання поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності і правопорядку

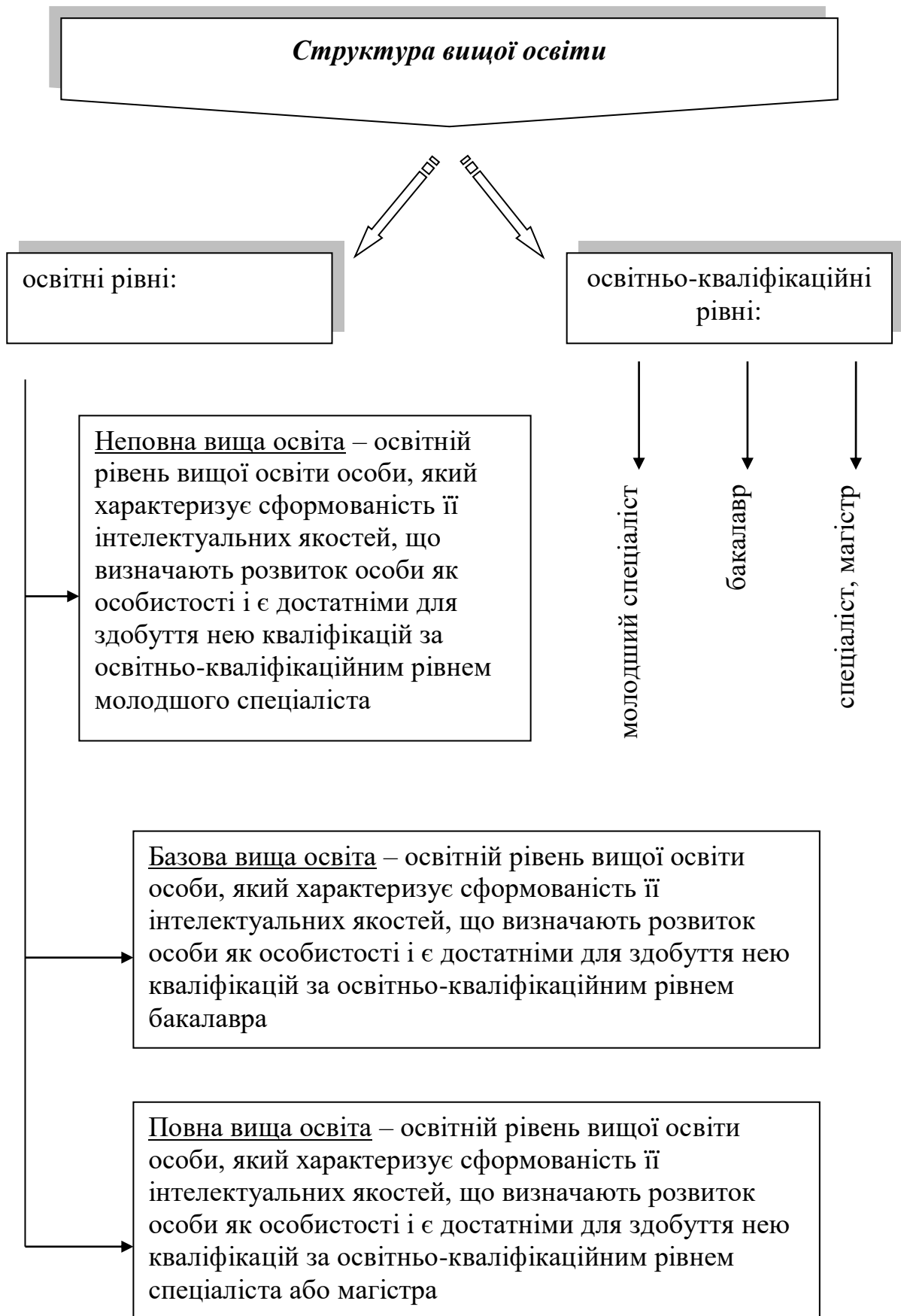

4.2. Мета юридичної освіти

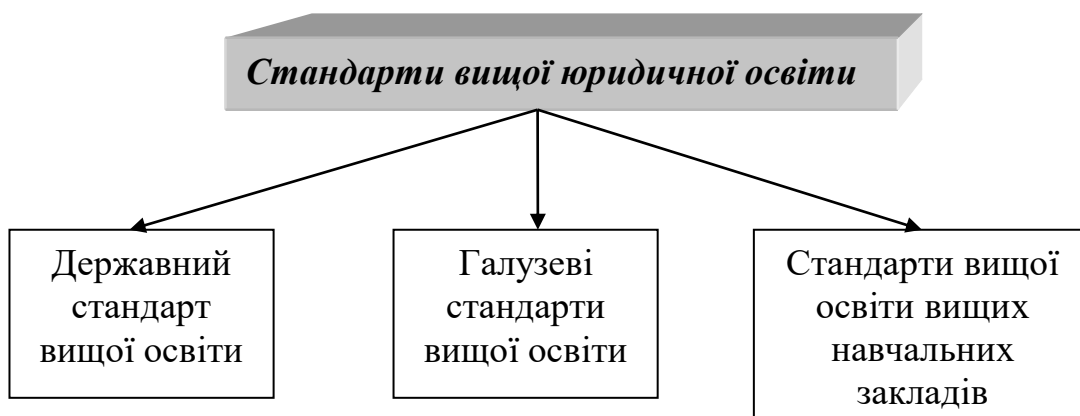
Освіта - основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями (Закон України «Про освіту»)

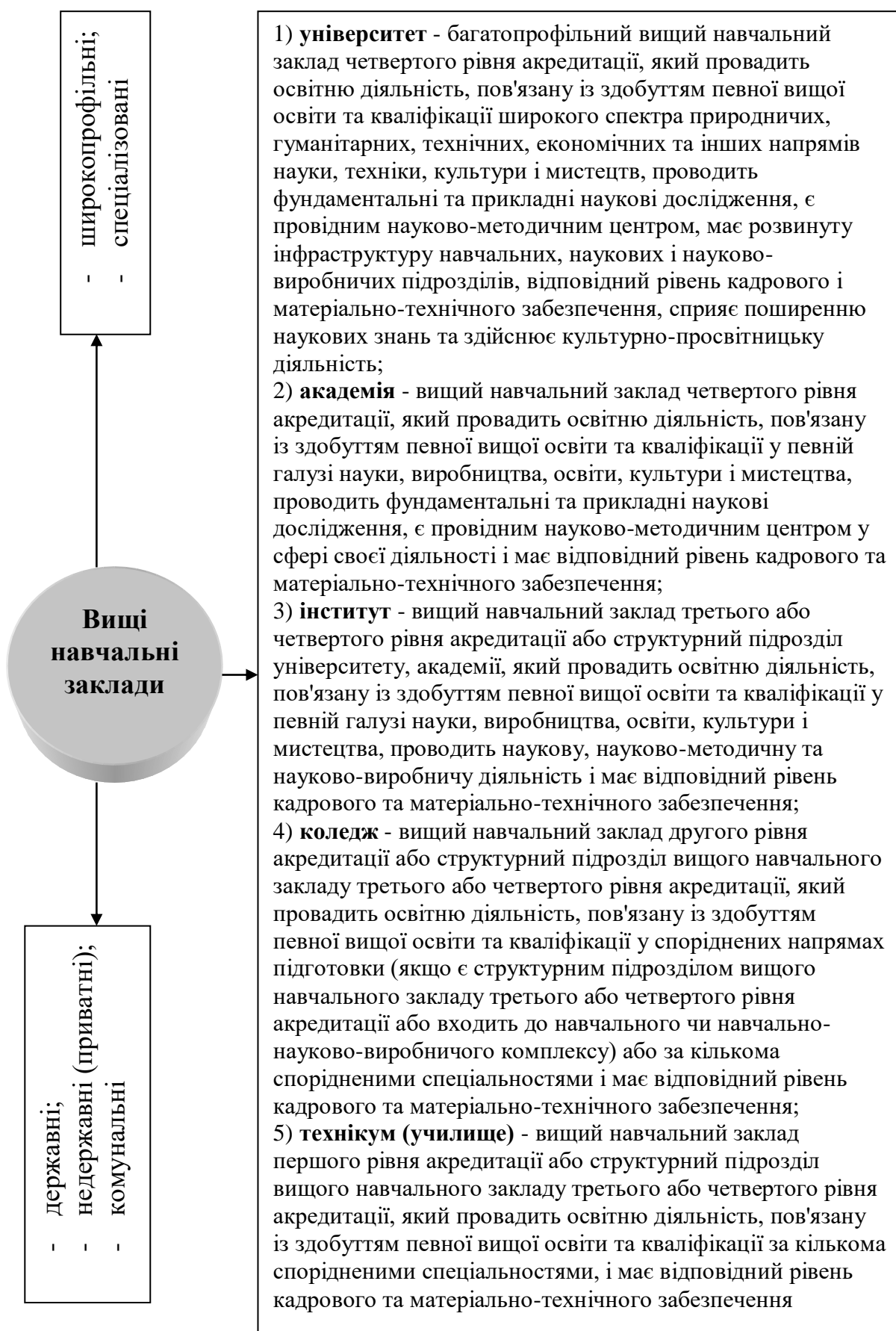
4.3. Структура вищої освіти

4.4. Принципи та стандарти вищої юридичної освіти

4.5. Типи вищих навчальних закладів в Україні

4.6. Визначення акредитації. Рівні акредитації

Акредитація – процедура надання вищому навчальному закладу певного типу права провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення

Рівень акредитації – рівень спроможності вищого навчального закладу певного типу провадити освітню діяльність, пов'язану із здобуттям вищої освіти та кваліфікації

Рівні акредитації закладів освіти юридичного профілю

Рівень акредитації	I	II	III	IV
Тип навчального закладу	Технікум (училище)	Коледж	Інститут	Університет, академія, інститут
Підстави для вступу до ВНЗ	Неповна загальна середня освіта	Повна загальна середня освіта		
Отримуваний освітньо-кваліфікаційний рівень	Молодший спеціаліст з одночасним отриманням повної загальної середньої освіти	Молодший спеціаліст, бакалавр	Бакалавр, спеціаліст, магістр	Спеціаліст, магістр

4.7. *Форми навчання у вищих навчальних закладах*

4.8. *Форми організації навчального процесу*

4.9. Вища освіта в Україні та Болонський процес

“Болонський процес” – це діяльність європейських країн, яка спрямована на те, щоб зробити узгодженими системи вищої освіти цих країн.

Основний зміст Болонської декларації, прийнятої 19 червня 1999 року, полягає в тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2010 року привести свої освітні системи у відповідність певному єдиному стандарту (Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М.Ф.Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К., 2004)

Основні цілі Болонського процесу:

- побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних, так і в цілому Європейської систем вищої освіти;
- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;
- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та Європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж (Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М.Ф.Степко, Я.Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю.В. Сухарніков; відп. ред. М.Ф. Степко. – К., 2004)

4.9.1. Кредитно-модульна система організації навчального процесу

кредитно-модульна система організації навчального процесу – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій і залікових одиниць (залікових кредитів), охоплює зміст, форми та засоби навчального процесу, форми контролю якості знань і вмінь та навчальної діяльності студента (слухача) у процесі як аудиторної, так і самостійної роботи

кредит – одиниця виміру трудомісткості вивчення дисципліни; уніфікована одиниця виміру виконаної студентом (слухачем) сукупної аудиторної та самостійної навчальної роботи, що становить 1/60 від його загального річного навчального навантаження

модуль – це цілісна, чітко структурована змістова частина системи навчальних елементів навчальної дисципліни, яка повинна бути засвоєна студентом (слухачем)

Функції кредитно-модульної системи

сприяння мобільності студентів і викладачів та спрощення переходів з одного університету до іншого

чітке визначення обсягів проведеної студентом роботи з урахуванням усіх видів навчальної та наукової діяльності

4.9.2. Мета впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу

Мета впровадження
кредитно-модульної
системи

адаптація навчального процесу до вимог
Європейського освітнього простору

стимулювання систематичної роботи студентів
(слухачів) протягом усього періоду навчання та
підвищення якості їх знань

створення сприятливого психологічного
режиму співпраці викладача з студентом
(слухачем) протягом навчання

формування у студентів (слухачів) навичок до
самоосвіти, освіти протягом всього життя

створення здорової конкуренції в навчанні

підвищення об'єктивності оцінювання знань
студентів (слухачів)

виявлення та розвиток творчих здібностей
студентів (слухачів)

4.9.3. Шкала оцінювання ECTS

Європейська кредитно-трансферна система (ECTS – European Credit Transfer System) –

забезпечує прозорість системи підготовки фахівців з вищою освітою і сприяє накопиченню та трансферу (перезарахуванню) кредитів

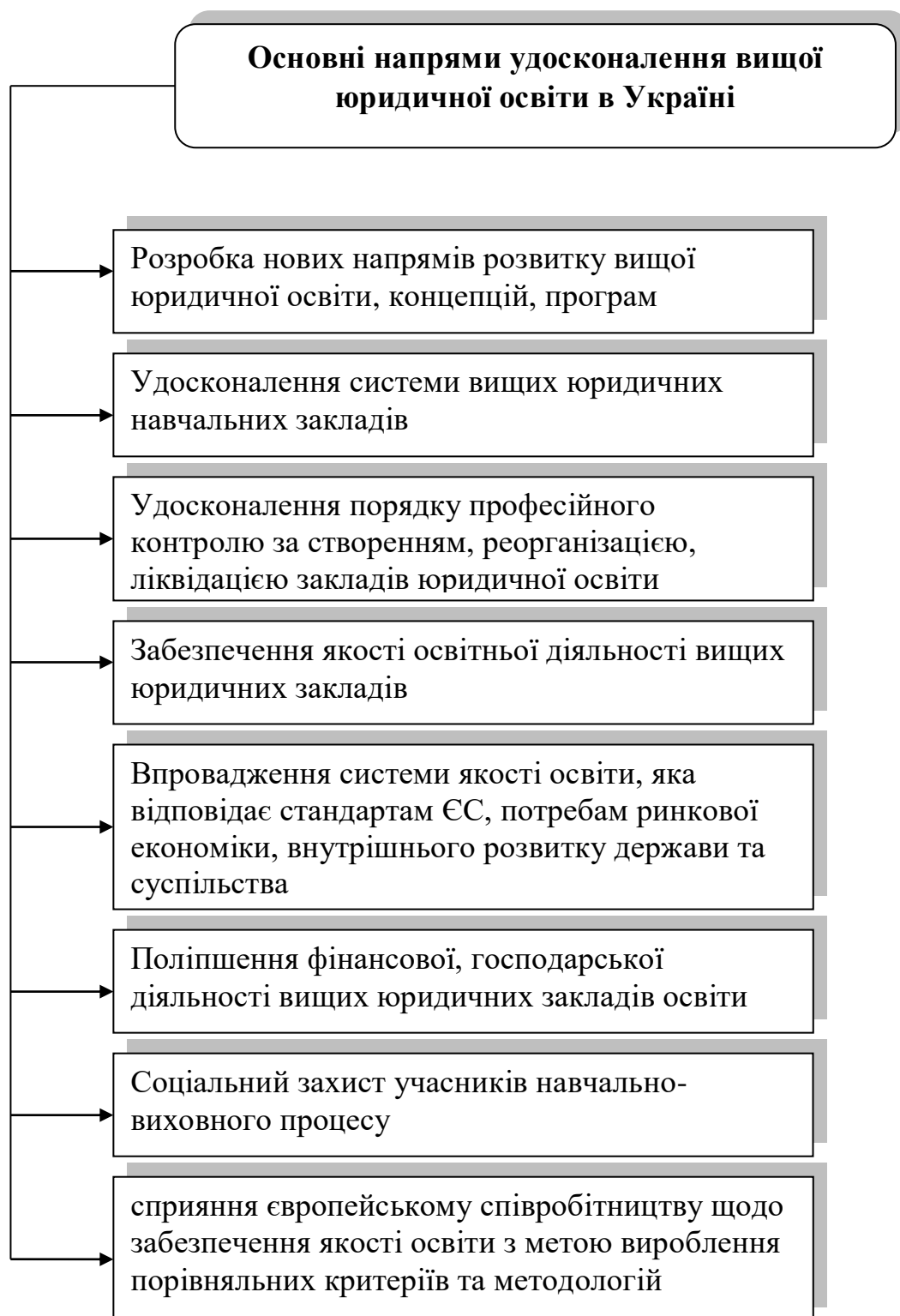
Порівняльна шкала оцінювання ECTS –

європейська система оцінювання успішності засвоєння курсантом, студентом (слухачем) кредитних модулів, яка передбачає семибальну шкалу (A, B, C, D, E, FX, F) і подвійне (описове та статистичне) визначення цих оцінок

Шкала оцінювання ECTS

Оцінка ECTS	Процент студентів, які зазвичай успішно досягають відповідної оцінки	Визначення
A	10	ВІДМІННО - відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
B	25	ДУЖЕ ДОБРЕ - вище середнього рівня з кількома помилками
C	30	ДОБРЕ - в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок
D	25	ЗАДОВІЛЬНО - непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	10	ДОСТАТНЬО - виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	-	НЕЗАДОВІЛЬНО - потрібно попрацювати перед тим, як отримати залік
F	-	НЕЗАДОВІЛЬНО - необхідна серйозна подальша робота

4.10. Основні напрями удосконалення вищої юридичної освіти в Україні

4.11. Юридична освіта в Україні та США

(Див.: Бігун С.В. Юридична професія та освіта: досвід США у порівняльній перспективі. – К.: Юстініан, 2006. – С. 78-79)

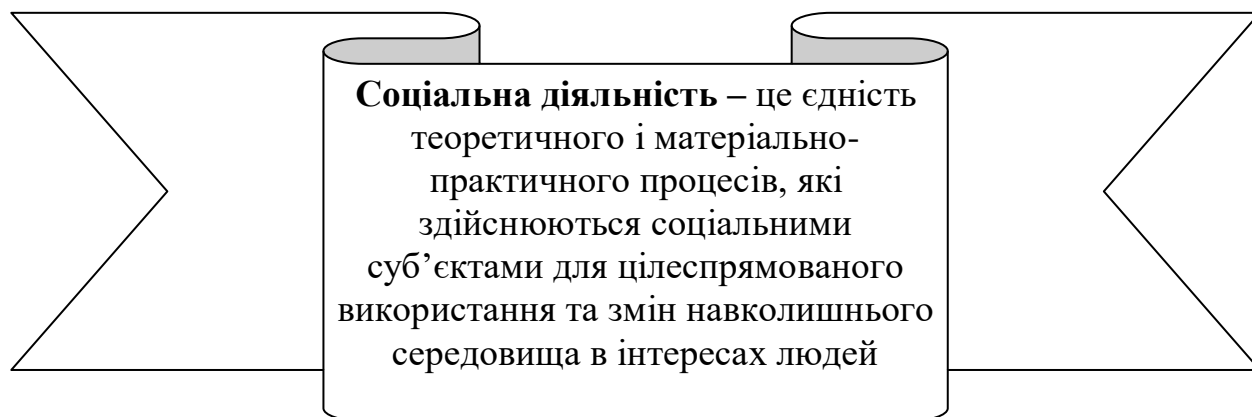
Аспект	Україна	США
Найстаріший заклад	1784 р. започатковано юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка	1784-1833 рр. правнича школа «учнівського гатунку» в м. Літчфілд, штат Коннектикут
Управління у галузі вищої освіти	Державне регулювання (контроль) з елементами університетської автономії, Міністерство освіти і науки України	Громадсько-професійне самоврядування, діють Американська асоціація юристів, Асоціація американських правничих шкіл
Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні (роки навчання)	Неповна вища – молодший спеціаліст (3 р.); Базова вища – бакалавр (4 р.); Повна вища – спеціаліст (5 р.); магістр (6 р.). Заочна форма + 1 р.	Базова вища – бакалавр (ступінь – Juris Doctor) (3 р.); «Дипломна вища» – магістр (4 р.). «Доктор» (+2/4 р.). Заочна форма + 1 р.
Вступні вимоги	Результати зовнішнього незалежного тестування, вступних іспитів (співбесіди) закладу	Комплекс критеріїв: результати LSAT, співбесіда, есе, рекомендації GPA, особисті якості, досвід роботи та ін.
Фінансування навчання	Безоплатне («державне замовлення») та платне (в середньому 11000 грн/рік). Стипендії та позички наявні, але не поширені	Платне (до 38000 дол./рік). Стипендії та позички наявні і поширені
Навчальна програма дисципліни	Нормативні загальноосвітні та «спеціалізовані» навчальні дисципліни. Рідко вибіркові курси. Пізня спеціалізація	Професійно-орієнтовані. Обов'язкові та поширені вибіркові дисципліни. Рання спеціалізація.
Науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення	Переважно – на рівні, що потребує істотного поліпшення (нестача технічного забезпечення, комп'ютерної техніки, навчальної літератури тощо)	Переважно – високого рівня (бібліотеки з великими фондами, сучасні навчальні класи з постійним доступом до Інтернету, відео-, аудіо-, мультимедійне технології)
Документи про освіту	«Державного зразка», видається навчальним закладом	Навчального закладу, яким і видається
Набуття кваліфікації / звання «правника» («юриста»)	Випускник – юрист	Випускник – кандидат у правники. Професійна атестація. Складання випускником правничого кваліфікаційного іспиту (бар-екзамену), підтвердження відповідності особистих якостей, складання присяги

Контрольні запитання (завдання)

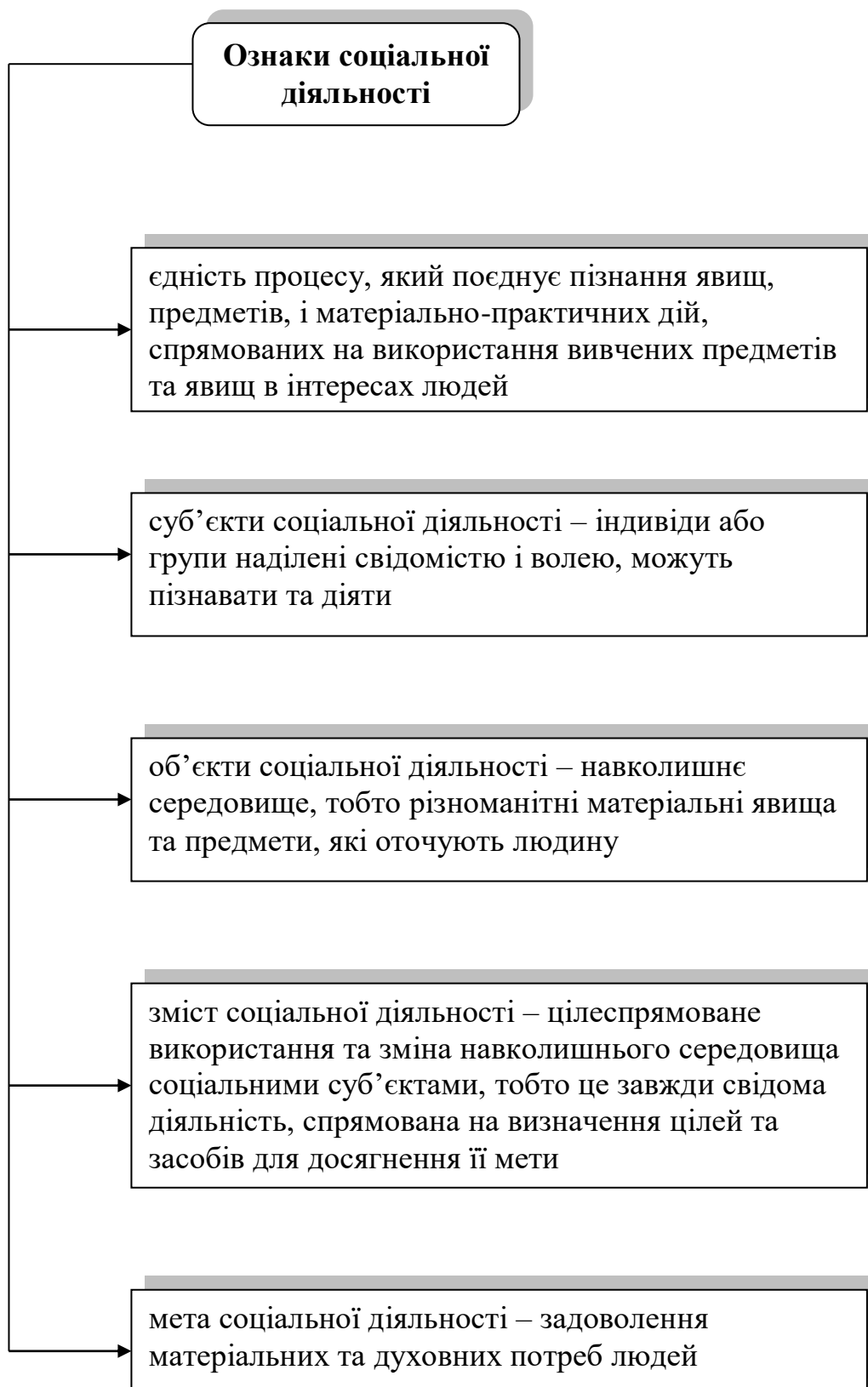
1. Як співвідносяться юридична наукова діяльність і юридична освітня діяльність?
2. Охарактеризуйте сучасний стан юридичної освітньої діяльності.
3. Що становить правову основу юридичної освітньої діяльності в Україні?
4. Охарактеризуйте структуру освіти в Україні.
5. Охарактеризуйте типи юридичних вищих навчальних закладів.
6. Охарактеризуйте кредитно-модульну систему організації навчального процесу.
7. Що Ви розумієте під болонським процесом?
8. Які позитивні і негативні аспекти участі України в болонському процесі Ви можете назвати?
9. Розкрийте зміст шкали оцінювання ECTS.
10. Який передовий досвід США в освітній сфері слід впровадити в Україні?

РОЗДІЛ 5. ЮРИДИЧНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

5.1. Визначення соціальної діяльності

5.2. Ознаки соціальної діяльності

5.3. Види соціальної діяльності та юридична практична діяльність

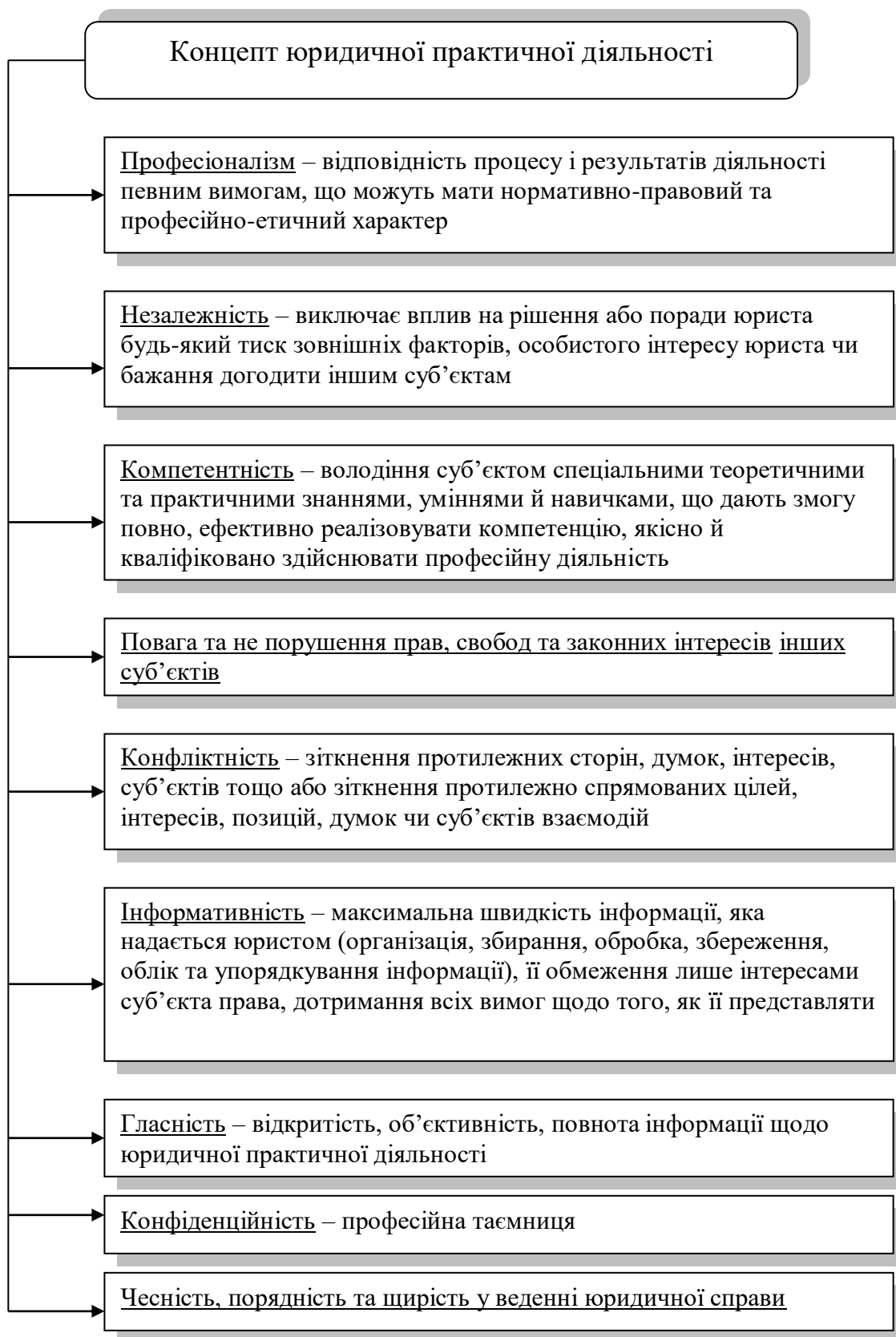
5.4. Ознаки юридичної практичної діяльності

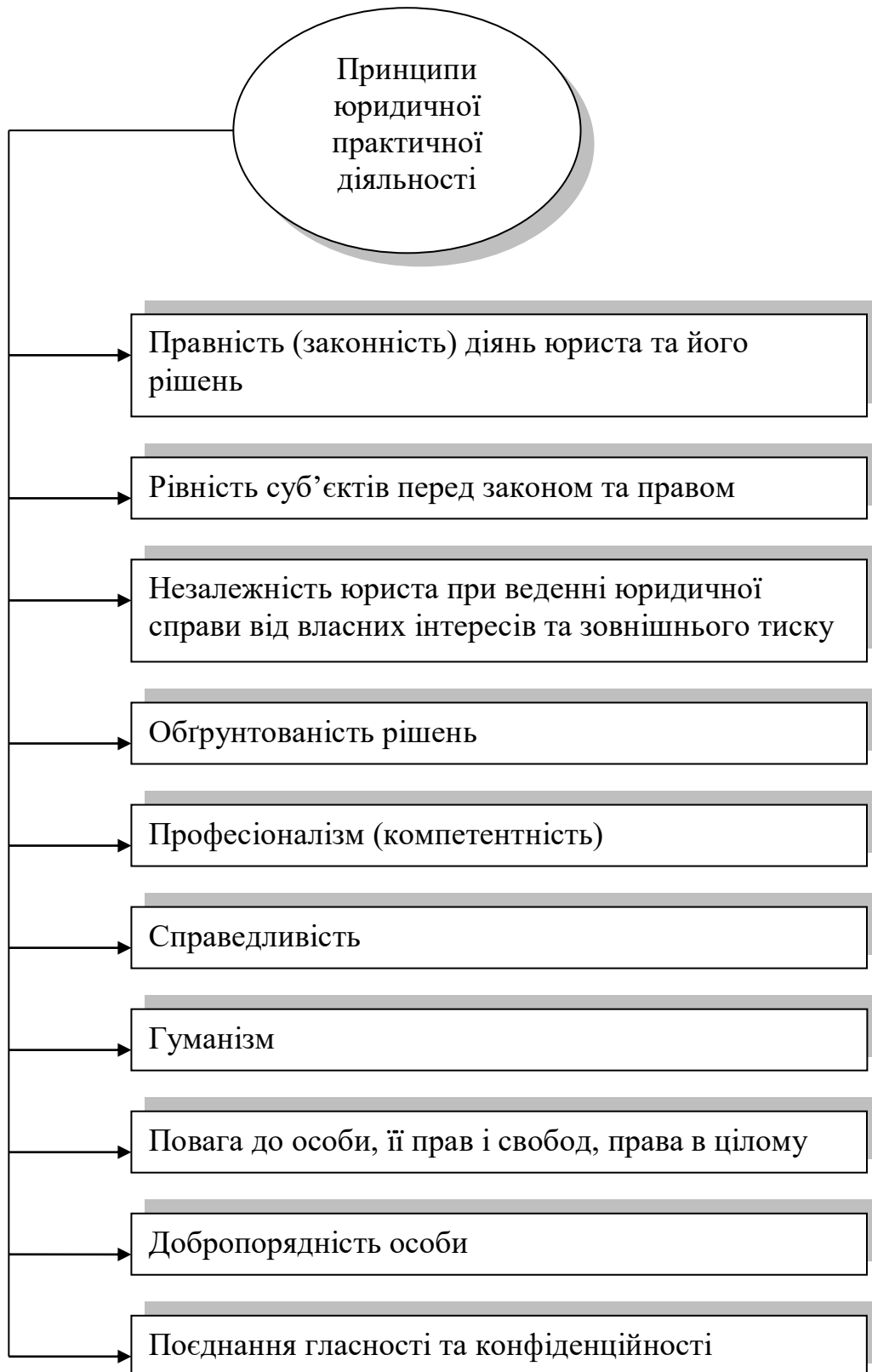
5.5. Визначення юридичної практичної діяльності

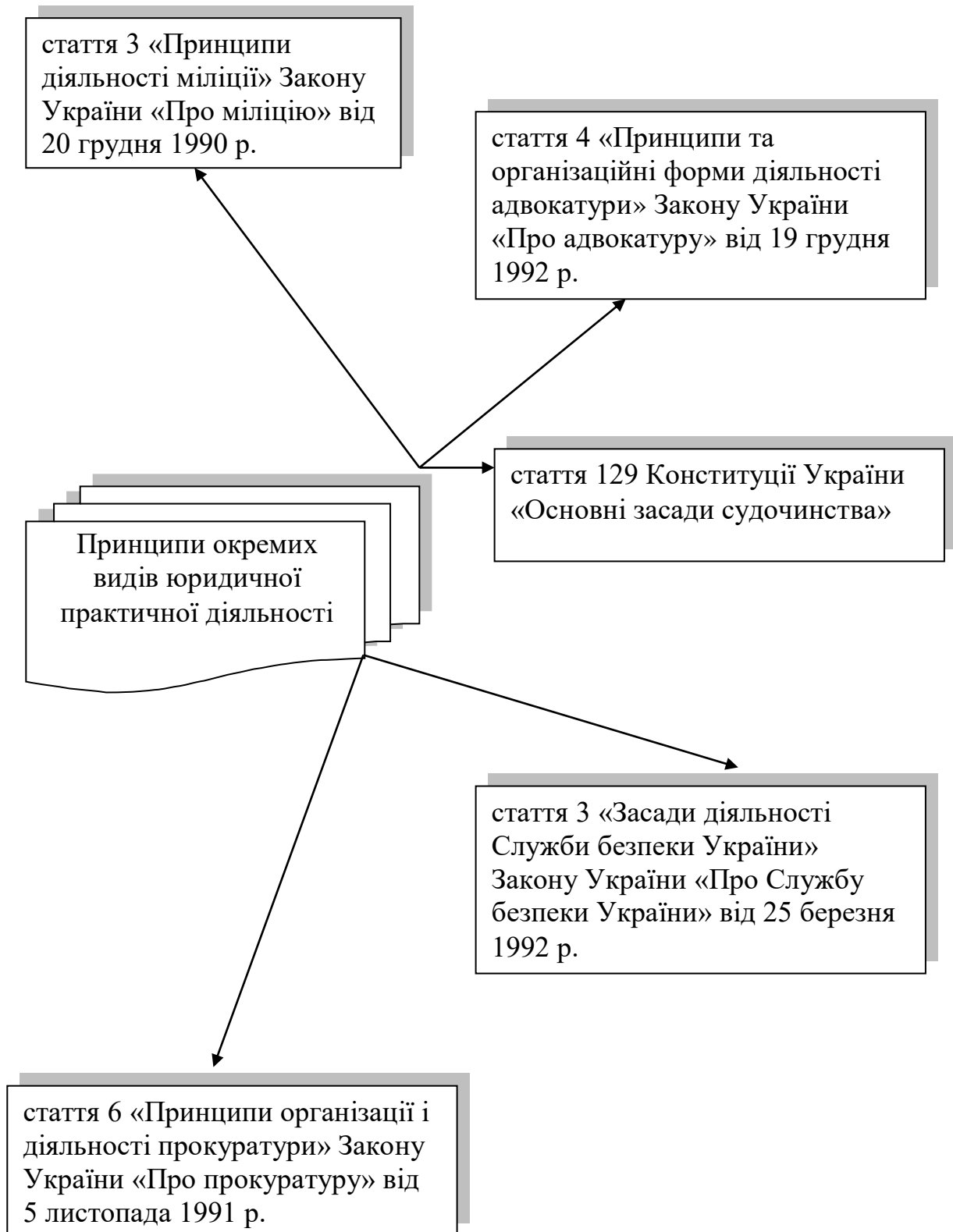
5.6. Концепт юридичної практичної діяльності

5.7. Принципи юридичної практичної діяльності

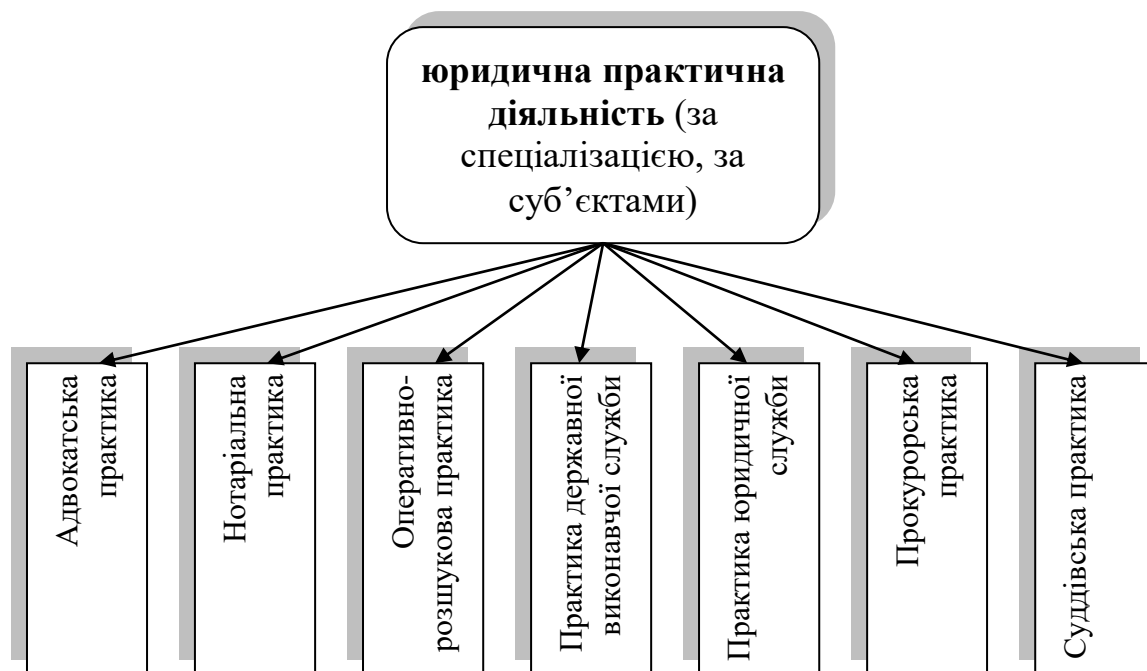
5.7.1. Нормативне закріплення принципів окремих видів юридичної практичної діяльності

5.8. Функції юридичної практичної діяльності

5.9. Види юридичної практичної діяльності

5.9.1. Адвокатська практика

Адвокатська практика – правоохоронна діяльність адвокатів та їх об'єднань щодо сприяння захисту прав, свобод і представлення законних інтересів людини і громадянина.

5.9.2. Нотаріальна практика

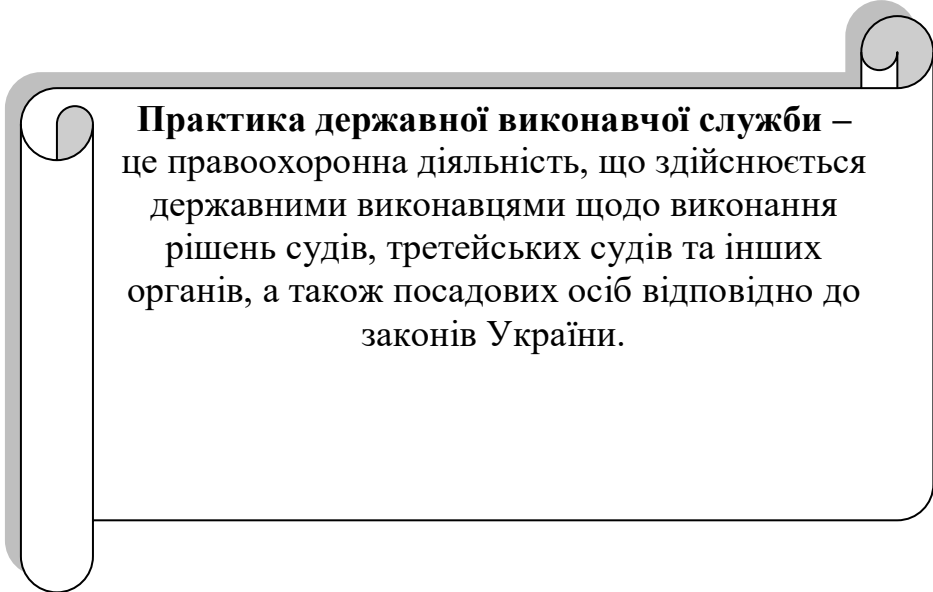
Нотаріальна практика –
правозастосовна діяльність корпусу
нотаріусів щодо посвідчення права, а також
фактів, що мають юридичне значення, та
вчинення інших нотаріальних дій,
передбачених законом, з метою надання їм
юридичної вірогідності

5.9.3. Оперативно-розшукова практика

Оперативно-розшукова практика –
правоохоронна діяльність з використання системи гласних і
негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних
заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та
оперативно-технічних засобів для пошуку і фіксації фактичних
даних про протиправні діяння окремих осіб та груп,
відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом
України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб
іноземних держав та організацій з метою припинення
правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а
також отримання інформації в інтересах безпеки громадян,
суспільства і держави

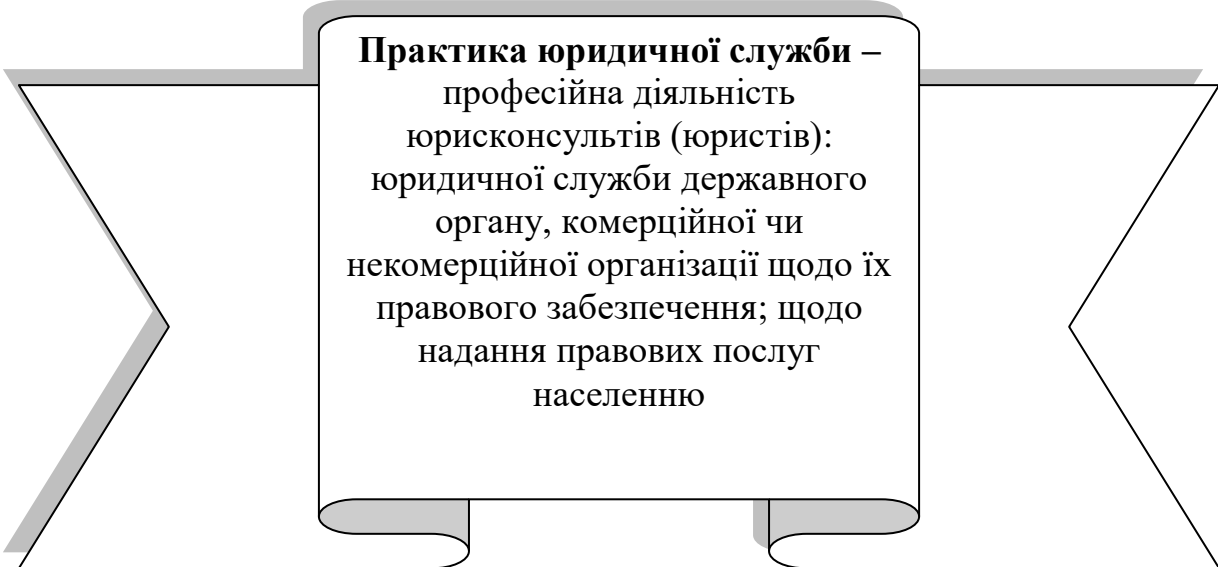

5.9.4. Практика державної виконавчої служби

Практика державної виконавчої служби – це правоохоронна діяльність, що здійснюється державними виконавцями щодо виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб відповідно до законів України.

5.9.5. Практика юридичної служби

Практика юридичної служби – професійна діяльність юрисконсультів (юристів): юридичної служби державного органу, комерційної чи некомерційної організації щодо їх правового забезпечення; щодо надання правових послуг населенню

5.9.6. Прокурорська практика

Прокурорська практика –

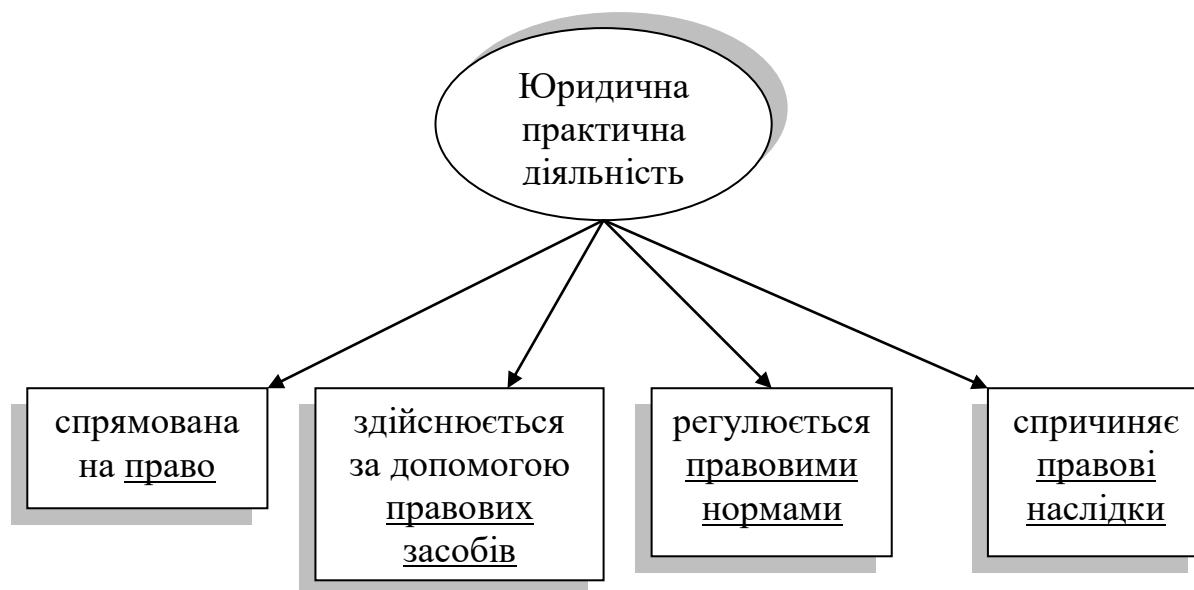
правоохоронна діяльність органів прокуратури щодо підтримання державного обвинувачення в суді; представництва інтересів громадянина або держави в суді; нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержання законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами і службовими особами

5.9.7. Суддівська практика

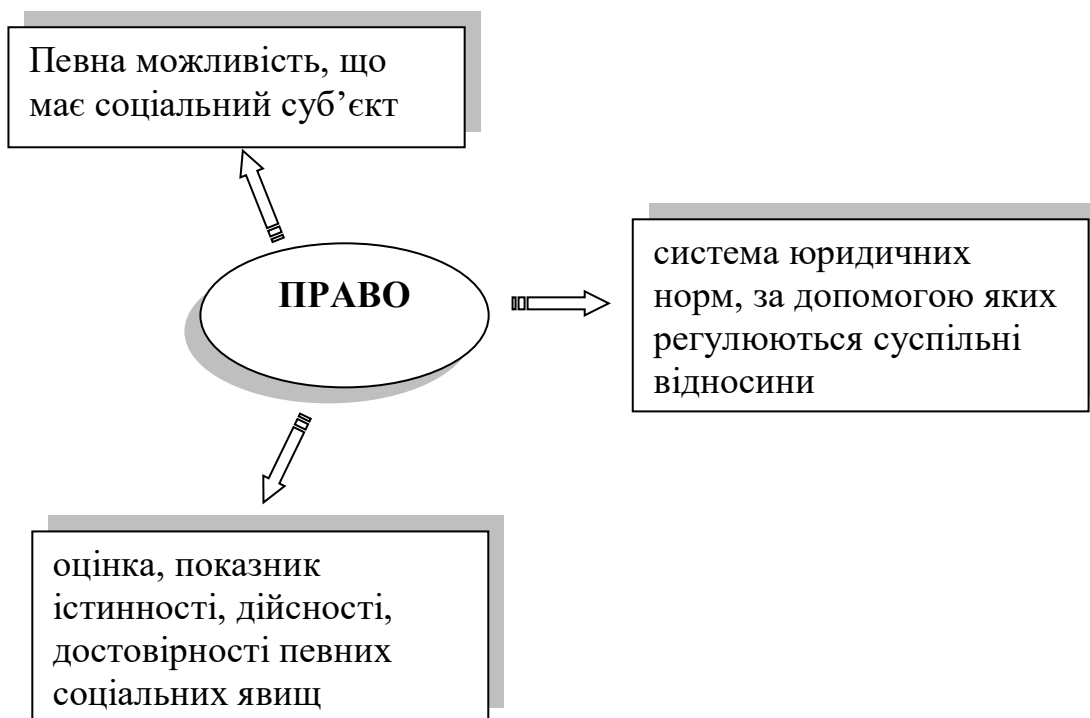
Суддівська практика –

правозастосовна діяльність судів щодо розгляду і вирішення юридичних справ, що здійснюється у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства

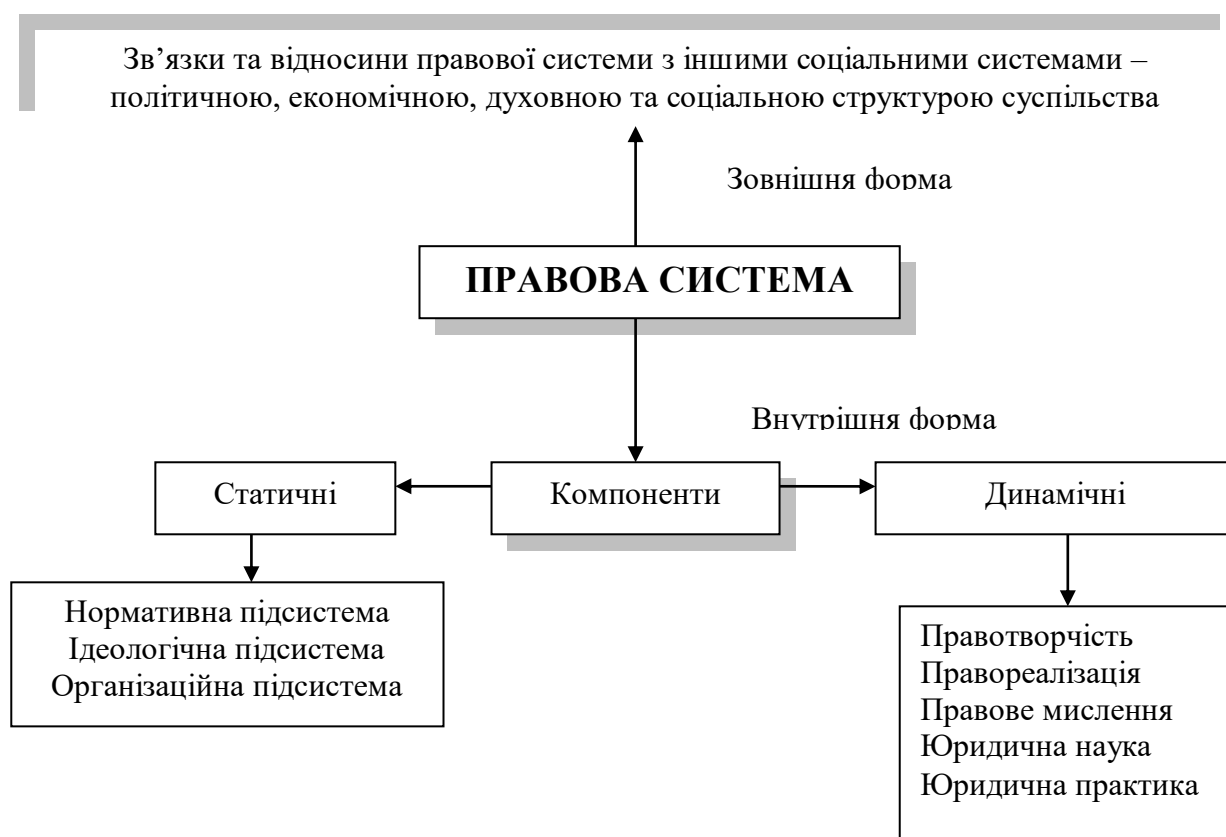
5.10. Юридична практична діяльність і право

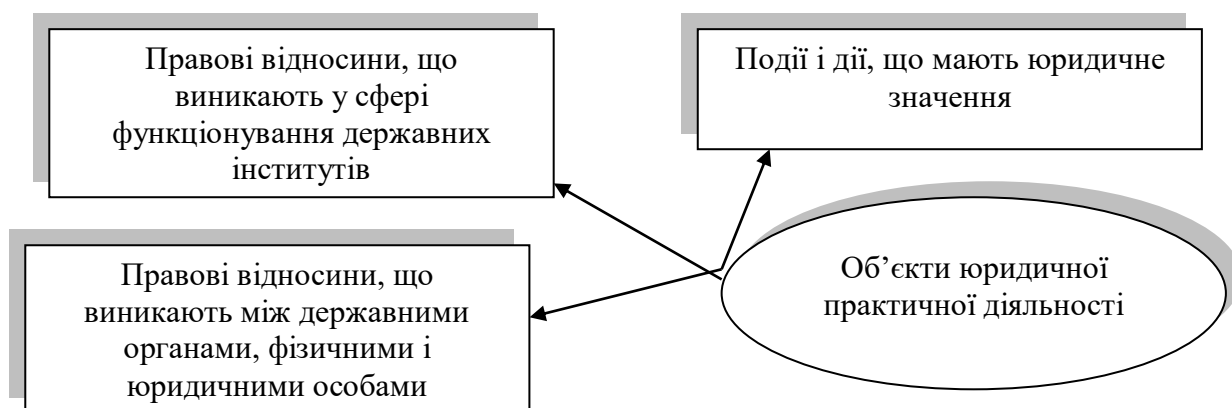
5.11. Найважливіші тлумачення терміну «право»

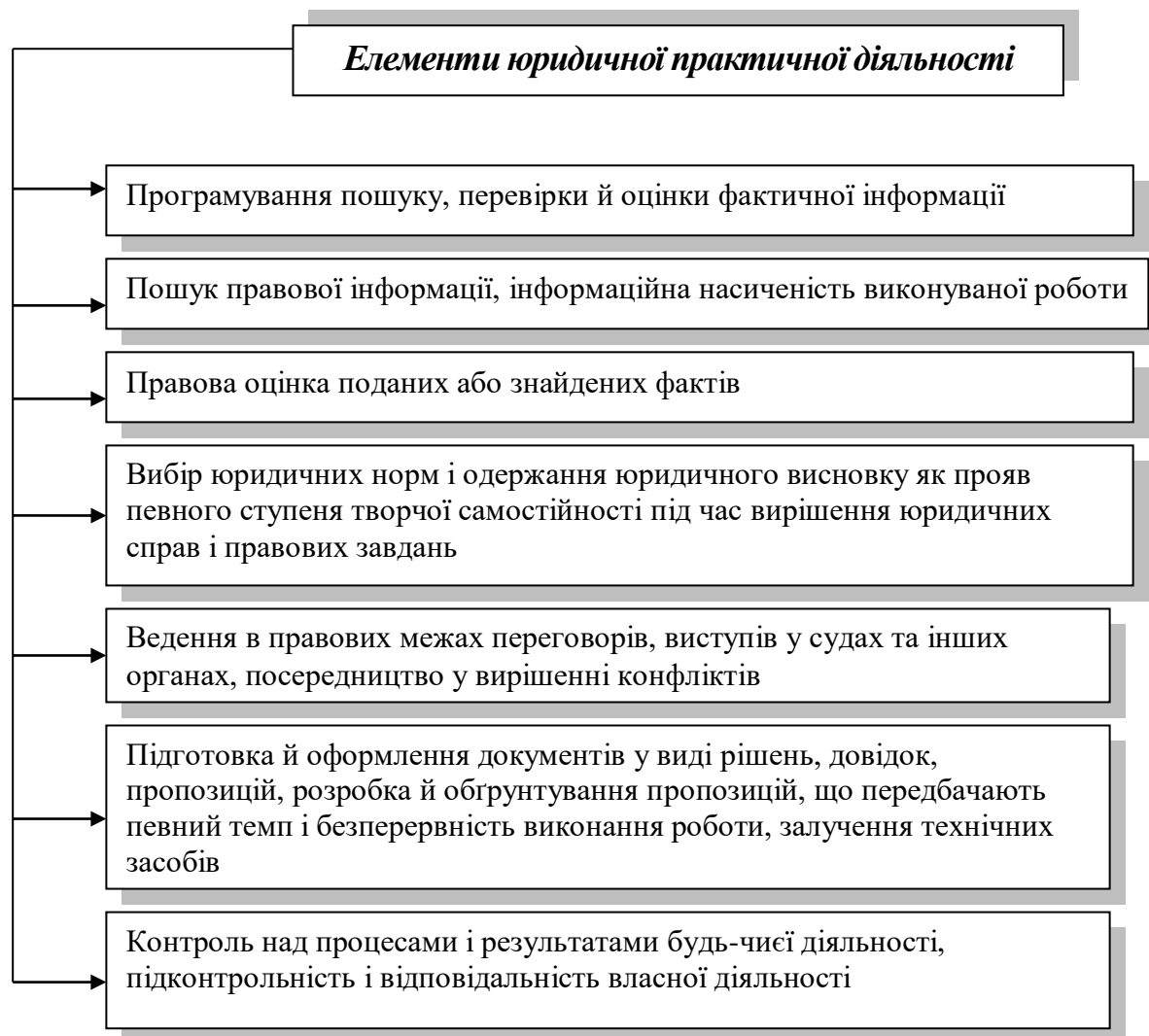
5.12. Структура правової системи

5.13. Об'єкти юридичної практичної діяльності

5.14. Елементи юридичної практичної діяльності

5.15. Основні форми юридичних дій

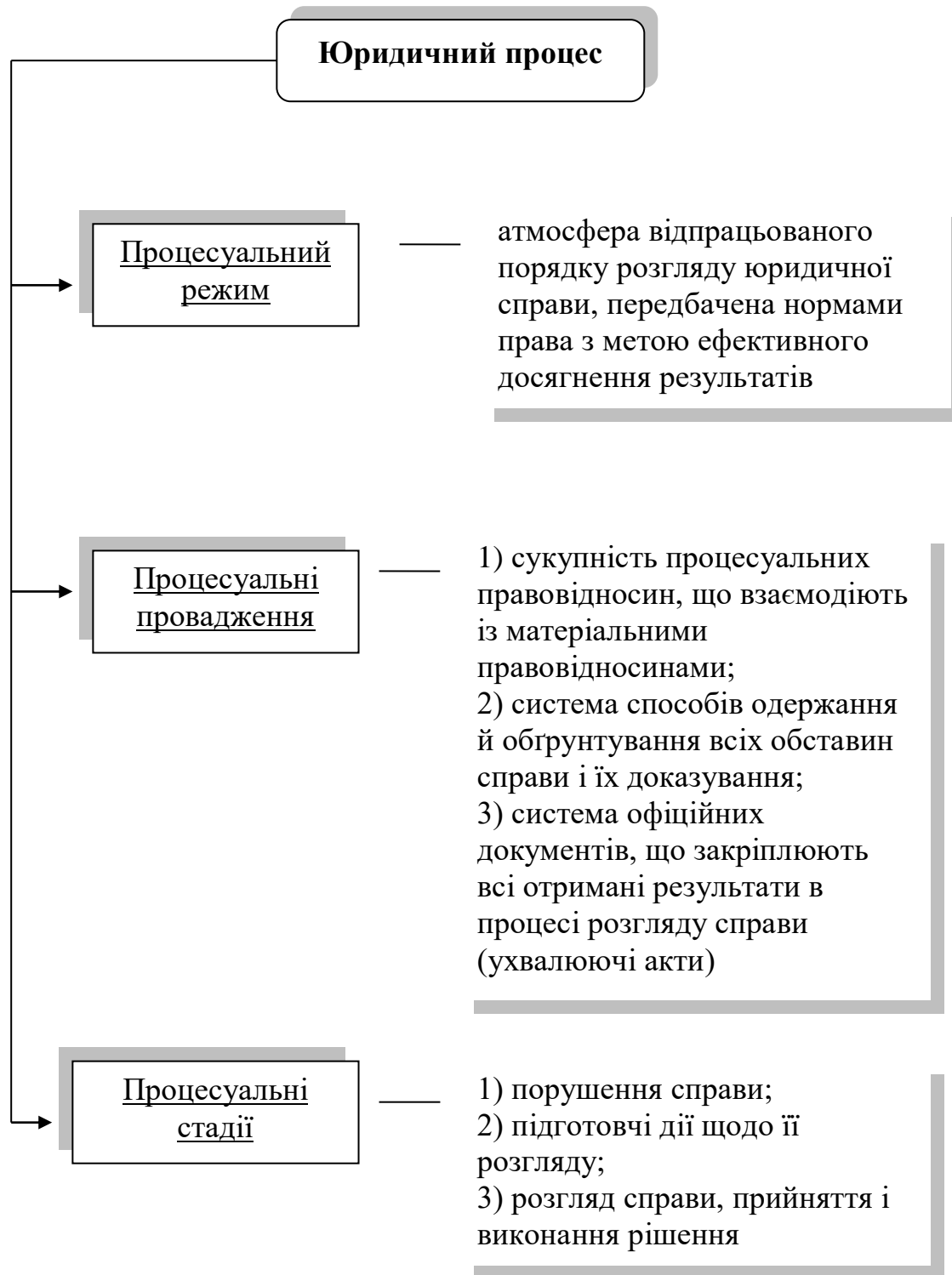

5.16. Визначення юридичної справи, юридичного процесу

Юридична справа –
це передбачення нормами права певна життєва обставина, що розглядається і вирішується на основі норм процесуального права і спричиняє певні юридичні наслідки

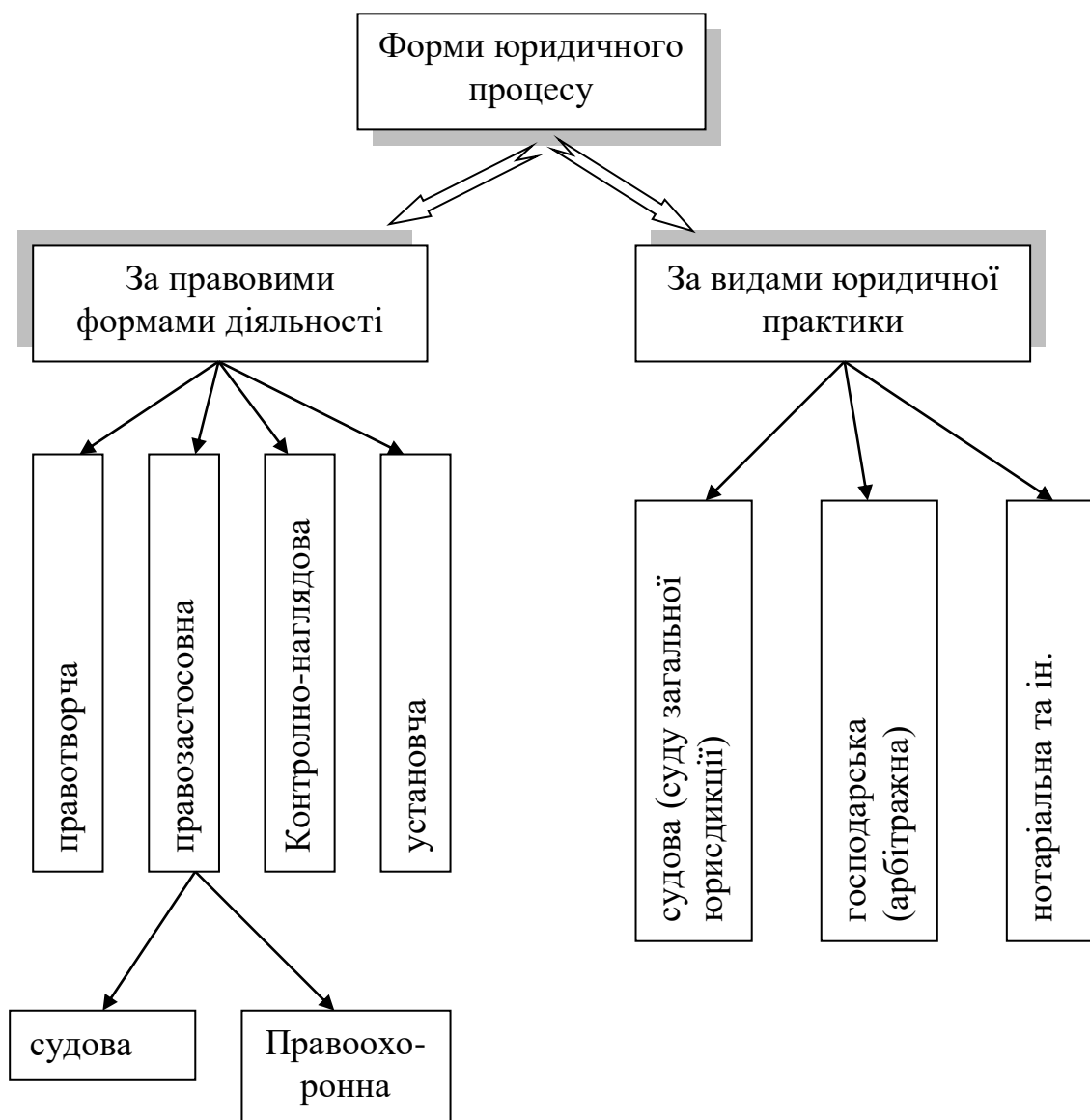
Юридичний процес –
це система процедур вирішення юридичних справ уповноваженими державою органами, посадовими особами й іншими суб'єктами на основі норм права, тобто система процесуальних дій учасників процесу, спрямованих на досягнення юридичного результату мети

5.17. Структура юридичного процесу

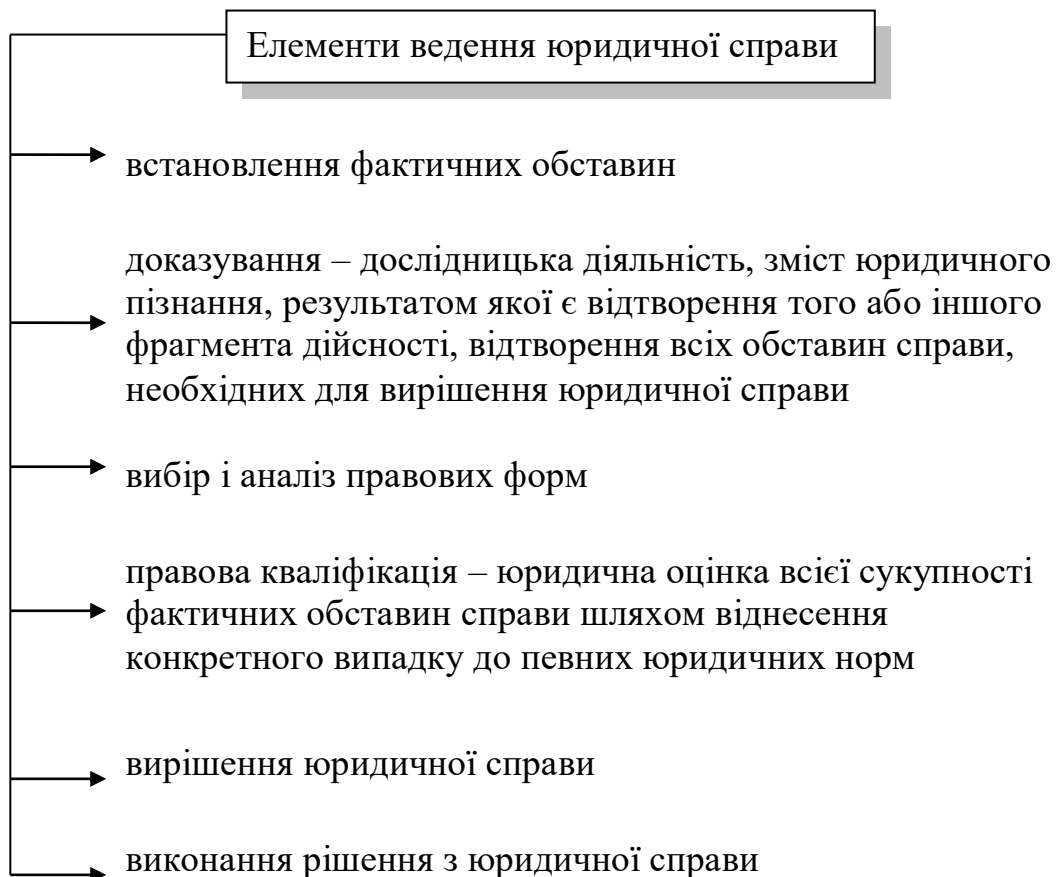
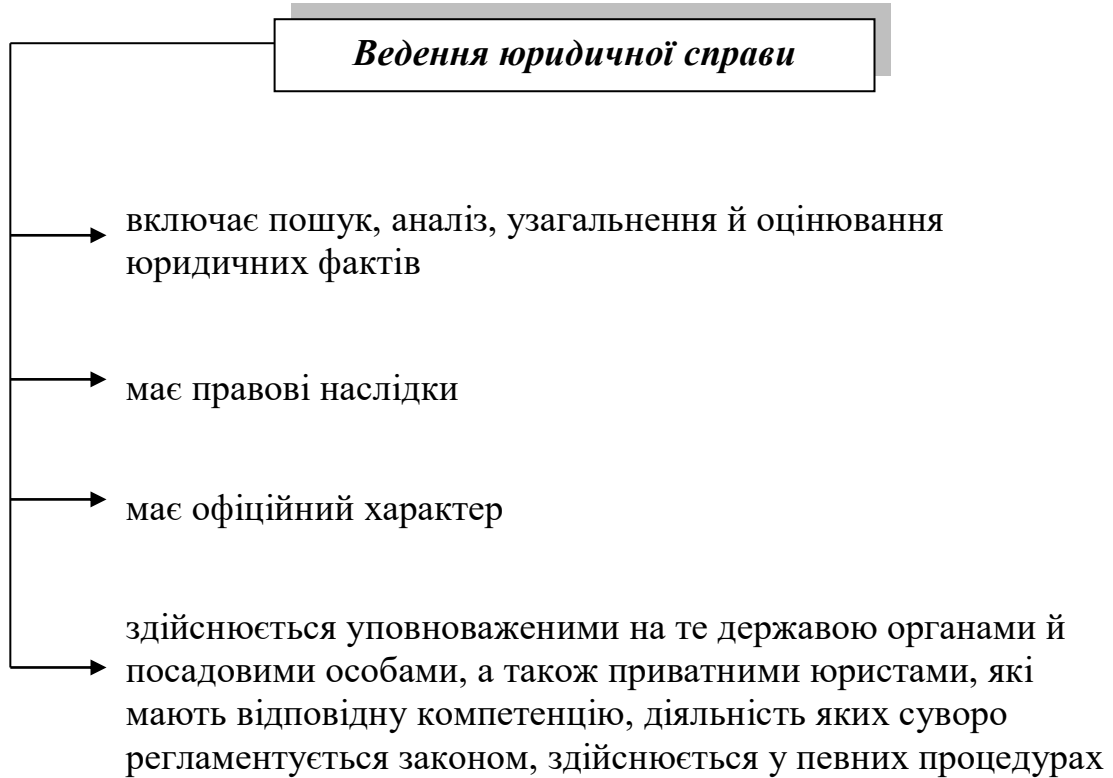
5.18. *Форми юридичного процесу*

Процесуальна форма – це визначений предметною характеристикою (процесуальними провадженнями) послідовний порядок дій учасників процесу (процесуальні стадії), заснований на загальних принципах і забезпечуваний системою юридичних гарантій (процесуальним режимом)

5.19. Ведення юридичної справи

5.20. Рішення юридичної справи

Рішення юридичної справи – творчий акт мислення. Вміння аналізувати факти і робити офіційні узагальнення у вигляді документально оформленого результату – ухвалюючого акту

Ухвалючий акт

- містить індивідуальний припис, як результат розгляду юридичної справи
- має встановлену юридичними нормами форму (обвинувальний висновок слідчого, вирок і рішення суду, протест прокурора та ін.)
- має відповідні реквізити (підпис, печатка та ін.)
- має юридичний характер

5.21. Тлумачення юридичних норм

Тлумачення юридичних норм – це розумова діяльність суб'єкта права, що пов'язана зі встановленням та поясненням точного змісту юридичної норми.

Способи тлумачення

- граматичний (лінгвістичний, філологічний)
- логічний
- системний
- Соціально-історичний (функціональний)

Контрольні запитання (завдання)

1. Як співвідносяться юридична наукова діяльність, юридична освітня діяльність і юридична практична діяльність?
2. Як співвідносяться юридична практична діяльність і юридична практика?
3. Розкрийте зміст принципів юридичної практичної діяльності.
4. Які Ви можете назвати форми юридичної практичної діяльності?
5. Як Ви розумієте термін «верховенство права»?
6. Розкрийте зміст терміну «юридична справа».
7. Які елементи структури юридичного процесу Ви можете назвати?
8. Охарактеризуйте елементи ведення юридичної справи.
9. Які стадії юридичного процесу Ви знаєте?
10. Які напрями удосконалення юридичної практичної діяльності Ви можете назвати?

РОЗДІЛ 6. ПРОФЕСІОГРАМИ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

6.1. Визначення професіограми

Професіограма — це спеціальна карта, яка містить розгорнутий перелік умов і характеристик трудової діяльності з конкретної професії, її окремих вимог і професійно важливих якостей, якими повинен володіти працівник.

Професіограма – це науковий опис виду праці та необхідних професійних якостей, що може використовуватись у профорієнтації, підборі кадрів та ін. (О.Грицанов)

Професіограма – це система вимог до спеціаліста, яка матеріалізується у його професійній діяльності (В.Сластьонін)

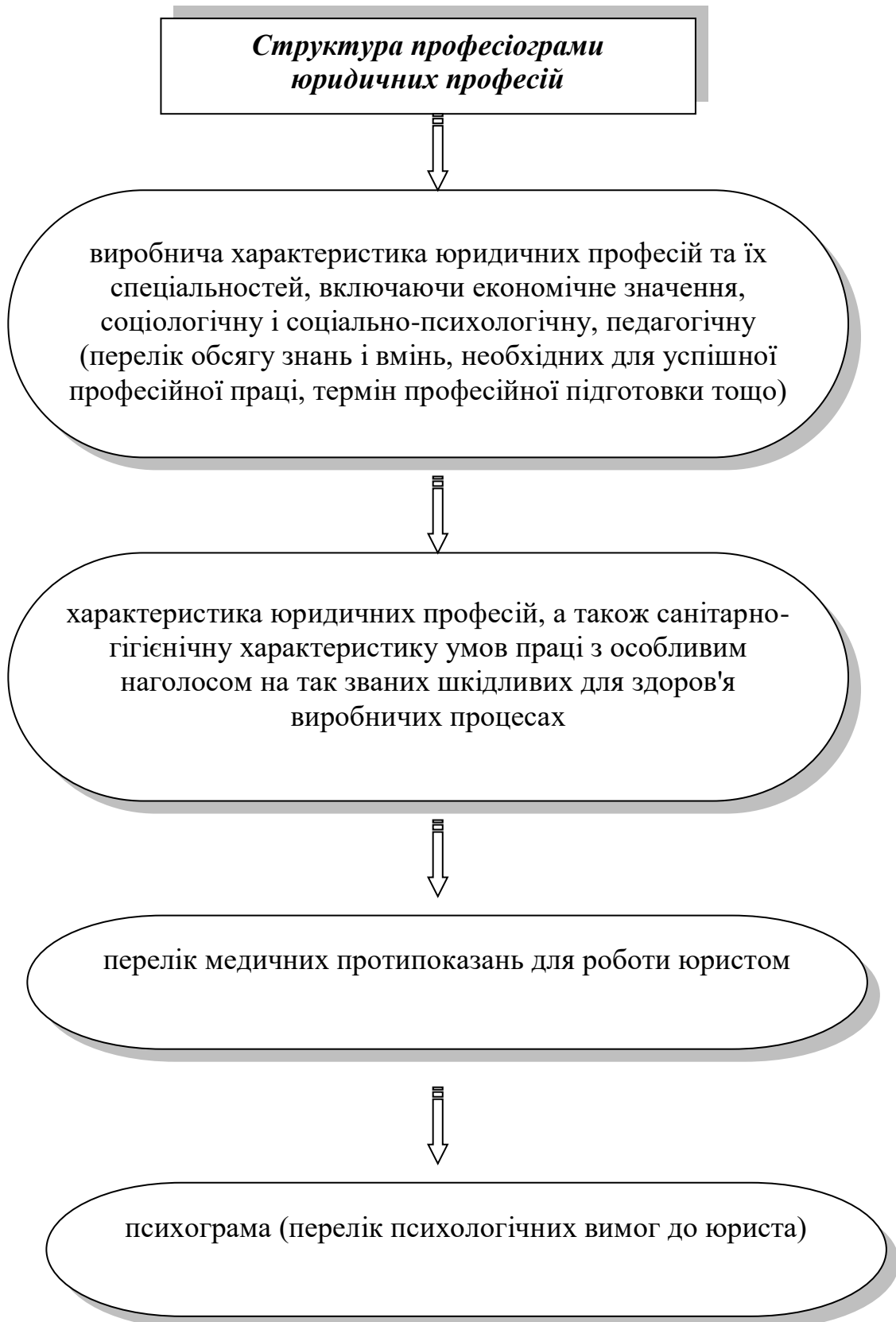
Професіограма – це опис сукупності систематизованих, науково обґрунтованих структурованих теоретичних знань і практичних умінь, які об'єктивно необхідні особистості для виконання тієї чи іншої спеціалізованої діяльності або посадових функціональних обов'язків. Це також визначені моральні та психолого-фізіологічні риси, адекватні умовам праці і вимогам часу на конкретному історичному етапі розвитку суспільства (І.Жерносек)

6.2. Визначення професіограми юридичних професій

Професіограма юридичних професій –
повний опис особливостей юридичної професії,
що розкриває зміст професійної праці, а також
вимог, які вона ставить перед людиною, містить
комплексний, систематизований і всебічний опис
об'єктивних характеристик юридичної професії і
сукупності її вимог до індивідуально-
психологічних особливостей юриста

Професіограма юридичних професій –
це ідеальна модель діяльності юриста, котра
розкриває основні функції юридичної діяльності,
вимоги до його особистісних якостей, знань і
умінь, необхідних для виконання цих функцій з
урахуванням специфіки професії, а також його
самонавчання та саморозвиток з урахуванням
потреб суспільства

6.3. Структура (аспекти) професіограми юридичних професій

*Аспекти (елементи) професіограми
юридичних професій (за О.Ф. Скакун)*

Соціальний – виражається в необхідності приймати соціально значимі рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати захисником прав і законних інтересів

Пошуковий – полягає в застосуванні юристом професійних навиків щодо установлення фактів, що мають юридичне значення, в збиранні інформації

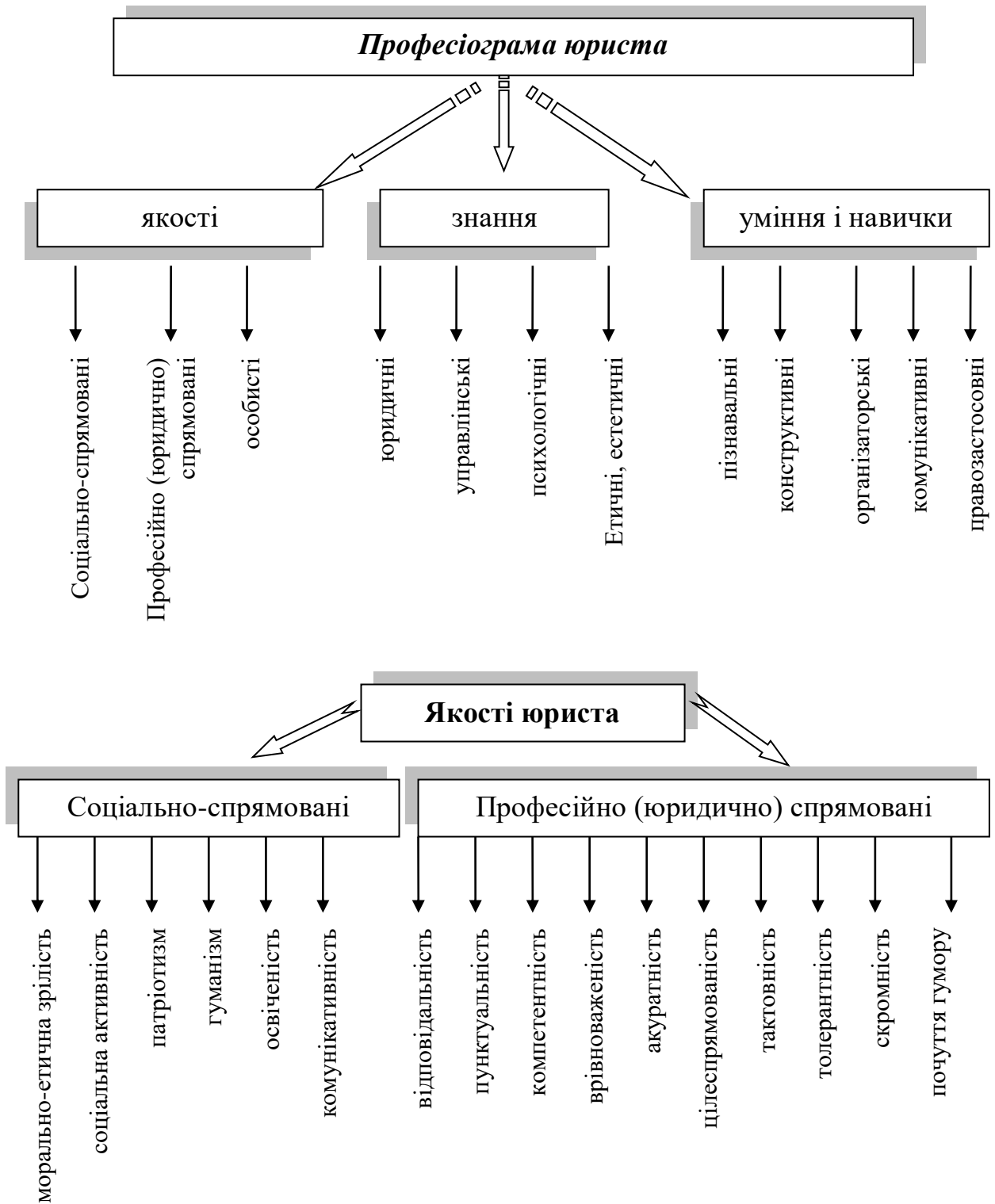
Реконструктивний – полягає в аналізі і узагальненні юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення моделі ситуації

Комунікативний – виражає сторони професійної діяльності юриста, що пов'язані з постійним спілкуванням з людьми

Організаційний – передбачає ефективну реалізацію юристом посадових повноважень

Посвідчувальний – полягає в правильному оформленні юридичних документів

6.4. Професіограма юриста

6.5. Психограма судді

<i>Психограма судді</i>	Акуратність
	Безпристрасність
	Ввічливість
	Відповідальність
	Гуманізм
	Емоційна стійкість
	Ерудованість
	Критичність мислення
	Незалежність
	Об'єктивність
	Організованість
	Почуття такту
	Принциповість
	Справедливість
	Терпіння
	Толерантність
Цілеспрямованість	
Чесність	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- ✓ відсутність інтересу до виконуваної роботи;
- ✓ нерішучість;
- ✓ невміння швидко приймати рішення;
- ✓ невміння протистояти зовнішнім факторам (особам, ситуаціям);
- ✓ нечесність;
- ✓ неприциповість;
- ✓ нездатність глибоко осмислювати що відбувається;
- ✓ безтурботність;
- ✓ погана дикція.

6.6. Психограма адвоката

<i>Психограма адвоката</i>	Аналітичне і синтетичне мислення
	Гнучкість, розвинена інтуїція
	Ділова хватка
	Емоційна стійкість
	Енергійність
	Ерудованість
	Комунікбельність
	Критичність мислення
	Наполегливість
	Організованість
	Почуття такту
	Прагнення до самовдосконалення
	Пунктуальність
	Самоконтроль
	Схильність до дослідницької діяльності
	Толерантність
	Уважність
	Уміння вести переговори, здатність переконання
Уміння швидко відновлювати працездатність	
Цілеспрямованість	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- вузькість кругозору;
- непевність у собі, нерішучість;
- низький рівень розвитку чи відсутність комунікативних здібностей, погана дикція;
- неврівноваженість, безтактність;
- інертність;
- безпринципність;
- відсутність інтересу до виконуваної роботи;
- запальність, імпульсивність;
- нездатність зіставляти й аналізувати факти;
- не вміння протистояти зовнішнім факторам.

6.7. Психограма нотаріуса

<i>Психограма нотаріуса</i>	Акуратність
	Висока ступінь формалізованості дій
	Відповідальність
	Ерудованість
	Зібраність
	Коректність
	Критичність мислення
	Неупередженість
	Об'єктивність
	Організованість
	Почуття такту
	Прагнення до самовдосконалення
	Принциповість
	Пунктуальність
	Самоконтроль
	Терпеливість
	Уважність
Чесність	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- безпринципність;
- запальність, імпульсивність;
- інертність;
- невміння швидко приймати рішення;
- невірноваженість, безтактність;
- неспостережливість;
- неуважність;
- швидка втомлюваність.

6.8. Психограма прокурора

Психограма прокурора	Акуратність
	Відповідальність
	Емоційно-вольова стійкість
	Ерудованість
	Зосередженість
	Критичність мислення
	Неупередженість
	Об'єктивність
	Обов'язковість, акуратність
	Організованість
	Принциповість
	Самоконтроль
	Спостережливість
	Старанність
	Схильність до дослідницької діяльності
	Терплячість
	Толерантність
	Уважність
	Уміння прогнозувати події
	Чесність

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- ✓ неспостережливість;
- ✓ неуважність;
- ✓ безвідповідальність;
- ✓ відсутність аналітичних здібностей;
- ✓ прагнення до наживи, егоїстичність;
- ✓ швидка втомлюваність.

6.9. Психограма юрисконсульта

<i>Психограма юрисконсульта</i>	Аналітичне і синтетичне мислення
	Гнучкість, розвинена інтуїція
	Ділова хватка
	Емоційна стійкість
	Енергійність
	Ерудованість
	Комунікбельність
	Критичність мислення
	Наполегливість
	Організованість
	Почуття такту
	Прагнення до самовдосконалення
	Пунктуальність
	Самоконтроль
	Схильність до дослідницької діяльності
	Толерантність
	Уважність
	Уміння вести переговори, здатність переконання
Уміння швидко відновлювати працездатність	
Цілеспрямованість	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- відсутність інтересу до виконуваної роботи;
- нерішучість;
- не вміння швидко приймати рішення;
- не вміння протистояти зовнішнім факторам (особам, ситуаціям);
- нечесність;
- неприциповість;
- нездатність глибоко осмислювати що відбувається;
- безтурботність;
- погана дикція.

6.10. Психограма державного виконавця

Психограма державного виконавця	Акуратність
	Аналітичне і синтетичне мислення
	Емоційна стійкість
	Ерудованість
	Комунікабельність
	Наполегливість
	Незворушність
	Організованість
	Педантичність
	Почуття такту
	Самоконтроль
	Терпимість
	Точність
	Уважність
	Урівноваженість
Цілеспрямованість	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- ✓ безвідповідальність;
- ✓ корисливість;
- ✓ неакуратність;
- ✓ непорядність;
- ✓ неуважність;
- ✓ нечесність.

6.11. Психограма слідчого

Психограма слідчого	Акуратність
	Аналітичне мислення
	Вербальні здібності
	Вибірковість уваги (здатність вибрати потрібну інформацію з безлічі отриманої)
	Вимогливість
	Витривалість
	Відповідальність
	Гнучкість мислення
	Гуманність
	Емоційна стійкість
	Ерудованість
	Ініціативність, наполегливість
	Комунікабельність
	Організованість
	Принциповість
	Рішучість (здатність швидко і самостійно приймати рішення)
	Розвиненість словесно-логічної пам'яті
	Самоконтроль
	Спостережливість
	Спритність
	Схильність до дослідницької діяльності
	Уважність
	Уміння зберігати таємницю
	Уміння прогнозувати події, інтуїція
Уміння швидко і грамотно записувати отримані дані	
Цілеспрямованість	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- ✓ відсутність уміння налагоджувати контакти з людьми;
- ✓ жорстокість, агресивність, нетерпиме ставлення до людей;
- ✓ невитриманість;
- ✓ невміння викладати свої думки;
- ✓ нездатність сприймати нову інформацію;
- ✓ неуважність;
- ✓ поганий розвиток довгострокової пам'яті;
- ✓ формальне ставлення до роботи.

6.12. Психограма оперуповноваженого

<i>Психограма оперуповноваженого</i>	Аналітичне мислення
	Вербальні здібності
	Вибірковість уваги (здатність вибирати потрібну інформацію з безлічі отриманої)
	Високий рівень розвитку волі
	Витривалість
	Відповідальність
	Гарна фізична і психічна витривалість
	Гнучкість мислення
	Емоційна стійкість
	Ерудованість
	Ініціативність, наполегливість
	Комунікабельність
	Організованість
	Рішучість (здатність швидко і самостійно приймати рішення)
	Самоконтроль
	Спостережливість
	Схильність до дослідницької діяльності
	Уважність
	Уміння зберігати таємницю
Уміння прогнозувати події, інтуїція	
Цілеспрямованість	

Якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності:

- агресивність, ворожість;
- брутальність, невихованість;
- дратівливість;
- імпульсивність;
- невміння зберігати таємницю.
- некритичне ставлення до себе;
- несамостійність у прийнятті рішень;
- неуважність;
- поганий розвиток довгострокової пам'яті

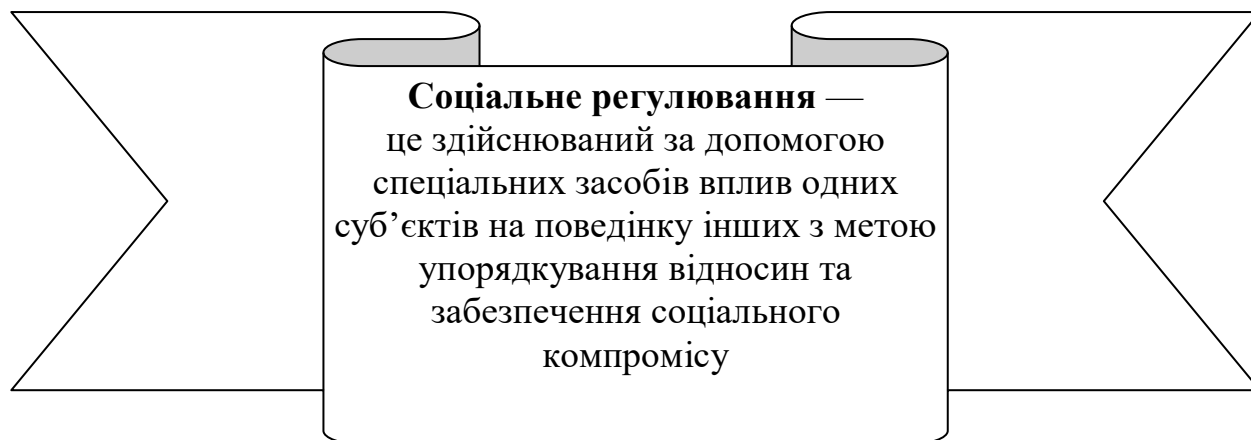

Контрольні запитання (завдання)

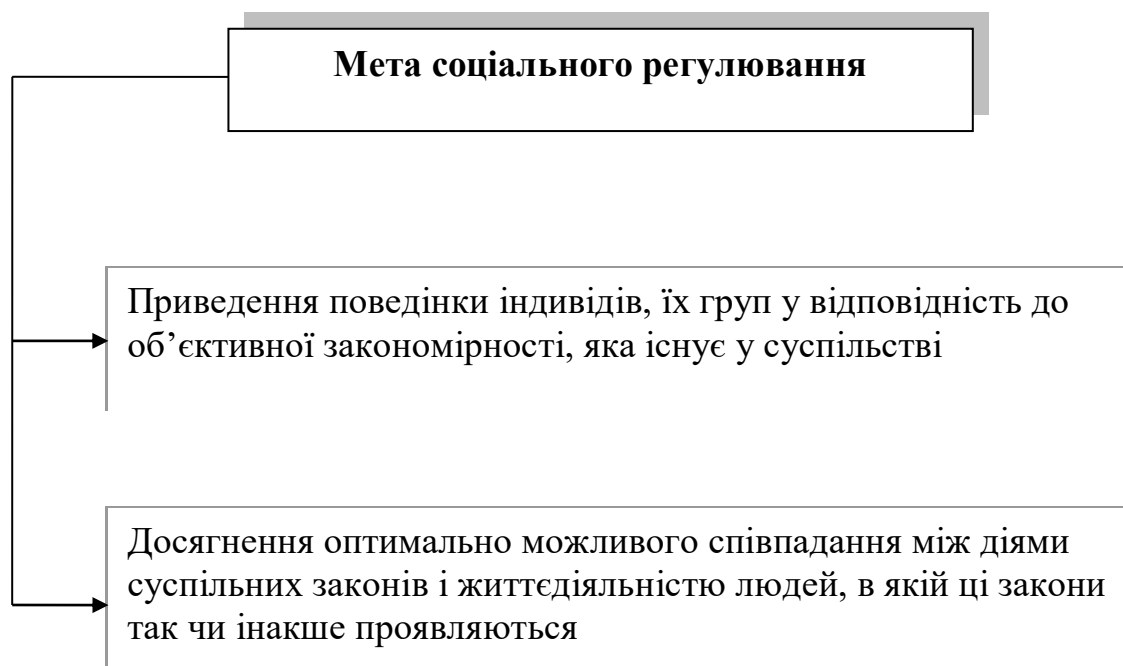
1. Як Ви розумієте термін «професіограма»?
2. Як співвідносяться професіограма і професіограма юридичних професій?
3. Що слід розуміти під професіограмою юридичних професій?
4. Що слід розуміти під психогограмою юридичних професій?
5. Які елементи професіограми юридичних професій можна виокремити?
6. Які професійно (юридично) спрямовані якості юриста Ви можете назвати?
7. Охарактеризуйте психогограму юридичних професій.
8. Порівняйте психогограму адвоката і юрисконсульта.
9. Порівняйте психогограму слідчого і оперуповноваженого.
10. Порівняйте психогограму прокурора і слідчого.

РОЗДІЛ 7. СОЦІАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

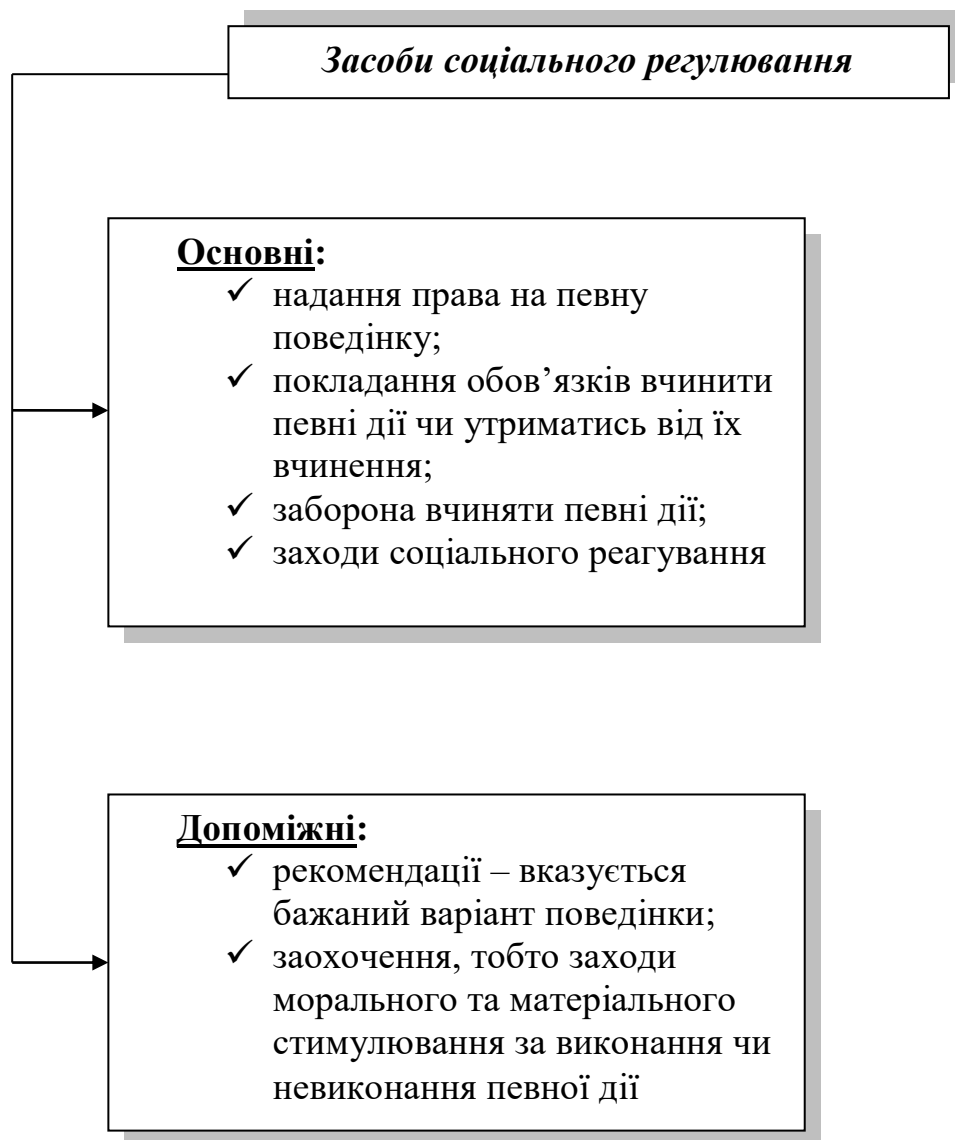
7.1. Визначення соціального регулювання

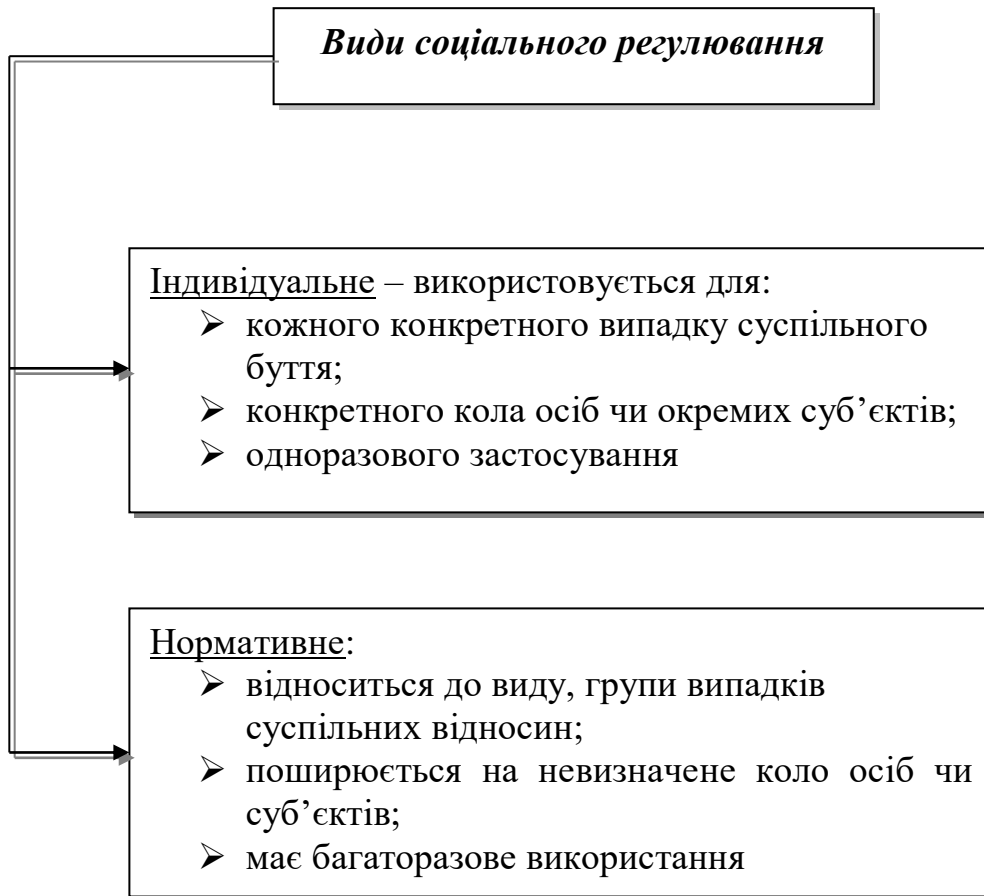
7.2. Мета соціального регулювання

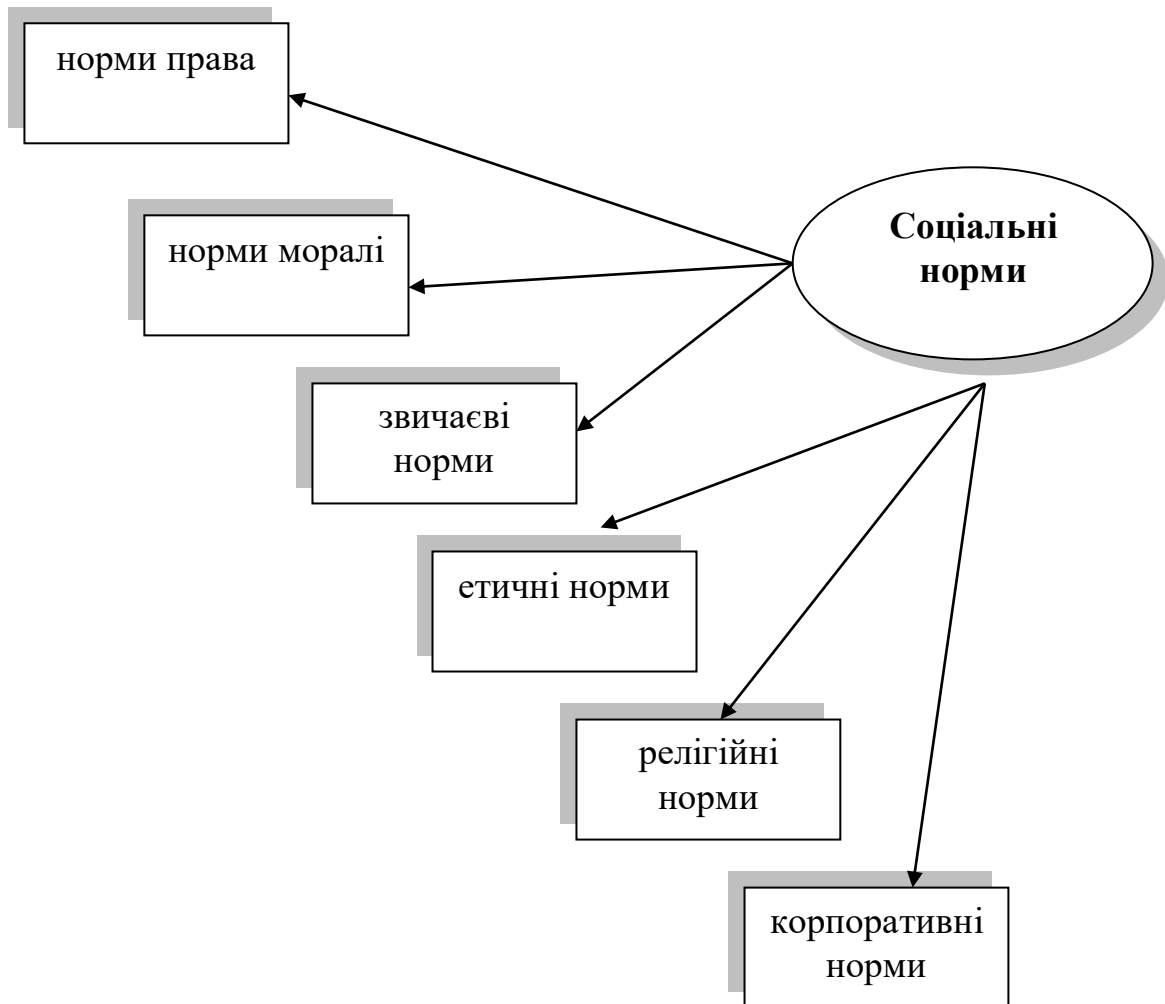
7.3. Засоби соціального регулювання

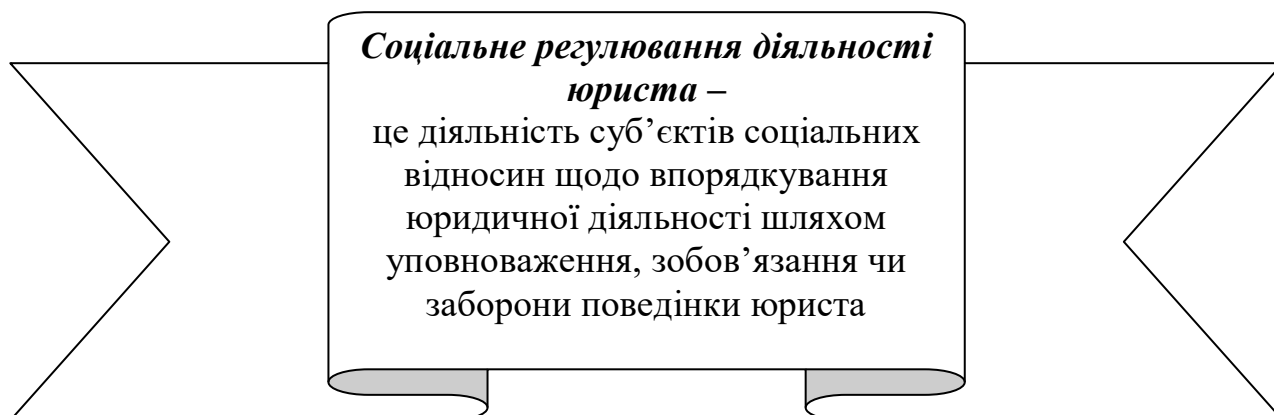
7.4. Види соціального регулювання

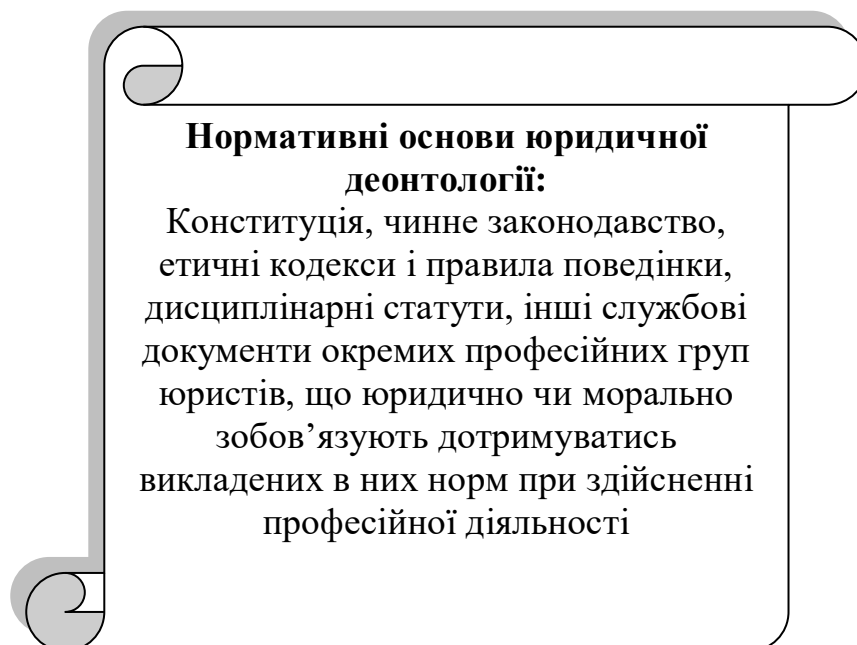
7.5. Види соціальних норм

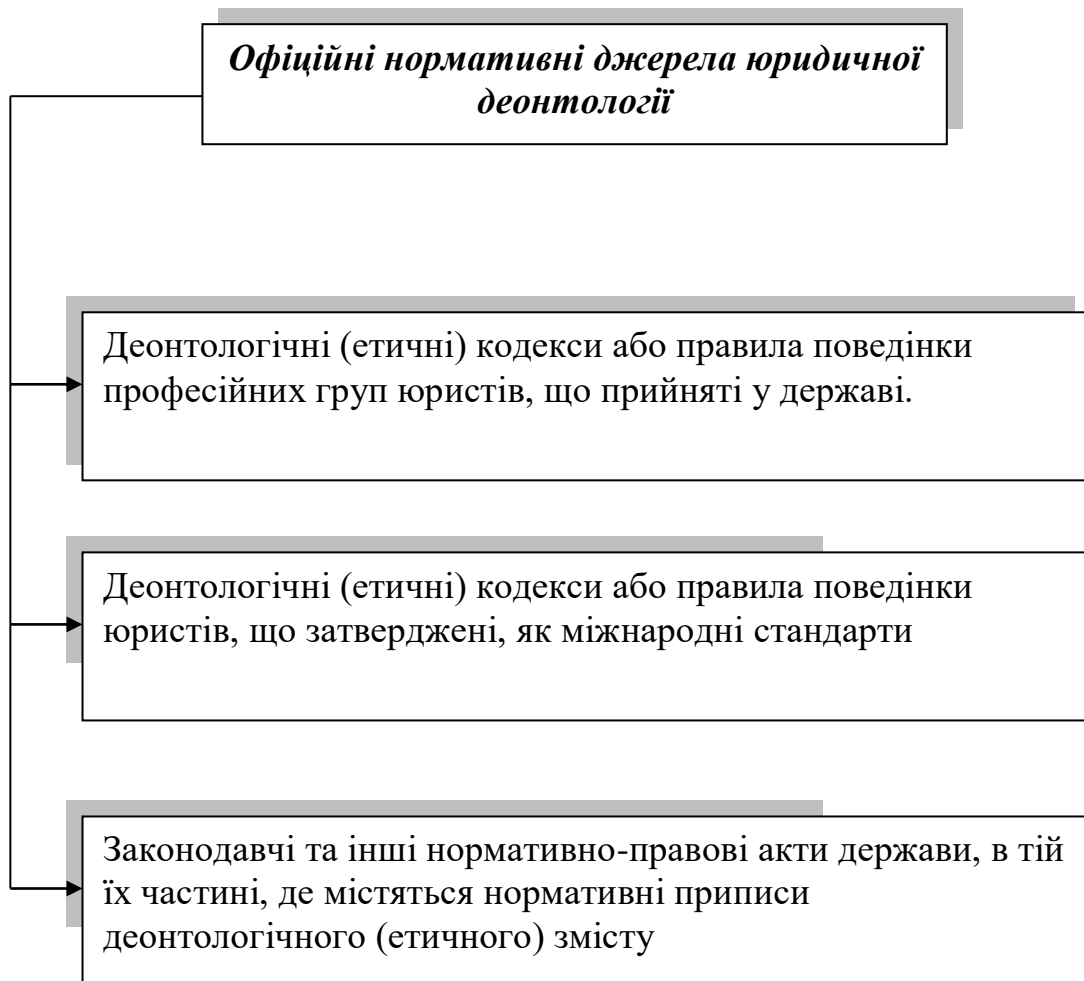
7.6. Визначення терміну “соціальне регулювання діяльності юриста”

7.7. Нормативні основи юридичної деонтології

7.8. Офіційні нормативні джерела юридичної деонтології

7.9. Основні деонтологічні акти України

Основні деонтологічні акти України

Основні засади професійної етики юристів України – затверджені V з’їздом спілки юристів України (2001 р.)

Правила адвокатської етики. – Прийняті Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України (1999 р.)

Кодекс професійної етики суддів – затверджений V з’їздом суддів України (2002 р.)

“Кодекс честі працівника органів внутрішніх справ” – Наказ МВС України (1996 р.)

“Етичний кодекс працівників органів внутрішніх справ” – схвалено Колегією МВС України (2000 р.)

“Загальні правила поведінки державного службовця” – наказ Головного управління державної служби України (2000 р.)

“Правила етики арбітра” – наказ Національної служби посередництва та примирення (2000 р.)

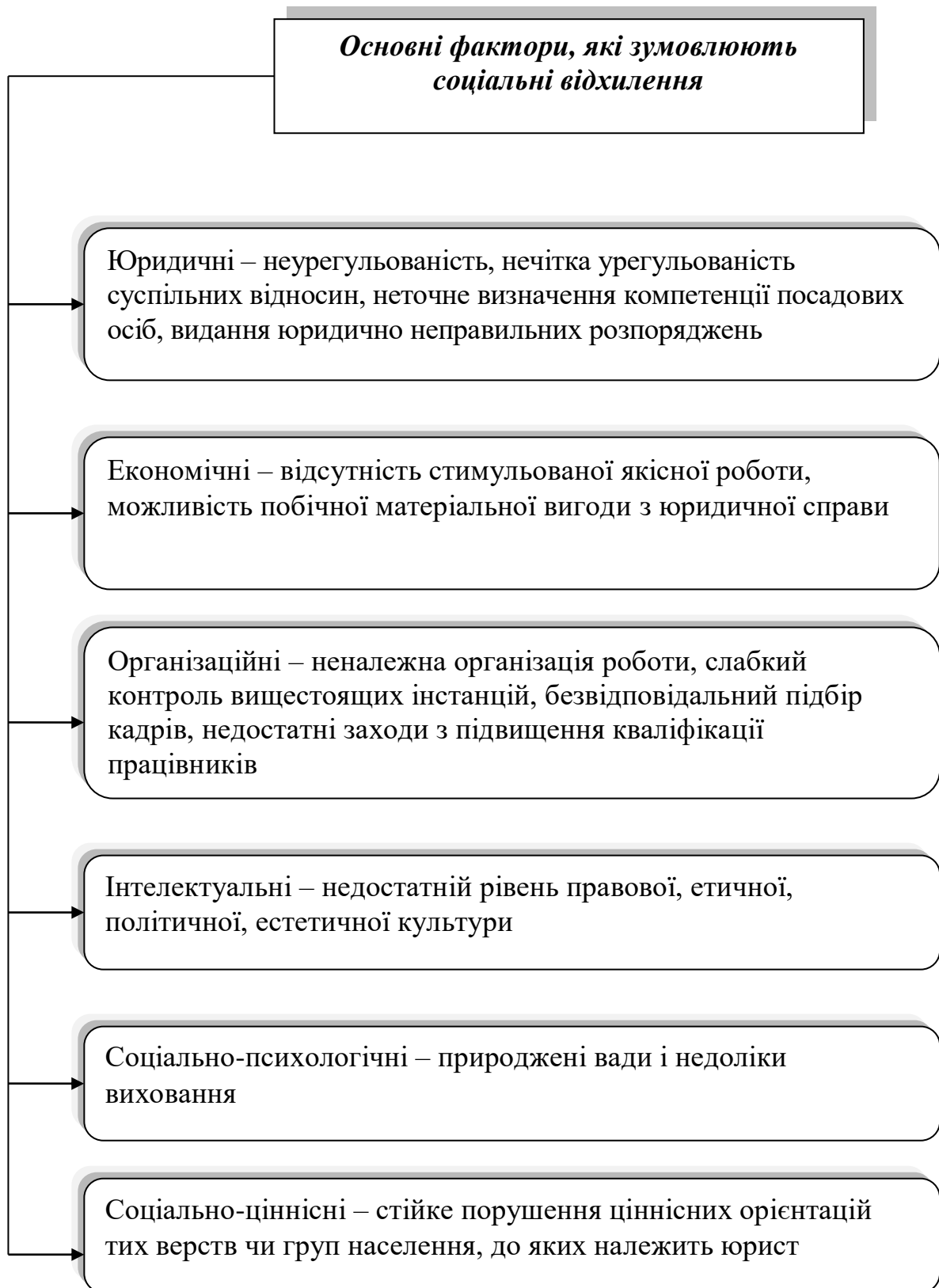

7.10. Визначення соціальних відхилень

Соціальне відхилення – це поведінка індивіда чи групи, що не відповідає загальноприйнятим нормам, у результаті чого ці норми ними порушуються

Соціальне відхилення – це системне або напівдетерміноване явище, у формуванні якого беруть участь історичні, макросоціологічні, соціально-психологічні та індивідуально-особистісні чинники

7.11. Основні фактори, які зумовлюють соціальні відхилення

7.12. Подолання соціальних відхилень

**Подолання соціальних відхилень –
усунення причин, які викликали соціальні
відхилення**

Напрями подолання соціальних відхилень

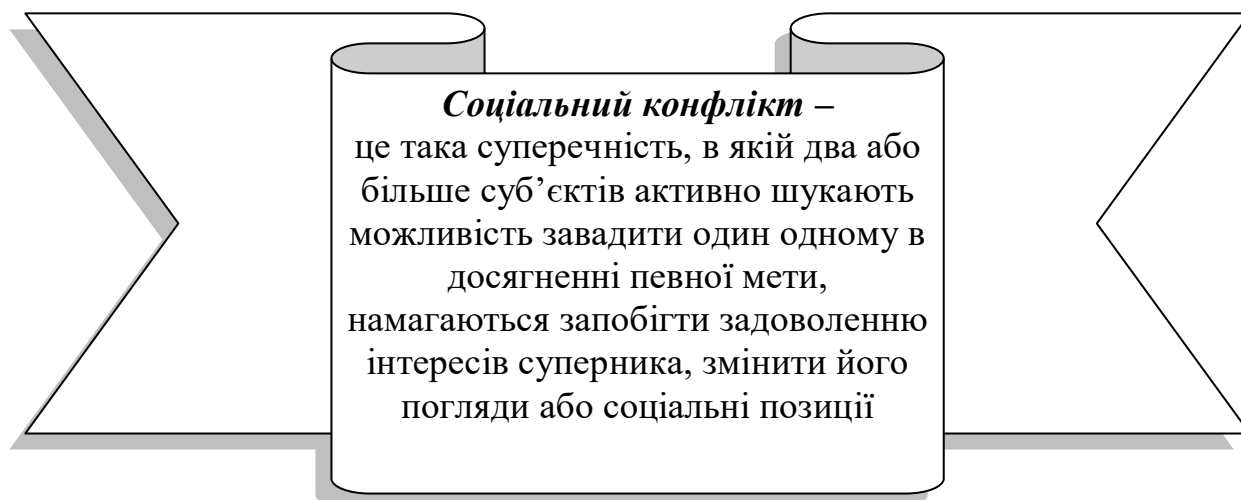
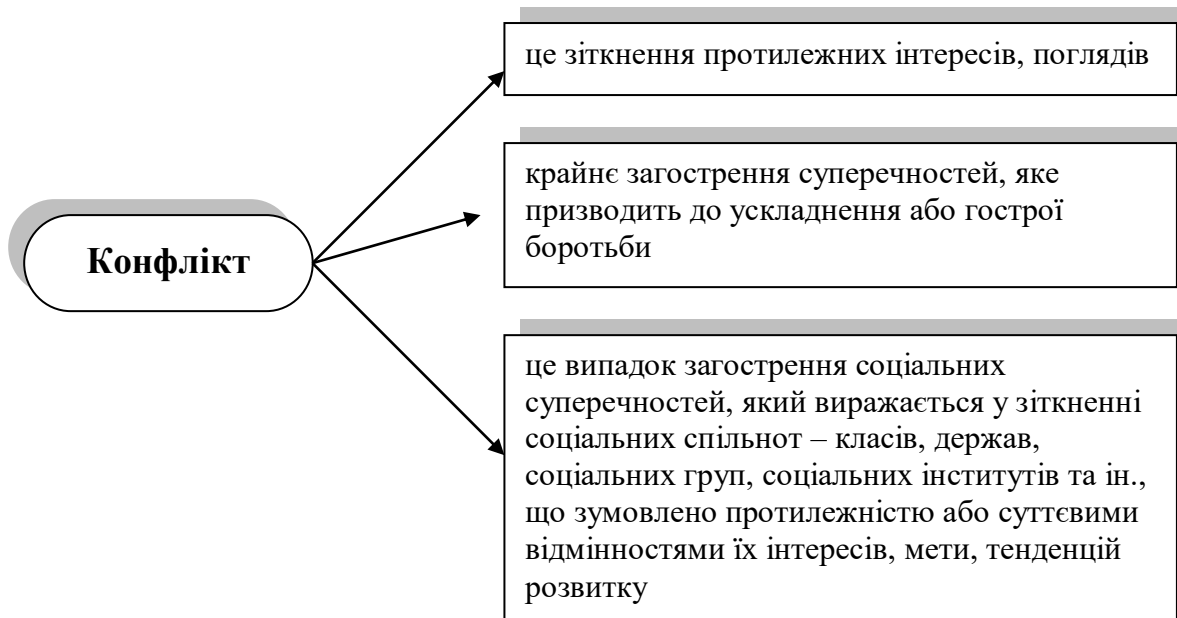
- Правове виховання
- Посилення відповідальності
- Удосконалення системи відбору керівного персоналу
- Постійне підвищення кваліфікації
- Вивчення і запровадження передового досвіду колег

Контрольні запитання (завдання)

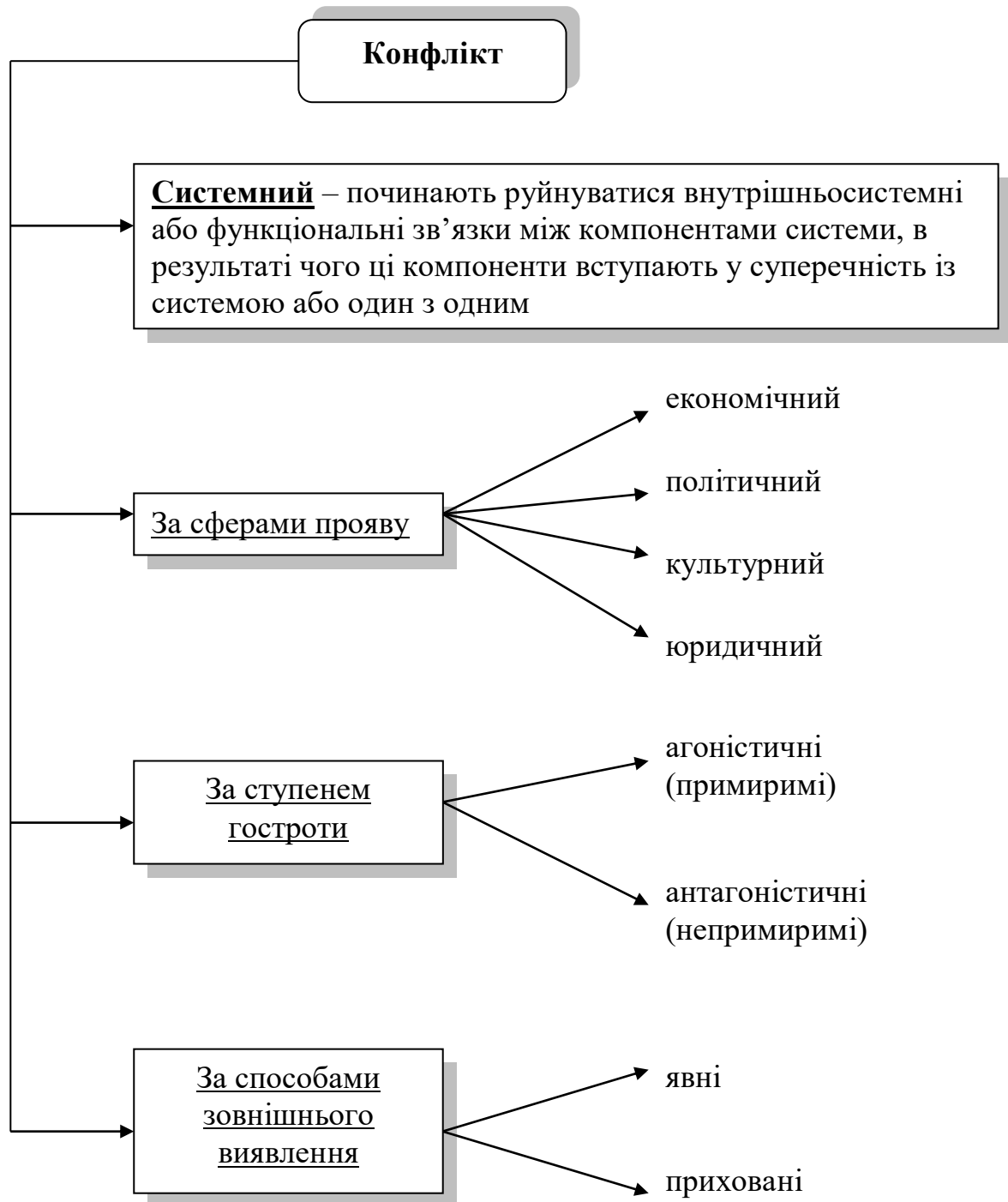
1. Розкрийте зміст терміну «соціальне регулювання».
2. В чому полягає необхідність соціального регулювання?
3. Які засоби використовуються для соціального регулювання?
4. Які види соціального регулювання Ви можете назвати?
5. Які Ви знаєте різновиди соціальних норм?
6. Назвіть нормативні акти деонтологічного характеру в Україні.
7. Які міжнародні нормативні акти деонтологічного характеру Ви можете назвати?
8. Що є офіційними нормативними джерелами юридичної деонтології?
9. Назвіть причини соціальних відхилень в юридичній діяльності.
10. Визначте способи подолання соціальних відхилень в юридичній діяльності.

РОЗДІЛ 8. СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЮРИДИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

8.1. Визначення термінів «конфлікт», «соціальний конфлікт»

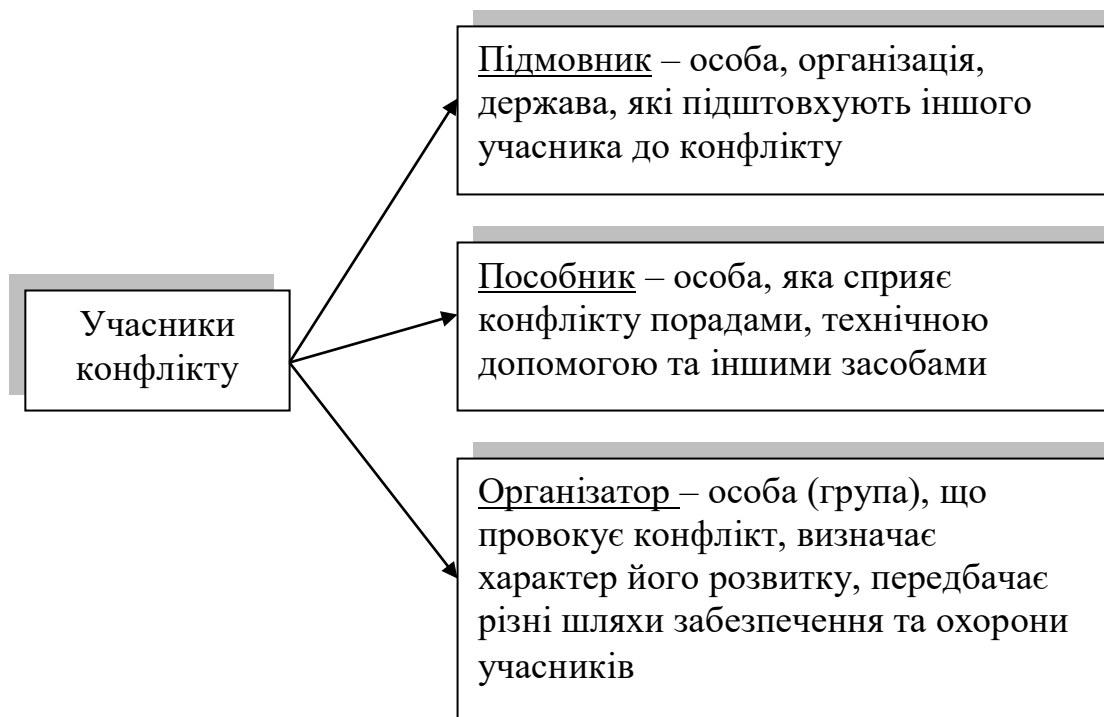
8.2. Класифікація конфліктів

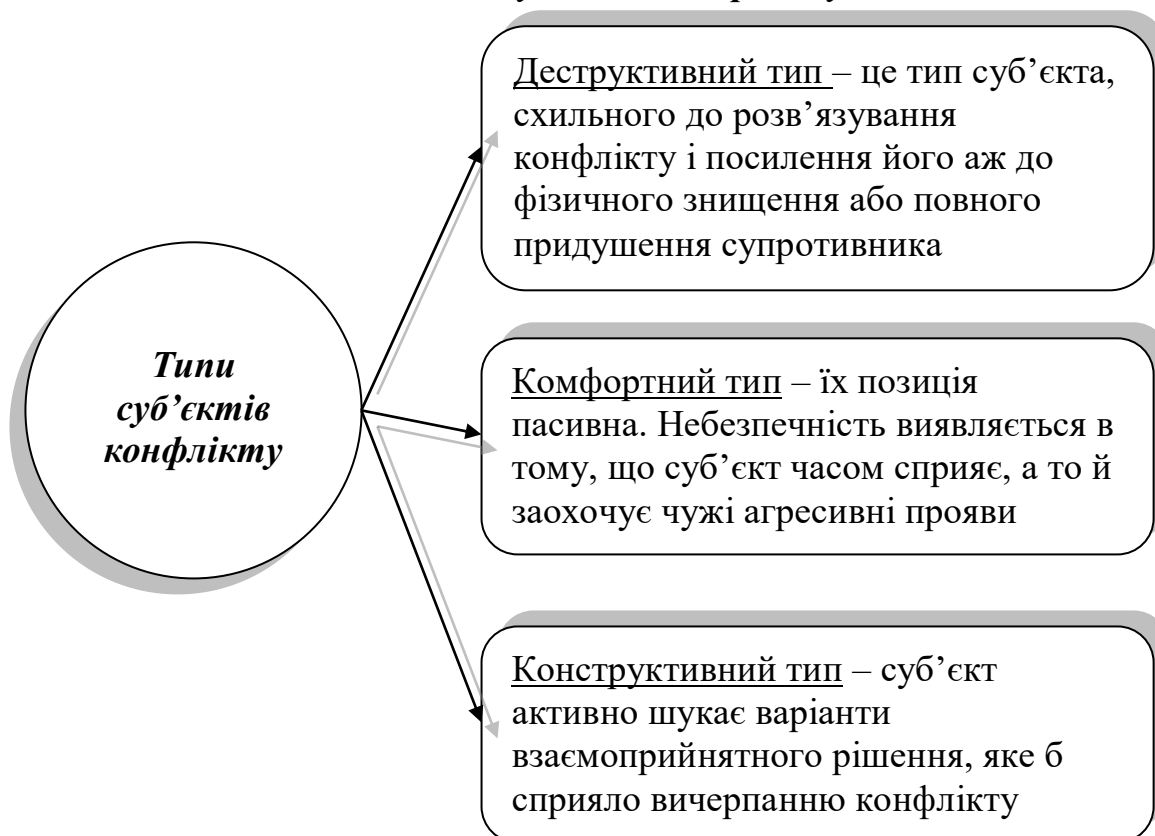
8.3. Характеристика основних параметрів конфлікту

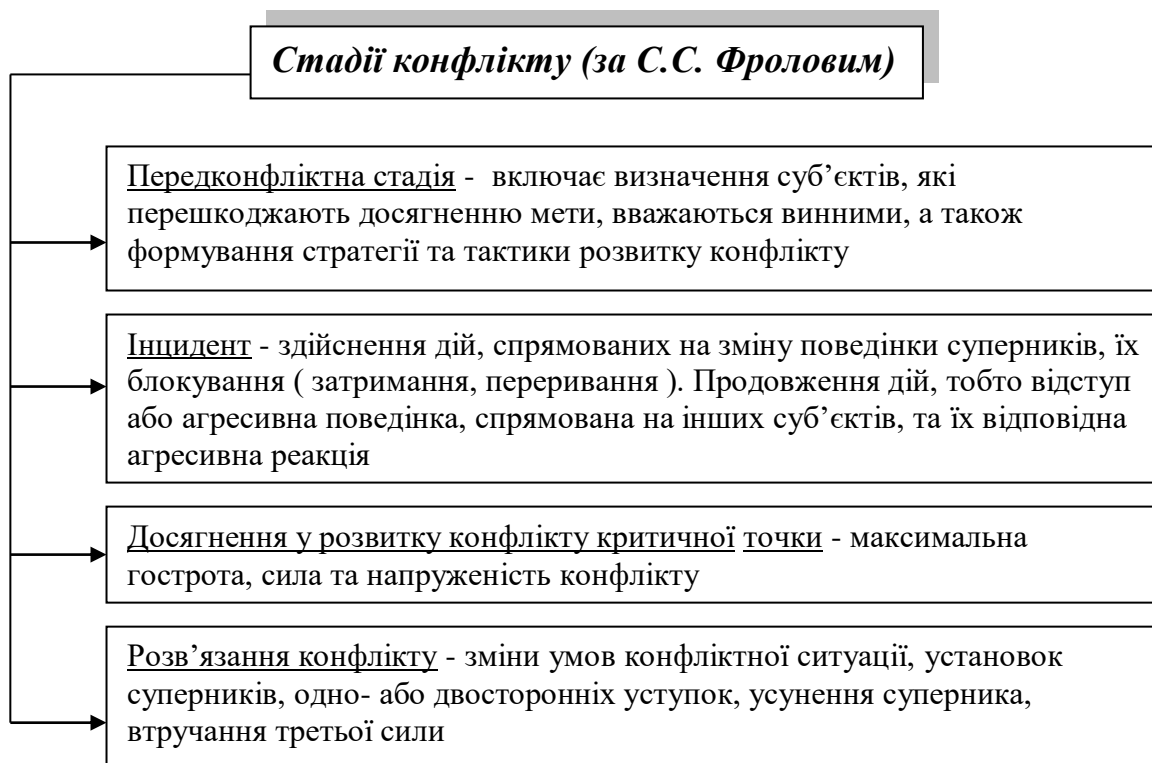
8.4. Види учасників конфлікту

8.5. Типи суб'єктів конфлікту

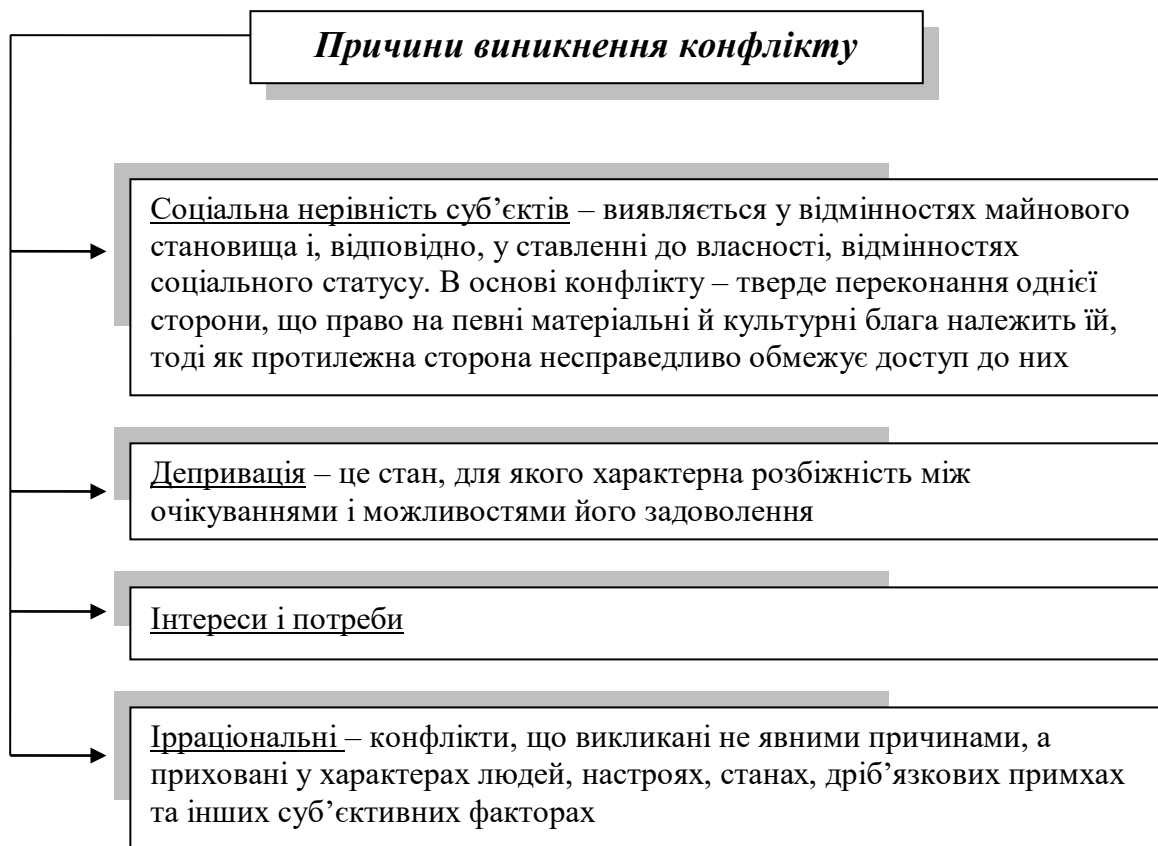

8.6. Стадії розвитку конфлікту

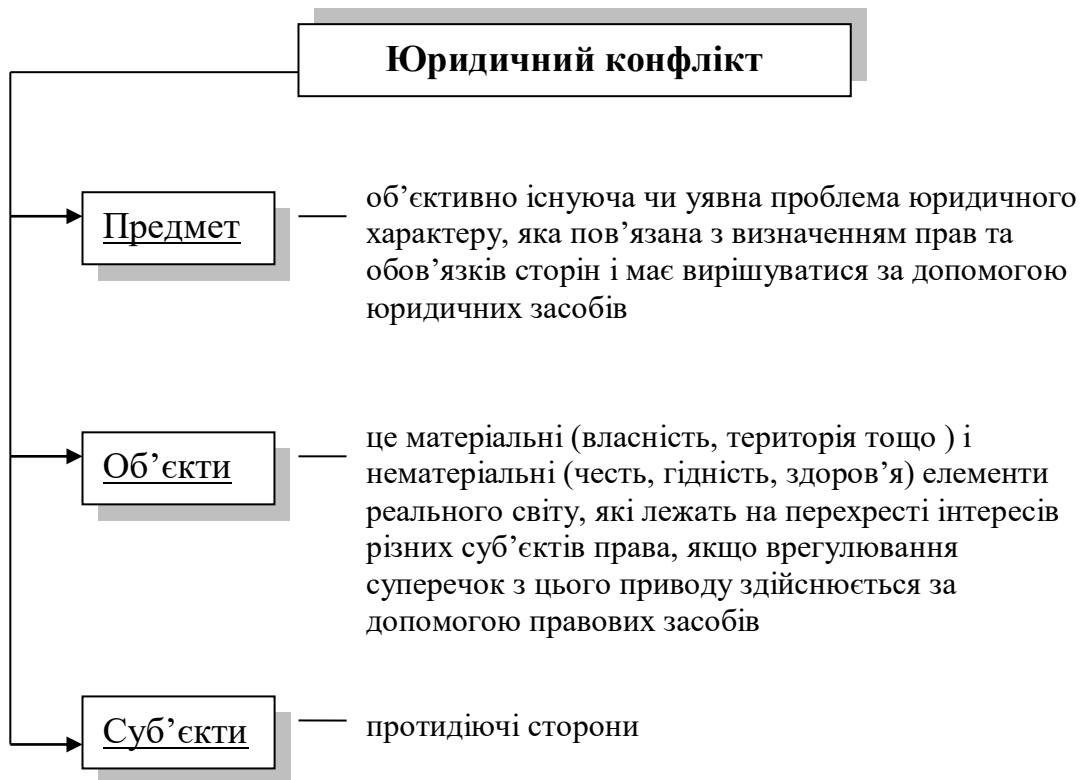
8.7. Причини виникнення конфлікту

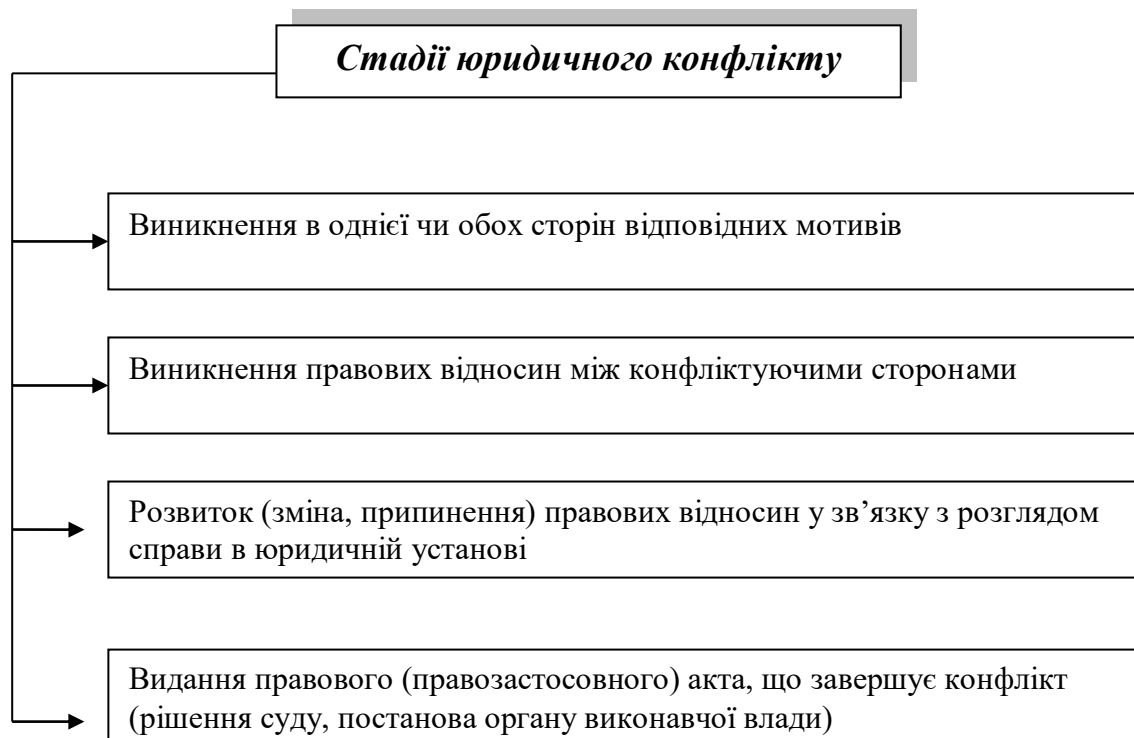
8.8. Визначення юридичного конфлікту

Юридичний конфлікт – це будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін (їхніми юридично значущими діями або станами), суб'єкти, мотивація їхньої поведінки, об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а сам конфлікт спричиняє правові наслідки

8.9. Основні параметри юридичного конфлікту

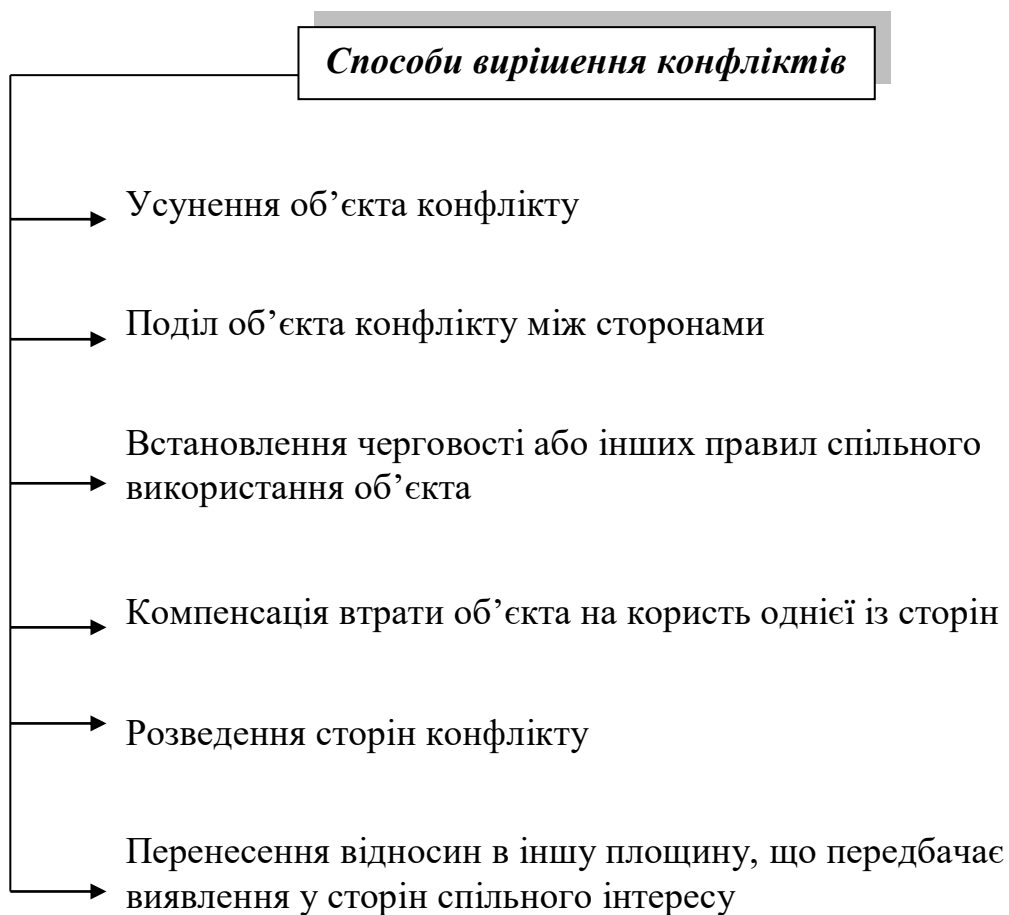
8.10. Стадії юридичного конфлікту

8.11. Найбільш імовірні варіанти завершення конфліктів

8.12. Основні способи вирішення конфліктів

8.13. Фактори урегулювання конфліктів мирним шляхом

8.14. *Стилі вирішення конфліктів у юридичній практиці*

Стиль –

це міра, в межах якої одна із сторін намагається задовольнити свої інтереси або інтереси іншої сторони шляхом здійснення активних або пасивних, спільних або індивідуальних дій

Конкуренції – намагання задовольнити свої інтереси без урахування інтересів інших осіб

Співробітництва – активність у відстоюванні своїх інтересів, але з врахуванням інтересів інших суб'єктів

Компромісу – сторони намагаються уникнути конфлікту, врегулювати розбіжності, частково задовольнити намагання одна одної

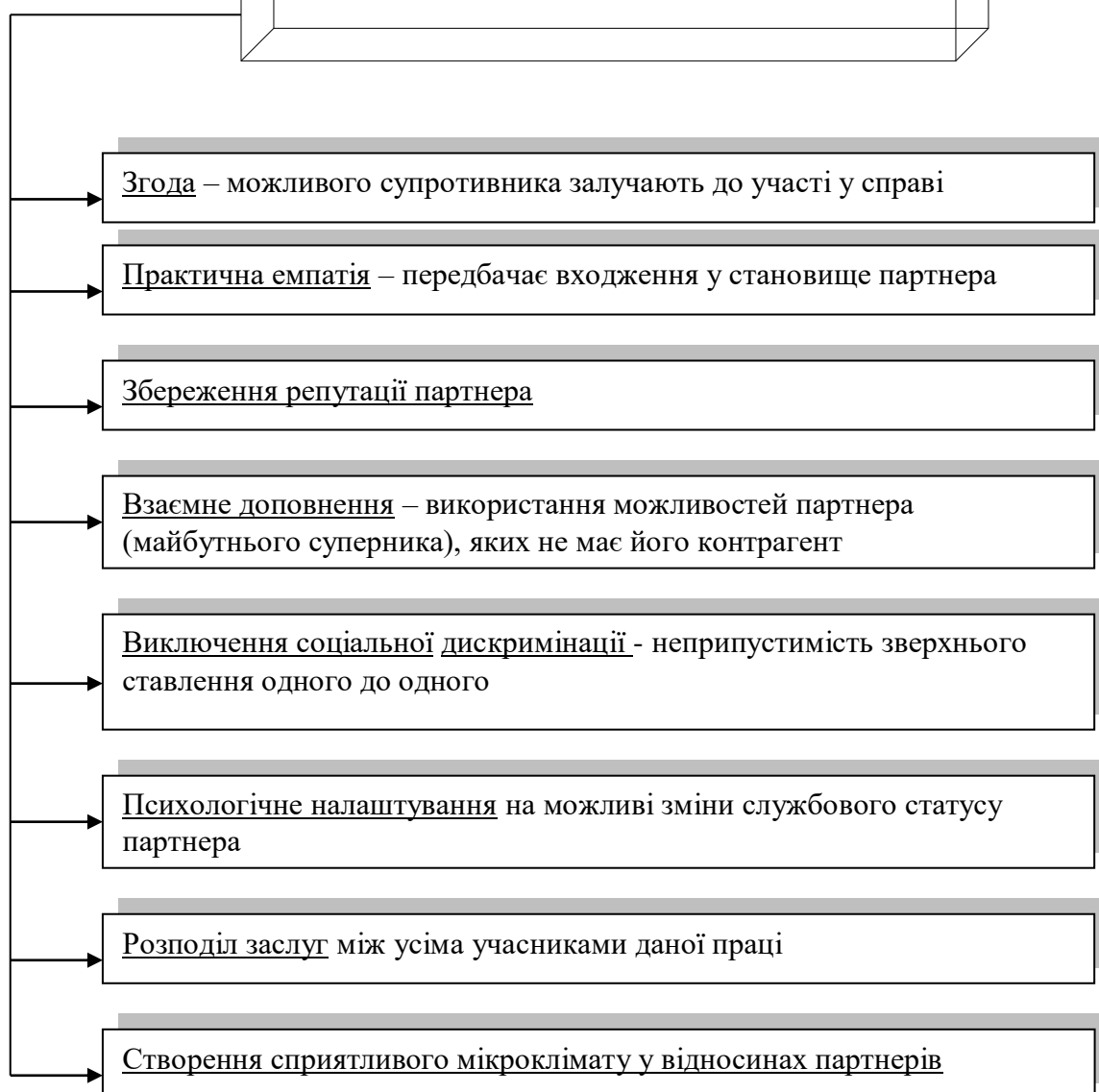
Ухилення – одна зі сторін ухиляється від процедури вирішення проблеми, висуваючи найрізноманітніші приводи

Пристосування – намагання зберегти та продовжити стосунки, забезпечити інтереси партнера, залагодити суперечності, уникнути обговорення спірних питань, а також готовність погодитися з вимогами або претензіями

8.15. Способи профілактики конфліктів

Профілактика конфліктних ситуацій сприяє підтриманню миру і злагоди у міжособистих відносинах і в суспільстві у цілому, позитивно впливає на душевний стан людей і позначається на збереженні нервової енергії і матеріально-грошових ресурсів

Способи профілактики конфліктів

Контрольні запитання (завдання)

1. Як співвідносяться терміни «конфлікт», «соціальний конфлікт» і «юридичний конфлікт»?
2. Які види юридичних конфліктів Ви можете назвати?
3. Розкрийте зміст параметрів юридичного конфлікту.
4. Які причини виникнення юридичного конфлікту Ви можете назвати?
5. Назвіть стадії розвитку юридичного конфлікту.
6. Охарактеризуйте моделі поведінки при юридичному конфлікті.
7. Охарактеризуйте учасників юридичних конфліктів.
8. Вкажіть типологію суб'єктів юридичних конфліктів.
9. Охарактеризуйте стилі вирішення юридичних конфліктів.
10. Вкажіть напрями (заходи) профілактики юридичних конфліктів.

РОЗДІЛ 9. ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ЮРИСТА

9.1. Визначення професійної деформації

Деформація (рос. *деформация*; англ. *deformation, strain*; нім. *Deformung f, Deformation f, Verformung f*) – зміна розмірів і форми твердого тіла під дією зовнішніх сил (навантажень) або яких-небудь інших впливів (напр., температури).(<http://uk.wikipedia.org>)

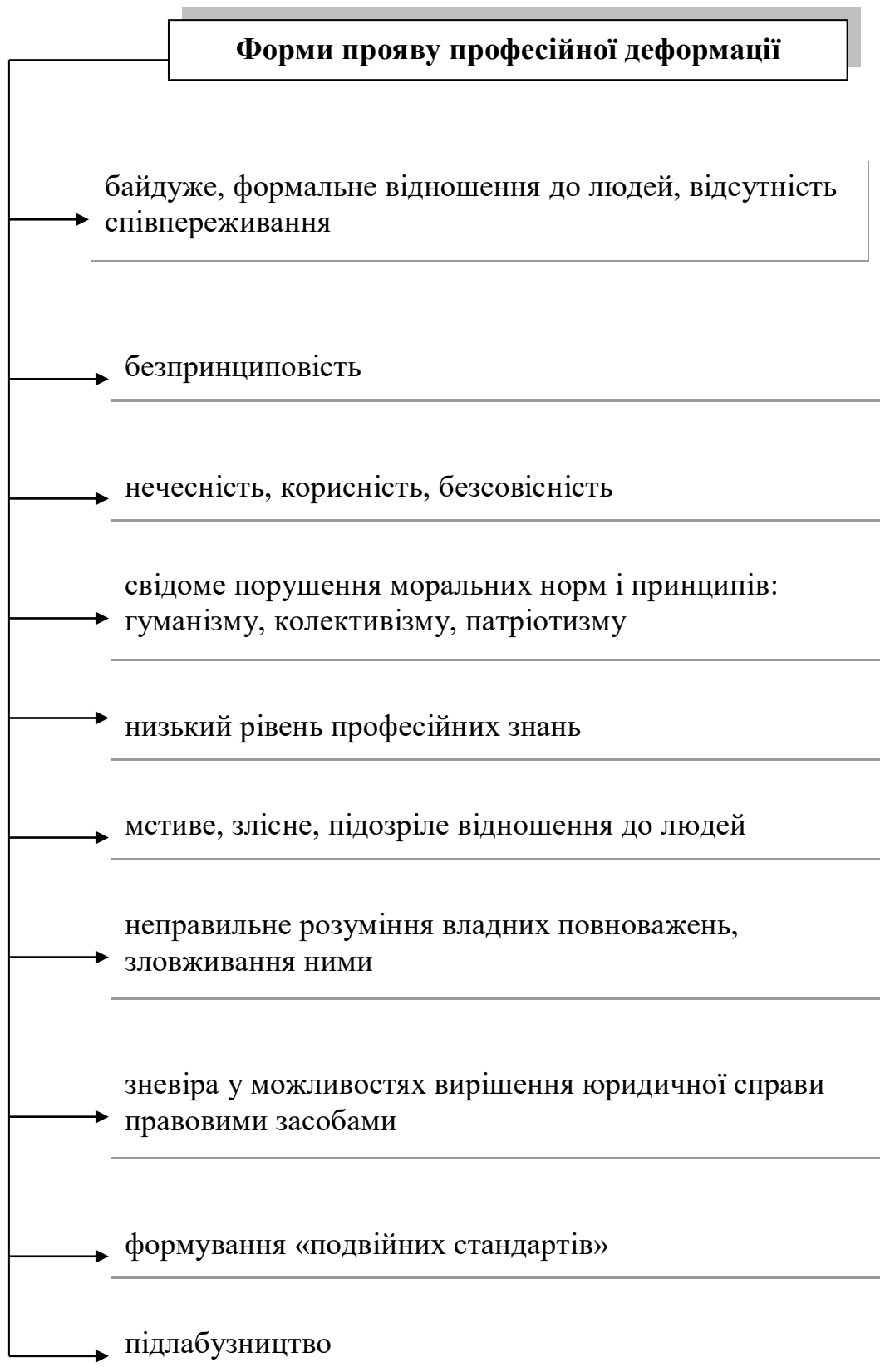
Професійна деформація – це явище, що характеризується змінами властивостей особистості (стереотипів сприймання, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування та поведінки тощо), змінами рівня виразності професійно важливих якостей фахівця, що відбуваються під впливом змісту, умов, тривалості виконання діяльності та його індивідуальних психологічних особливостей.
(<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.20993.0>)

Професійна деформація – це зміна структури діяльності і особистості, яка негативно впливає на продуктивність праці та взаємодію з іншими суб'єктами цієї діяльності

Професійна деформація – це процес, що детермінується сукупністю мікросередовищ них, макросоціальних і суб'єктивних (внутрішніх) факторів, які поступово призводять до зміни якостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісної орієнтації, характеру, способів взаємодії й поведінки), що з'являються під впливом професійної ролі

9.2. *Форми прояву професійної деформації*

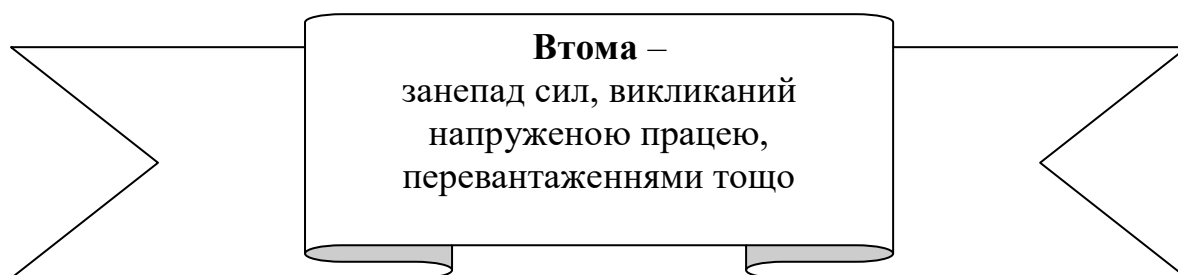

9.3. Об'єктивні причини професійної деформації

Об'єктивні причини професійної деформації

- ✓ специфіка професійної діяльності, постійні фізичні і психічні перевантаження, перевтома, негативні наслідки конфліктних і екстремальних ситуацій тощо;
- ✓ постійний контакт з представниками різних соціальних груп, з особами, в тому числі і з відсутньою правовою активністю, правовим нігілізмом;
- ✓ негативний «виховний» вплив злочинного середовища;
- ✓ ізоляваність, обмеженість спілкування з культурним середовищем;
- ✓ недоліки в організації і управлінні діяльністю;
- ✓ негативний вплив керівництва і колег;
- ✓ низька правова свідомість колег, правовий нігілізм;
- ✓ відсутність систематичного і ефективного контролю з боку керівництва за діяльністю підлеглих, низький рівень виховної роботи;
- ✓ несприятливі побутові умови і негаразди в сімейних відносинах;
- ✓ недоліки в підборі, розстановці і вихованні кадрів;
- ✓ низький соціальний захист;
- ✓ невідповідність кваліфікації займаній посаді;
- ✓ конфіденційний характер діяльності (обмеженість громадського контролю).
- ✓ кризи соціальних, ідеологічних і моральних цінностей;
- ✓ значна корумпованість в державі;
- ✓ правове свавілля в суспільстві, прагматичні установки, «війна законів», різне тлумачення юридичних норм, їх невиконання;
- ✓ негативне висвітлення діяльності юристів у засобах масової інформації.

9.3.1. Втома, депресія і стрес як об'єктивні чинники професійної деформації

Класифікація втоми

Показники	Втома			Перевтомленість
	компенсуєма	гостра	хронічна	
Причина виникнення (робоче навантаження)	короткочасне, помірної інтенсивності	короткочасне, інтенсивне	тривале, інтенсивне	тривале, надмірної інтенсивності
Симптоми: 1) професійні (ефективність і якість роботи) 2) функціональні — суб'єктивні	без порушень	без суттєвих порушень	суттєві порушення	суттєві порушення, помилки
— об'єктивні	почуття втомленості в кінці робочого дня	почуття втомленості після навантаження	постійна втома, загальна слабкість, порушення сну, зниження інтересу до роботи	постійна втома, загальна слабкість, порушення сну, безсоння, апатія, зниження інтересу до роботи
	ослабленість відчуття	порушення функцій аналізаторів	Виражені і стійкі порушення функцій аналізаторів і органів чуття, погіршення психічних процесів і біохімічних показників	Виражені і стійкі порушення функцій аналізаторів і органів чуття, погіршення психічних процесів
Заходи щодо відновлення сил	короткочасний відпочинок		тривалий відпочинок	лікування і реабілітація

Депресія –
одне з найпоширеніших захворювань в світі, що характеризується станом пригніченості, безвиході, відчаю.

Депресія

Класична депресія - це душевний стан, що переживається як засмучуй, пригніченість, тривога, ангедонія (втрата здатності отримувати задоволення від звичних справ). До обов'язкових симптомів депресії також відносяться зовнішнє безвілля, сповільненість рухів і уповільнення темпу мислення (депресивна тріада).

Невротична депресія - результат тривалої психотравмуючої ситуації. Така депресія найчастіше зустрічається серед людей з певними особливостями особи, наприклад, прямолінійність, безкомпромісність у поєднанні з невпевненістю, нерішучість в певних ситуаціях.

Психогенна депресія розвивається в ситуації втрати життєво важливих для даної особи цінностей (втрата або смерть близького, сильний стрес на роботі і т.д.). Особи, страждаючі такою депресією, характеризуються підвищеною чутливістю і мінливістю настрою.

Циркулярна депресія – хворі описують світ як “неяскравий”, нецікавий, оглядають його неначе через скло. Ранні пробудження, неможливість заснути, примушують таких хворих довго лежати в ліжку і роздумувати про нікчемність свого існування, безперспективність майбутнього. Подібні роздуми можуть закінчитися суїцидом (у уранішній годинник, поки ніхто не може перешкодити)

Стрес (від англ. *stress* – «напруга») – неспецифічна (загальна) реакція організму (інколи іншої системи) на дуже сильний зовнішній вплив.

Стрес	
Позитивний	Негативний
<p>Призводить до тривалого перебування в стані піднесеного настрою. Благодійно впливає на організм: підвищується імунітет, людина відчуває приплив радості, гарно виглядає, чудово почувається</p>	<p>На тривалий час порушує звичний ритм життя, підриває здоров'я. Основні симптоми стресу: розгубленість, підвищена чутливість, постійна втома, безсоння, погіршення пам'яті, ін.</p>

9.4. Суб'єктивні причини професійної деформації

Суб'єктивні причини професійної деформації

- ✓ низький професійний рівень, небажання удосконалювати професійні якості (самозаспокоєність, зниження самокритичності, переоцінка свого професійного досвіду);
- ✓ розгубленість, психологічна невідповідність до роботи, відсутність навичок і умінь контролювати свою поведінку, бажання будь-яким способом зняти психічне навантаження (зловживання алкоголем);
- ✓ несприятливий морально-психологічний клімат у колективі, відсутність єдності інтересів особи і колективу;
- ✓ недостатня розвиненість морально-ділових якостей;
- ✓ невідміння відокремлювати інтереси справи від професійних обов'язків, схильність до корпоративності, а часом і позиція власної винятковості;
- ✓ невідміння раціонально організувати робочий час, знімати фізичний і психічний стреси.

9.5. Фактори професійної деформації

Фактори професійної деформації

1. Юридичні:

- недосконалість чинного законодавства, його колізійність;
- відсутність єдиної методики застосування юридичних норм;
- неефективність правосуддя, наявність «судової тяганини».

2. Економічні:

- відсутність економічних стимулів;
- економічна нестабільність в державі;
- можливість отримання побічної матеріальної та ін. вигод у повсякденній роботі;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення;
- перехідний етап розвитку держави.

3. Організаційні:

- поточна організація внутрішнього обліку та контролю, неправильні критерії оцінки роботи;
- недостатність заходів щодо підвищення кваліфікації працівників;
- некомпетентне втручання керівництва в роботу підлеглих.

4. Інтелектуальні:

- низький рівень професійних знань, умінь і навичок;
- недостатній рівень правосвідомості, відсутність правової і загальної культури; низький рівень правової активності;
- недоліки у вихованні та самовихованні підлеглих.

5 Соціально-психологічні:

- брутальність і неврівноваженість керівників;
- соціальна, расова, національна і релігійна нетерпимість;
- завищена самооцінка, самовпевненість;
- надмірне марнотратство і кар'єризм;
- низький самоконтроль.

9.6. Рівні професійної деформації

Рівні професійної деформації

```
graph TD; A[Рівні професійної деформації] --> B[Загальнопрофесійна деформація]; A --> C[Спеціальна професійна деформація]; A --> D[Професійно-типологічна деформація];
```

Загальнопрофесійна деформація: типова для працівників певної галузі. Наприклад, для працівників правоохоронних органів – синдром асоціальної перцепції (коли кожний громадянин вважається потенційним злочинцем).

Спеціальна професійна деформація: зумовлюється спеціалізацією. Наприклад, в юридичних правозахисних професіях: у слідчого – правова підозрілість, у оперативного працівника – актуальна агресивність, у адвоката – професійна творчість, контактність, у прокурора – обвинувальність.

Професійно-типологічна деформація: спричиняється накладанням індивідуально-психологічних особливостей особи на психологічну структуру професійної діяльності. Як наслідок, складаються професійно і особистісно обумовлені комплекси: а) деформація професійної спрямованості особистості (перебудова ціннісної орієнтації, скептичне відношення до нововведень тощо); б) деформація, що розвивається на підставі певних здібностей особистості – організаторських, комунікативних, інтелектуальних тощо; в) деформація, обумовлена рисами характеру

9.7. Види професійної деформації

Види професійної деформації

Правовий нігілізм – це негативне ставлення до права, до окремих сфер правового регулювання і юридичної діяльності, сумнів у справедливості, силі або ефективності права, що сформувався (або тільки формується) в індивідуальній, груповій або суспільній свідомості (О.В. Волошенюк).

Правовий інфантилізм – вид деформації правосвідомості, що проявляється у несформованості правових знань або їх недостатній глибині, однак при особистій переконаності в наявності належної юридичної підготовки (О.В. Петришин, В.Д. Ткаченко).

Правовий ідеалізм (романтизм) – вид деформації правосвідомості, що характеризується таким станом правосвідомості особи, зокрема юриста, за якого відбувається переоцінка реальних можливостей норм права впливати на суспільні відносини і процеси (О.В. Петришин, В.Д. Ткаченко).

Правовий дилетантизм – вид деформації правосвідомості, що проявляється у вільному поводженні із законом (обмежене чи неадекватне тлумачення правових норм, відсутність системного підходу при їх оцінці тощо) або з оцінкою юридичної ситуації, що в цілому обумовлено легковажним ставленням до права (О.В. Петришин, В.Д. Ткаченко).

Негативно-правовий радикалізм – це особливий стан професійної правосвідомості, що характеризується певним «переродженням» ідейно-психологічної структури особистості, установкою, готовністю до рішучих протиправних дій. Правові знання і навички «приносяться в жертву» злочинним цілям.

Спекулятивно-правовий популізм – це вид професійної деформації, що виражається в суб'єктивній установці юриста на зовнішню афектацію своєї особистості та результатів діяльності, на підкреслення виняткової значущості свого відношення до справи і прагненні на цій підставі зміцнити свій соціальний і службовий статус.

Морально-правовий конформізм (формалізм) – це вид професійної деформації, що виражається прагненні особи орієнтуватися в своїй діяльності на зразки та стандарти рольової поведінки, що культивується у відповідному соціальному середовищі на шкоду суті справи

«Подвійний стандарт» – це вид професійної деформації, що полягає у неоднаковому ставленні юриста до клієнтів і виражається у їх поділі на «своїх» і «чужих» і вирішенні справи на підставі цього поділу і особистого інтересу

9.8. Профілактика професійної деформації

9.8.1. Профілактика професійної деформації (у колективі)

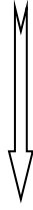
Профілактика професійної деформації (у колективі)

У сфері організації професійної діяльності:

- підбір працівників з осіб, що бажають працювати і люблять роботу;
- постановка реальних завдань – прийняття всіх заходів для виконання їх у термін;
- створення здорового морально-психологічного клімату у колективі;
- заохочення в підлеглих творчого мислення, нестандартного підходу до кожної справи;
- психологічна підготовка до конфліктних і стресових ситуацій;
- належний соціальний захист працівників;
- психофізичний розвиток.

У сфері виховної роботи:

- формування у працівників науково світогляду, морально-правових переконань, ідейно-політичних і вольових якостей;
- виховання самокритики, сили волі та характеру;
- формування навичок вести цілеспрямовану роботу з людьми;
- виховання психологічного імунітету проти стороннього впливу, формування моральної стійкості;
- особистий приклад керівника;
- уміле поєднання в процесі виховного впливу на підлеглих примусових заходів і переконання;
- цілеспрямований і систематичний вплив на позаробочу діяльність працівників.

У сфері формування морально-психологічного клімату:

- систематичний збір і оцінка соціально-психологічної інформації про підлеглих (неформальне лідерство, психологічна атмосфера, чутки, плітки);
- удосконалення відносин між колегами;
- удосконалення системи інформування працівників про найближчі та перспективні цілі, завдання, що стоять перед колективом;
- ефективне використання громадської думки колективу;
- гласне і відкрите рішення питань матеріального і морального заохочення працівників;
- вивчення, закріплення і розвиток позитивних традицій в професійній діяльності;
- підбір, розстановка первинних колективів і груп з урахуванням індивідуальних особливостей і психологічної сумісності працівників

9.8.2. Індивідуальна профілактика професійної деформації

Індивідуальна профілактика професійної деформації

1. Психологічні заходи:

- наявність хобі;
- вміння відволікатися від робочих питань в родині;
- побудова нормальних психологічних відносин з колегами, клієнтами;
- нормальний ритм роботи.

2. Соціально-медичні заходи:

- правильний спосіб життя;
- регулярні заняття спортом;
- своєчасне лікування хвороб.

3. Інтелектуальні заходи:

- постійне вдосконалення загальноосвітнього і професійного рівня;
- удосконалення інформаційної, естетичної, політичної та ін. культури;
- обмін досвідом.

Контрольні запитання (завдання)

1. Що Ви розумієте під професійною деформацією?
2. Визначте особливості професійної деформації судді.
3. Визначте особливості професійної деформації адвоката.
4. Назвіть юридичні фактори професійної деформації.
5. Які фактори професійної деформації є найбільш визначальними в українському суспільстві?
6. Охарактеризуйте рівні професійної деформації.
7. Розкрийте зміст морально-правового конформізму.
8. Що таке правовий нігілізм?
9. Які види професійної деформації юриста Ви можете назвати?
10. Які заходи, на Вашу думку, необхідно вживати для профілактики професійної деформації?

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ¹

1. Конституція України. – К., 2006.
2. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення): Збірник нормативних актів / Автори-упорядники: С. В. Лінецький, М. І. Мельник, А. М. Ришелюк. – К.: Атіка, 2000. – 896 с.
3. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВРУ). – 1993. – № 9. – Ст. 62.
4. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. // ВВРУ. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
5. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24 березня 1998 р. // ВВРУ. – 1998. – № 36-37. – Ст. 243.
6. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. // ВВРУ. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. // ВВРУ. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
8. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. // ВВРУ. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // ВВРУ. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
10. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 р. // ВВРУ. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
11. Про статус суддів: Закон України від 15 грудня 1992 р. // ВВРУ. – 1993. – № 8. – Ст. 56.
12. Про судоустрій України: Закон України від 7 лютого 2002 р. // ВВРУ. – 2002. – № 27-28. – Ст. 180.

НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аракелов Ю., Джегутанов Б., Олейников В. Профессиональная этика юриста. – М., 2006. – 128 с.
2. Бандурка .М. Професійна етика працівників ОВС. – Х., 2001. – 220 с.
3. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. – Х.: Вид-во НУВС, 2002. – 336 с.
4. Біленчук П.Д., Сливка С.С. Правова деонтологія / За ред. акад. П.Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1999. – 320 с.
5. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія (стислий курс лекцій). – К., 1998.
1. Бризгалов І.В. Юридична деонтологія: Короткий курс лекцій / Міжрегіональна академія управління персоналом. – 2 вид., випр. – К.: МАУП, 2000. – 48 с.
6. Гребеньков Г.В., Фіолевський Д.П. Юридична етика. – К., 2004. – 209 с.

---

¹ Станом на грудень 2009 р.

2. Гусарєв С.Д., Карпов О.М.. Юридична деонтологія: Навч. посібник / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1998. – 156 с.
3. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти): Науково-метод. та навч. посіб. / В. В. Копейчиков (ред.). – К.: Віра-Р, 1999. – 505 с.
4. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д.. Юридична деонтологія. (Основи юридичної діяльності: теоретичні і деонтологічні аспекти): Наук.-метод. посіб. / Національна академія внутрішніх справ України / В. В. Копейчиков (ред.). – К.: НАВС, 2000. – 376 с.
7. Жалинский А. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность: Учеб. пособ. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 330 с.
8. Коваль Н. В. Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): Курс лекций. – Донецк: Центр подготовки абитуриентов, 1998. – 192 с.
9. Лозовий В.О. Петришин О.В. Професійна етика юриста. – Х.: „Право”, 2004. – 176 с.
5. Медична деонтологія в художній літературі (проза і драматургія): Хрестоматія: Навч. посібник для студ. вищих мед. закладів освіти III-IV рівнів акредитації / Литвиненко Г. С. (уклад.), Р. А. Литвиненко (уклад.). – Кн. 1. – К., 1999. – 200 с.
6. Міжнародна поліцейська енциклопедія. У 10 т. / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Т. 1. Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре””, 2003. – 1232 с.
7. Навчально-методичні матеріали з курсу “Психологічна деонтологія” для студентів психологічних факультетів / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя / В. В. Турбан (упоряд.). – Ніжин: НДУ, 2005. – 116 с.
8. Овчаренко И. Н., Скакун О. Ф. Юридическая деонтология: Учебник / Под ред. проф. Скакун О. Ф. – Х.: Основа, 1999. – 304 с.
9. Пірен М. І. Деонтологія конфліктів та управління: Навч.-практ. посіб. / Українська академія держ. управління при Президентові України; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К.: УАДУ, 2001. – 378 с.
10. Профессиональная этика работников правоохранительных органов. Учебное пособие. – М., 1998.
11. Психология, Педагогика. Этика. – М., 1999. – 350 с.
12. Скакун О. Ф. Юридическая деонтология: Учебник. – Х.: Эспада, 2002. – 504 с.
13. Скакун О. Ф., Овчаренко И. Н.. Юридическая деонтология: Учебник / Под ред. проф. Скакун О. Ф. – Х.: Основа, 1999. – 304 с.
10. Сливка С. С. Правнична деонтологія: Підруч. для вищих навч. закладів / Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ. – К.: Атіка, 1999. – 336 с.
11. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Навч.-метод. посібник / Львівський ін-т внутрішніх справ. – Рівне, 1997. – 108 с.

12. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Навч.-метод. посібник. – Л.: Світ, 2003. – 115 с.
13. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – К.: Атіка, 2001. – 303 с.
14. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Підручник. – К.: Атіка, 2006. – 304 с.
14. Сливка С. С. Юридична деонтологія: Правнича етика. Професійна культура / Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ. – 2 вид., перероб. і доп. – К.: Атіка, 2003. – 320 с.
15. Установчі лекції з фундаментальних юридичних дисциплін для слухачів (студентів) першого курсу заочної форми навчання: Юрид. деонтологія. Теорія держави і права. Історія держави і права заруб. країн. Історія держави і права України: Спец. 7.060.101 “Правознавство” / Університет внутрішніх справ. Кафедра теорії та історії держави і права / І. М. Овчаренко (розроб.). – Х., 1998. – 44 с.
16. Хрестоматія по юридической деонтологии. Сборник нормативных актов (международных, отечественных, зарубежных) об основных стандартах профессиональной деятельности юристов (с общими комментариями к разделам): Для юридических вузов и факультетов / Сост. и общ. ред. д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. АПрН Украины, засл. юрист Украины О.Ф. Скакун. – Харьков: Эспада, 2002. – 448 с.
17. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: Навч. посіб. для дистанц. навч. / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини “Україна”. – К.: Університет “Україна”, 2004. – 209 с.
18. Юридична деонтологія: [Навч.-метод. матеріали для студ. Юридичного ін-ту спец. 7.060101 – “Правознавство”] / Тернопільська академія народного господарства. Кафедра теорії держави і права / М. В. Кравчук (авт.-упоряд.), Г. М. Грабовська (авт.-упоряд.). – Т.: Юридичний ін-т ТАНГ, 2001. – 48 с.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Адвокатська практика 79

Б

Болонський процес 63, 65

В

Ведення юридичної справи 89

Вища освіта 58, 59, 63

Вищий навчальний заклад 60

Втома 131

Д

Деонтологія 11, 12

Депресія:

- класична 132

- невротична 132

- психогенна 132

- циркулярна 132

Деформація 128

Досудове розслідування 82

Є

Європейська кредитно-трансферна система 66

З

Завдання юридичної деонтології 21, 22

Загальнопрофесійна деформація 136

Засоби:

- соціального регулювання 107

- юридичної діяльності 40

Зміст:

- юридичної діяльності 32, 33

- юридичної науки 48

І

Індивідуальна культура юриста 39

К

Кваліфікація 36

Конфлікт 117, 118

Концепт юридичної діяльності 30

Кредитно-модульна система 64, 65

М

Мета:

- юридичної деонтології 20
- юридичної освіти 57

Методи:

- пізнання 54, 55
- юридичної діяльності 41

Методологія:

- юридичної деонтології 25
- юридичної науки 52, 53

Мораль 14

Морально-правовий конформізм 138

Н

Наукова діяльність 44

Негативно-правовий радикалізм 138

Нотаріальна практика 80

О

Об'єкти юридичної діяльності 40

Обов'язок 13

Оперативно-розшукова практика 80

П

«Подвійний стандарт» 138

Порівняльна шкала оцінювання 66

Правова дія 35

Правова система 84

Правова форма 35

Правовий дилетантизм 137

Правовий ідеалізм (романтизм) 137

Правовий інфантилізм 137

Правовий нігілізм 137

Практика:

- адвокатська 79
- державної виконавчої служби 81
- нотаріальна 80
- оперативно-розшукова 80
- прокурорська 82
- суду 82
- юридичної служби 81

Предмет:

- юридичної деонтології 19
- юридичної науки 51

Принципи:

- юридичної деонтології 24
- юридичної практичної діяльності 76, 77
- Причини професійної деформації 134, 135
- Професійно-типологічна деформація 137
- Професіограма 92
- Професійна деформація 128, 129, 130, 137
- Професійна діяльність 36
- Професія 36
- Профілактика професійної деформації 139, 141
- Психограма:
  - адвоката 98
  - державного виконавця 102
  - нотаріуса 99
  - оперуповноваженого 104
  - прокурора 100
  - слідчого 103
  - судді 97
  - юрисконсульта 101

Р

- Рівень акредитації 61
- Рівень професійної деформації 136
- Рішення юридичної справи 90

С

- Система юридичної діяльності 37
- Соціальна діяльність 70, 71
- Соціальна норма 109
- Соціальне відхилення 113, 114, 115
- Соціальне регулювання 106, 110
- Соціальний конфлікт 117
- Спекулятивно-правовий популізм
- Спеціальна професійна деформація 136
- Спеціальність 36
- Стадії юридичного конфлікту 120, 122
- Стили вирішення конфліктів 125
- Стрес 133
- Структура вищої освіти 58
- Суб'єкти юридичної діяльності 38

Т

- Тлумачення юридичних норм 90

Ф

Фактори професійної деформації 135

Форми:

- навчання 62
- наукового знання 49
- організації навчального процесу 62
- юридичних дій 86
- юридичного процесу 88
- юридичної діяльності 41

Функція

- юридичної деонтології 23
- юридичної діяльності 41
- юридичної науки 45
- юридичної практичної діяльності 78

Ш

Шкала оцінювання ECTS 66

Ю

Юридична деонтологія 15, 16, 18, 28

Юридична дія 86

Юридична діяльність 30, 31, 36, 37

Юридична наука 44

Юридична наукова діяльність 44

Юридична освіта 56, 68

Юридична освітня діяльність 56

Юридична практична діяльність 70, 72, 73, 74, 83

Юридична професія 36, 37

Юридична справа 86

Юридичний конфлікт 121

Юридичний процес 86

Юрист 38

ДОДАТКИ

Додаток 1. Основні принципи про роль юристів

Прийняті Восьмим Конгресом ООН
із запобігання злочинності та
поводженню з правопорушниками;
Гавана, 27 серпня - 7 вересня 1990 року

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРО РОЛЬ ЮРИСТІВ

Беручи до уваги, що народи світу заявляють у Статуті Організації Об'єднаних Націй, зокрема, про свою рішучість створити умови, за яких може дотримуватися справедливість, і проголошують як одну зі своїх цілей здійснення міжнародного співробітництва в забезпеченні і розвитку поваги прав людини й основних свобод незалежно від раси, статі, мови і релігії,

беручи до уваги, що в Загальній декларації прав людини зафіксовано принципи рівності перед законом, презумпція невинуватості, право на те, щоб справа була розглянута гласно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом, і всі необхідні гарантії для захисту будь-якої людини, яку обвинувачують у вчиненні злочину,

беручи до уваги, що в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права також проголошується право бути судимим без невинуватого затримки і право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону,

беручи до уваги, що в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права нагадується про обов'язок держав відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй сприяти загальній повазі і дотриманню прав і свобод людини,

беручи до уваги, що в Зводі принципів захисту всіх осіб, затриманих або тих, які перебувають в умовах тюремного ув'язнення в якій би то не було формі, передбачається, що затримана особа має право користуватися допомогою юрисконсульта, звертатися до нього і консультуватися з ним,

беручи до уваги, що в Стандартних мінімальних правилах утримання ув'язнених, зокрема, рекомендується забезпечувати підслідним ув'язненим юридичну допомогу і конфіденційне спілкування з адвокатом,

беручи до уваги, що в Заходах, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до смертної кари, підтверджується право кожного підозрюваного чи обвинувачуваного у вчиненні злочину, за яке може бути винесений смертельний вирок, на відповідну правову допомогу на всіх стадіях судочинства у відповідності зі статтею 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права,

беручи до уваги, що в декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою рекомендуються заходи, які необхідно приймати на міжнародному і національному рівнях для полегшення жертвам злочинів доступу до правосуддя і справедливого поведіння, реституції, компенсації і допомоги,

беручи до уваги, що для забезпечення належного захисту прав і основних свобод людини, користуватися якими повинні всі люди, незалежно від того, чи є ці права економічними, соціальними і культурними або громадянськими і політичними, необхідно, щоб усі люди дійсно мали доступ до юридичних послуг, що надаються незалежними професійними юристами,

беручи до уваги, що професійним асоціаціям юристів приділяється основна роль у забезпеченні дотримання професійних норм і етики в захисті своїх членів від переслідування і неправомірних обмежень і посягань, у наданні юридичних послуг кожному потребуєчому й у співробітництві з урядовими й іншими установами в сприянні реалізації цілей правосуддя й у відстоюванні державних інтересів,

наведені нижче Основні принципи про роль юристів, сформульовані для надання допомоги державам-членам у виконанні їхнього завдання розвитку і забезпечення належної ролі юристів, повинні дотримуватися і враховуватися владою в межах їхнього національного законодавства і практики й повинні бути доведені до відома юристів, а також інших осіб, таких, як судді, обвинувачі, представники виконавчих і законодавчих органів і населення в цілому. Ці принципи, за необхідності, також застосовуються до осіб, що виконують функції юристів, не маючи офіційного статусу таких.

Доступ до юристів і юридичних послуг

1. Кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання її прав і захисту її на всіх стадіях кримінального процесу.

2. Влада забезпечує ефективні процедури і гнучкі механізми ефективного і рівного доступу до юристів для всіх осіб, що знаходяться на її території і попадають під її юрисдикцію, без будь-якого обмеження, такого, як дискримінація за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного походження, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового, економічного або іншого положення.

3. Влада забезпечує надання достатніх фінансових й інших засобів для надання юридичних послуг бідним і, у разі потреби, іншим особам, що знаходяться в несприятливому положенні. Професійні асоціації юристів співробітничать в організації і забезпеченні послуг, засобів та інших ресурсів.

4. Влада і професійні асоціації юристів сприяють реалізації програм щодо інформування людей про їхні права й обов'язки відповідно до закону і про важливу роль юристів у захисті їхніх основних свобод. Особливу увагу слід приділяти наданню допомоги бідним та іншим особам, що знаходяться в несприятливому становищі, для того, щоб вони могли відстоювати свої права і, коли це необхідно, звертатися по допомогу до юристів.

Спеціальні гарантії у кримінальній юстиції

5. Влада забезпечує, щоб компетентні органи негайно інформували кожну людину про її право користуватися допомогою юриста за своїм вибором при арешті чи затриманні або при обвинуваченні її у вчиненні злочину.

6. В усіх випадках, коли того вимагають інтереси правосуддя, кожна така людина, що не має юриста, має право на допомогу юриста, досвід і

компетентність якого відповідають характерові правопорушення, призначеного з метою надання йому ефективної юридичної допомоги безкоштовно, якщо в нього немає достатніх коштів для оплати послуг юриста.

7. Крім того, влада забезпечує, щоб всі арештовані або затримані особи, незалежно від того, чи пред'явлене їм обвинувачення у вчиненні злочину чи ні, одержували негайний доступ до юриста й у будь-якому випадку не пізніше, ніж через сорок вісім годин з моменту арешту або затримання.

8. Всім арештованим, затриманим або ув'язненим особам надаються належні можливості, час і умови для відвідування юристом, відносини і консультації з ним без затримання, втручання або цензури і з дотриманням повної конфіденційності. Такі консультації можуть проводитися в присутності посадових осіб з підтримання правопорядку, але без можливості бути почутими ними.

Кваліфікація і підготовка кадрів

9. Влада, професійні асоціації юристів і навчальні заклади забезпечують належну кваліфікацію і підготовку юристів й знання ними професійних ідеалів і моральних обов'язків, а також прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом.

10. Влада, професійні асоціації юристів і навчальні заклади забезпечують відсутність дискримінації на шкоду якій-небудь особі щодо початку чи продовження професійної юридичної практики за ознаками раси, кольору шкіри, статі, етнічного походження, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, майнового, станового, економічного або іншого положення, за винятком того, що вимога, відповідно до якої адвокат повинен бути громадянином відповідної держави, не розглядається як дискримінаційна.

11. У державах, де існують групи, громади і регіони, потреби яких у юридичних послугах не забезпечують, особливо там, де такі групи мають своєрідну культуру, традицію або мову чи вже були жертвами дискримінації, влада, професійні асоціації юристів і навчальних закладів повинні вжити особливих заходів до того, щоб надати можливості кандидатам від цих груп одержати доступ до професії юриста і забезпечити, щоб вони одержали освіту, що відповідає потребам їхніх груп.

Функції та обов'язки

12. Юристи за всіх обставин зберігають честь і гідність, властиві їхній професії, як відповідальні працівники в сфері здійснення правосуддя.

13. Щодо своїх клієнтів юристи виконують наступні функції:

а) консультування клієнтів щодо їхніх юридичних прав і обов'язків та роботи правової системи в тій мірі, у якій це відноситься до юридичних прав і обов'язків клієнтів;

б) надання клієнтам допомоги будь-якими доступними засобами і вживання законодавчих заходів для захисту їх або їхніх інтересів;

с) надання, у разі потреби, допомоги клієнтам у судах, трибуналах або адміністративних органах.

14. Захищаючи права своїх клієнтів і відстоюючи інтереси правосуддя, юристи повинні сприяти захистові прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, і у всіх випадках діяти незалежно і сумлінно відповідно до закону і визнаних професійною етикою юриста норм.

15. Юристи завжди суворо дотримуються інтересів своїх клієнтів.

Гарантії виконання юристами своїх обов'язків

16. Влада забезпечує, щоб юристи:

а) могли виконувати усі свої професійні обов'язки в обстановці, вільної від погроз, перешкод, залякування або невинуватого втручання;

б) могли робити поїздки і безперешкодно консультуватися зі своїми клієнтами усередині держави і за її межами; і

в) не піддавалися судовому переслідуванню і судовим, адміністративним, економічним або іншим санкціям за будь-які дії, вчинені відповідно до визнаних професійних обов'язків, норм і етики, а також погрозам такого переслідування і санкцій.

17. У тих випадках, коли виникає загроза безпеці юристів у результаті виконання ними своїх функцій, влада забезпечує їм належний захист.

18. Юристи не ототожнюються зі своїми клієнтами або інтересами своїх клієнтів у результаті виконання ними своїх функцій.

19. Жоден суд або адміністративний орган, у якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристові було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права і практикою і відповідно цих принципів.

20. Юристи користуються цивільним і кримінальним імунітетом щодо відповідних заяв, зроблених сумлінно у виді письмових звернень до суду чи усних виступів у суді або ході виконання ними своїх професійних обов'язків у суді, трибуналі або іншому юридичному чи адміністративному органі.

21. Компетентні органи зобов'язані забезпечувати юристам достатньо завчасний доступ до належної інформації, досьє і документів, що знаходяться в їхньому розпорядженні або під їхнім контролем, для того щоб юристи мали можливість надавати ефективну юридичну допомогу своїм клієнтам. Такий доступ повинен забезпечуватися як тільки в ньому з'являється необхідність.

22. Влада визнає і забезпечує конфіденційний характер будь-яких відносин і консультацій між юристами і їхніми клієнтами в межах їхніх професійних відносин.

Свобода висловлювання і асоціацій

23. Юристи, як і інші громадяни, мають право на свободу висловлювання, переконань і зібрань. Зокрема, вони мають право брати участь у громадських дискусіях з питань, що стосуються права, здійснення правосуддя та заохочення і захист прав людини, та бути членами місцевих, національних або міжнародних організацій або створювати їх і брати участь у їхніх засіданнях, не піддаючись обмеженню своєї професійної діяльності унаслідок своїх законних дій або членства в законній організації. Реалізуючи ці права,

юристи у своїх діях завжди керуються правом і визнаними нормами та професійною етикою юриста.

Професійні асоціації юристів

24. Юристи мають право створювати і бути членами самостійних професійних асоціацій, що представляють їхні інтереси, що сприяють їхній безперервній освіті та підготовці і захищають їхні професійні інтереси. Виконавчий орган професійних організацій обирається її членами і виконує свої функції без утручання ззовні.

25. Професійні асоціації юристів співпрацюють з владою з метою забезпечити, щоб всі особи мали реальний і рівний доступ до юридичного обслуговування і щоб юристи мали можливість без неправомірного втручання консультувати і надавати допомогу клієнтам відповідно до закону і визнаних професійних стандартів і етичних норм.

Дисциплінарні заходи

26. Юристи через свої відповідні органи або законодавчі органи розробляють відповідно до національного законодавства та звичаїв і визнаних міжнародних стандартів і норм кодекси професійного поведіння юристів.

27. Обвинувачення або скарги щодо юристів, які виступають у своїй професійній якості, підлягають якнайшвидшому й об'єктивному розглядові відповідно до належної процедури. Юристи мають право на справедливий розгляд справи, включаючи право на допомогу юриста за своїм вибором.

28. Дисциплінарні заходи щодо юристів розглядаються безстороннім дисциплінарним комітетом, створюваним юристами, у незалежному органі, передбаченому законом, або в суді і підлягають незалежному судовому контролю.

29. Усі дисциплінарні заходи визначаються відповідно до кодексу професійного поведіння й інших визнаних стандартів і професійної етики юриста й у аспекті цих принципів.

Додаток 2. Стандарти незалежності юридичної професії

Прийняті на конференції Міжнародної асоціації юристів у вересні 1990 р.
у місті Нью-Йорку

СТАНДАРТИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ЮРИСТІВ

Оскільки:

- незалежність юридичної професії є істотною гарантією для здійснення захисту прав людини і є необхідною для одержання якісної правової допомоги;
- справедлива система організації юстиції, що гарантує незалежність юристів при виконанні ними професійного обов'язку без яких-небудь необґрунтованих обмежень, прямого чи непрямого тиску або втручання, є абсолютно необхідною для побудови і функціонування правової держави;
- важливо створювати умови, за яких усі люди мали б можливість одержання правової допомоги з боку обраного ними незалежного адвоката для

захисту (реалізації їхніх юридичних, економічних, соціальних, культурних, особистих і політичних прав);

- професійні асоціації юристів відіграють життєво важливу роль у підтримці професійних стандартів і етичних норм, у захисті своїх членів від необґрунтованих обмежень і порушень у забезпеченні юридичною допомогою усіх, хто її потребує, а також у взаємодії з урядовими й іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя,

ці стандарти встановлюються Міжнародною асоціацією юристів для вирішення завдання підвищення ролі і значення юристів, які повинні враховуватися і поважатися владою у процесі розробки загальнонаціонального законодавства і практики його застосування, а також братися до відома всіма юристами, суддями, представниками виконавчої і законодавчої влади, суспільством у цілому.

ДОПУСК ДО ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ І ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

1. Кожна людина, що має необхідну юридичну кваліфікацію, повинна мати право стати юристом і здійснювати юридичну практику без обмежень і дискримінації.

2. Юридична освіта повинна бути доступна усім людям, що мають необхідну підготовку. Нікому не може бути в цьому відмовлено за ознаками кольору шкіри, раси, статі, релігійних, політичних чи інших поглядів, національної або соціальної приналежності, наявності власності, походження, суспільного становища, фізичних вад.

3. Юридична освіта повинна забезпечити знання і розуміння промови і майстерності, необхідних для практикуючого юриста, включаючи розуміння правових і етичних зобов'язань, а також прав людини й основних свобод, визнаних законодавством держави і міжнародним правом.

4. Навчальні курси в межах юридичної освіти повинні розглядати соціальну відповідальність юриста, в тому числі співробітництво щодо забезпечення умов для правової допомоги, необхідної для захисту законних прав будь-якого роду, у тому числі економічних, соціальних, культурних і політичних прав, і особливо для захисту таких прав у процесі їхнього встановлення і розвитку.

ПРАВОВЕ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬСТВА

5. На представників юридичної професії і державні органи покладається обов'язок навчати і просвіщати суспільство щодо принципів правової держави, значення незалежної судової системи і всієї юридичної професії, інформувати про права й обов'язки, а також про можливі і належні способи їхньої реалізації.

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЮРИСТІВ

6. Керуючись установленими правилами, стандартами та етичними нормами, адвокати при виконанні своїх обов'язків завжди повинні діяти вільно, чесно і безстрашно, відповідно до законних інтересів клієнта і без будь-якого втручання або тиску з боку влади чи громадськості.

7. Адвокат не повинен ототожнюватися або ідентифікуватися владою і громадськістю з його клієнтом або зі справою його клієнта, незалежно від того, наскільки популярною або, навпаки, непопулярною може бути ця справа.

8. Жоден адвокат не повинен піддаватися кримінальним, цивільним, адміністративним або іншим санкціям чи погрозам їхнього застосування внаслідок того, що він давав поради або представляв інтереси клієнта відповідно до закону.

9. Ні суд, ні адміністративний орган не повинен відмовляти у визнанні права юриста, що має необхідний допуск до практики у відповідному регіоні, представляти в цьому суді або органі інтереси свого клієнта.

10. Юрист повинен мати право на обґрунтовані заперечення проти участі або продовження участі судді в конкретній справі, або проти ведення судового процесу чи будь-якого розгляду.

11. Для належного забезпечення цих принципів юрист повинен мати цивільний і кримінальний імунітет від переслідувань за відповідні заяви, зроблені ним у письмовій чи усній формі при сумлінному виконанні свого обов'язку і виконанні професійних обов'язків у суді, трибуналі чи іншому юридичному або адміністративному органі.

12. Незалежність адвокатів при веденні справ осіб, позбавлених волі, повинна гарантуватися для того, щоб забезпечити надання їм вільної, справедливої і конфіденційної юридичної допомоги, у тому числі забезпечити право на відвідування Гарантії і запобіжний заходи повинні забезпечуватися так, щоб не допускати будь-яких можливих пропозицій про таємну змову з владою, установці, отриманої від влади, або залежності від них юриста, що діє в інтересах осіб, позбавлених волі.

13. Юристам повинні бути надані таке устаткування і можливості, що необхідні для ефективного виконання професійних обов'язків, у тому числі:

а) забезпечення конфіденційності відносин між адвокатом і клієнтом, включаючи захист звичайної та електронної системи всього адвокатського діловодства і документів адвоката від вилучення і перевірок, а також забезпечення захисту від втручання у використовуваних електронні засоби зв'язку й інформаційні системи;

б) право на поїздки (відрядження) для консультування клієнтів як усередині держави, так і за кордоном;

в) право свободи шукати, вимагати, одержувати і, відповідно до професійних норм, поширювати інформацію й ідеї, що відносяться до їх професійної діяльності.

14. Юристи не повинні, у зв'язку зі здійсненням ними своєї професійної діяльності, позбавлятися свободи віросповідання, вираження своїх думок, права збиратися або об'єднуватися в союзи, і, зокрема, їм повинне бути надане право:

а) брати участь в обговоренні громадськістю проблем, пов'язаних із правом і організацією системи юстиції;

б) вступати або вільно створювати місцеві, національні і міжнародні організації;

в) пропонувати і рекомендувати розроблені правові реформи в інтересах суспільства й інформувати громадськість щодо цих питань.

ЮРИДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ БІДНИХ

15. З концепцією незалежної організації юристів нерозривно пов'язане правило, відповідно до якого її члени повинні надавати свої послуги всім соціальним групам з тим, щоб нікому не було відмовлено в юридичній допомозі.

16. Юристам, що беруть участь в організаціях і програмах з надання юридичної допомоги, фінансованих повністю або частково із громадських фондів, повинні надаватися повні гарантії їхньої професійної незалежності, і зокрема: керівництво такими організаціями або програмами повинне бути довірено незалежному правлінню, причому здійснювана останнім політика, його бюджет і склад повинні контролюватися.

Необхідно визнати, що найпершим обов'язком адвоката в його служінню справи правосуддя є його обов'язок перед клієнтом - консультувати і представляти останнього відповідно до професійної совісті і переконань.

АСОЦІАЦІЇ ЮРИСТІВ

17. У кожному регіоні повинна бути утворена одна чи більше незалежна самокерована асоціація юристів, визнана чинним законодавством, чий виконавчий орган повинен бути вільно обраний усіма співчленами без якого-небудь втручання інших органів або осіб. Це положення має реалізовуватися незалежно від права створювати або вступати, крім того, в інші професійні асоціації адвокатів і юристів.

ЗАВДАННЯ АСОЦІАЦІЇ

18. Завдання Асоціації юристів і адвокатів щодо забезпечення незалежності юридичної професії повинні складатися, крім іншого, у наступному:

а) розвивати і підтримувати правосуддя, у якому не буде місця для страху або заступництва,

б) забезпечувати честь, гідність, компетентність, професійні стандарти й етичні норми в поведінці та дисципліні, а також захищати інтелектуальну й економічну незалежність адвоката від його клієнта.

в) захищати роль і значення юристів у суспільстві, а також їхню професійну незалежність;

г) захищати гідність і незалежність суду;

д) сприяти вільному і рівному доступові населення до системи юстиції, включаючи надання юридичної допомоги;

е) сприяти забезпеченню права кожного громадянина на швидке, справедливе і відкрите слухання в компетентному, незалежному і безсторонньому судовому органі відповідно до належної і справедливої процедури з будь-яких справ;

ж) сприяти здійсненню правових реформ, сприяти проведенню дискусій у суспільстві, пропонуючи свої коментарі з проблем розуміння сутності, тлумачення і застосування чинного і пропонованого законодавства;

з) сприяти тому, щоб рівень юридичної освіти був необхідною умовою для заняття юридичною професією, продовженню підвищення юристами своєї кваліфікації, а також освіті населення і формуванню громадської думки щодо ролі Асоціації;

и) забезпечувати вільний доступ до заняття юридичною професією для всіх осіб, що мають необхідну професійну підготовку, без будь-якої дискримінації, і надавати допомогу тим, хто тільки починає свою професійну діяльність;

к) сприяти забезпеченню добробуту представників професії і наданню, у необхідних випадках, допомоги членам їхніх сімей;

л) приєднуватися до міжнародних організацій юристів і брати участь у їхній роботі.

19. У випадку, якщо особа, що бере участь у судовому процесі, бажає запросити юриста з іншої країни, щоб він діяв разом з місцевим юристом, відповідна Асоціація повинна співробітничати і допомагати іноземному юристові в одержанні необхідного права на участь у судовому процесі, за умови, що він має кваліфікацію і виконує умови, необхідні для одержання такого права.

20. З метою забезпечення можливостей Асоціації юристів і адвокатів щодо захисту їхньої професійної незалежності вони повинні бути негайно проінформовані про причину і юридичну підставу арешту або затримання будь-якого юриста і місце, де він утримується. Асоціація повинна мати доступ до арештованого або затриманого юриста.

ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

21. Асоціації повинні затверджувати і проводити в життя свій професійний кодекс.

22. У цьому кодексі повинні міститися правила порушення і ведення дисциплінарної справи, що відповідають загальноприйнятим правилам.

23. Відповідна асоціація юристів несе відповідальність за ведення дисциплінарного розгляду.

24. Перший дисциплінарний розгляд повинен провадитися в дисциплінарному комітеті відповідної асоціації. Юрист повинен мати право на оскарження рішення дисциплінарного комітету в належний і незалежний орган, уповноважений вирішувати такі питання.

Додаток 3. Незалежність, дієвість та роль суддів.

Ухвалена Комітетом Міністрів
Ради Європи на 518 засіданні
заступників міністрів
13 жовтня 1994 р.

РЕКОМЕНДАЦІЯ № (94) 12

«НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, ДІЄВІСТЬ ТА РОЛЬ СУДДІВ»

Комітет міністрів, згідно статті 15 b Статуту Ради Європи,

Враховуючи статтю 6 Конвенції про захист прав та основних свобод людини (далі – Конвенція), у якій визначено, що «кожна людина має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеному відповідно до закону»;

Враховуючи Основні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності правосуддя, які були ухвалені Загальною Асамблеєю ООН у листопаді 1985 року;

Відзначаючи важливість ролі суддів та інших осіб, що здійснюють судочинство, у забезпеченні захисту прав та основних свобод людини;

Бажаючи забезпечити незалежність суддів з тим, щоб посилити верховенство права в демократичних державах;

Усвідомлюючи необхідність зміцнити положення та владу суддів з тим, щоб було встановлено дієву та справедливу правову систему;

Розуміючи, що бажано було б забезпечити виконання суддівських обов'язків, які спрямовані на захист інтересів кожної особи,

Рекомендує урядам держав-членів ужити всіх необхідних заходів або зробити їх більш ефективними з тим, щоб піднести роль як кожного окремого судді, так і всього суддівського корпусу в цілому, та зміцнити їхню незалежність і дієвість, зокрема, через застосування таких принципів:

Сфера застосування рекомендації

1. Ця рекомендація застосовується по відношенню до кожної особи, яка здійснює судочинство; до кола цих осіб належать ті, на кого покладено вирішення питань конституційного, кримінального, цивільного, комерційного та адміністративного права.

2. Викладені у цій рекомендації принципи застосовуються також по відношенню до громадських суддів (непрофесіоналів) та до інших осіб, що здійснюють судочинство, якщо тільки з контексту не стає очевидним, що ці принципи застосовуються виключно до суддів-професіоналів, як це виявляється у випадках, коли йдеться про оплату та професійну суддівську кар'єру.

Принцип I – Загальні принципи, що мають відношення до незалежності суддів

1. Необхідно вжити всіх належних заходів для забезпечення, захисту та посилення незалежності суддів.

2. Необхідно, зокрема, вжити таких заходів:

а. Незалежність суддів має бути гарантована відповідно до положень Конвенції та конституційних принципів, наприклад, через запровадження відповідних положень до конституцій чи інших законодавчих актів, або через включення положень цієї рекомендації до системи внутрішнього права. Відповідно до правових традицій кожної із держав, ці положення можуть передбачати, наприклад, таке:

i. рішення суддів не повинні переглядатись інакше, ніж через визначену законом процедуру апеляцій;

ii. строк перебування суддів на посаді та оплата їхньої праці повинні забезпечуватись законом;

iii. ніякий інший орган, окрім самих суддів, не може приймати рішення щодо компетенції суду, яка визначається законом;

iv. за винятком рішень про амністію, помилування чи інших подібних рішень, уряд чи адміністрація не повинні мати права приймати рішення, які скасовують попередні рішення суду.

б. Виконавча та законодавча влади повинні забезпечити, щоб судді були незалежними і щоб не вживались заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів.

с. Всі рішення стосовно професійної кар'єри суддів повинні мати в основі об'єктивні критерії; як обрання, так і кар'єра суддів повинні базуватись на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці. Орган, який є уповноваженим приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури.

Однак, якщо конституція, законодавство чи традиції дозволяють урядові брати участь у призначенні суддів, то необхідні гарантії того, щоб на такі процедури призначення не впливали інші мотиви, аніж ті, що пов'язані з викладеними вище об'єктивними критеріями. Гарантами цього можуть бути, наприклад:

i. спеціальний незалежний та компетентний орган, від якого уряд отримує поради і втілює їх на практиці; або

ii. право особи подавати до незалежного органу апеляцію з метою оскаржити рішення; або

iii. орган влади, який приймає рішення про заходи запобігання будь-якому неправомочному та незаконному впливу.

d. Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось. У законі мають бути передбачені санкції проти осіб, які намагаються у такий спосіб впливати на суддів. Судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатись на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Судді не зобов'язані давати звіт щодо справ, які знаходяться в їх провадженні, ніякій особі, яка не належить до системи судової влади.

e. На розподіл судових справ між суддями не повинно впливати бажання однієї із сторін у справі або будь-якої особи, яка є зацікавленою в результатах цієї справи. Такий розподіл може здійснюватись, наприклад, шляхом жеребкування, через систему автоматичного розподілу за алфавітним порядком або через іншу подібну систему.

f. Суддя не може бути увільнений від провадження у справі без поважних на те причин, якими є важке захворювання або особиста заінтересованість цього судді у справі. Кожна із причин, так само як і порядок увільнення, повинні бути визначені законом, і на них ніяк не можуть впливати інтереси уряду чи адміністративних органів. Рішення щодо увільнення когось із суддів від провадження у справі повинно прийматись уповноваженим органом, який наділений такою ж незалежністю в плані судочинства, як і самі судді.

3. Судді – незалежно від того, чи було їх призначено, чи обрано – беззмінно перебувають на посаді до часу досягнення ними віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їхніх повноважень.

Принцип II – Повноваження суддів

1. Юрисдикція судді повинна поширюватись на будь-яку особу, що пов'язана зі справою, включаючи також державні органи або їхніх представників.

2. Для виконання суддівських функцій, обстоювання авторитету суддів та поваги до суду судді повинні бути наділені достатніми повноваженнями та бути в змозі їх здійснювати.

Принцип III – Відповідні умови праці

Для створення відповідних умов праці, які дозволять суддям ефективно працювати, необхідно, зокрема:

а. укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути стажування у судах та, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики. У разі необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади та судів в європейських та інших зарубіжних країнах;

б. забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе;

в. запровадити чітко означену структуру з тим, щоб комплектувати штати кваліфікованими суддями та закріплювати їх;

г. надати в розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, зокрема, засоби для діловодства та зв'язку, з тим, щоб вони могли діяти ефективно та без невинуватих затримок;

д. ужити відповідних заходів з тим, щоб доручити виконувати несудові завдання іншим особам, відповідно до Рекомендації NR (86) 12 щодо заходів, які спрямовані зменшити перевантаження у роботі судів.

2. Для гарантії безпеки суддів мають бути вжиті всі належні заходи, зокрема, в приміщенні суду має бути присутня охорона, або правоохоронні органи мають охороняти суддів, яким можуть серйозно погрожувати або вже погрожують.

Принцип IV – Об'єднання

Судді повинні бути вільними у створенні об'єднань, які самостійно або спільно з іншим органом оберігають незалежність суддів та захищають їхні інтереси.

Принцип V – Зобов'язання суддів

1. У процесі судочинства судді мають право захищати права та свободи будь-якої особи.

2. Судді мають право і повинні мати повноваження виконувати свої суддівські обов'язки для забезпечення належного застосування закону та для справедливого, ефективного і швидкого розгляду судових справ.

3. Судді, зокрема, зобов'язані:

a. діяти у кожній справі цілком незалежно та бути захищеним від будь-якого стороннього впливу;

b. проводити справу неупереджено, спираючись на власну оцінку фактів та власне витлумачення закону; забезпечити, щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної із сторін дотримувались відповідно до положень Конвенції;

c. утримуватись від винесення вироку у справі чи відмовитись від розгляду справи, коли на те існують достатні причини, і лише в цьому випадку. Такі причини повинні бути визначені законом і можуть стосуватись, наприклад, серйозних захворювань, суперечності інтересу або інтересів правосуддя;

d. роз'яснити, у разі необхідності, неупереджено кожній із сторін окремі процедурні питання;

e. заохочувати сторони, якщо це необхідно, до дружнього врегулювання;

f. за винятком випадків, коли закон або практика, що має місце, передбачають інше, чітко та повністю вмотивувати своє рішення, користуючись легкозрозумілою термінологією;

g. проходити будь-яку необхідну перепідготовку з тим, щоб виконувати суддівські функції ефективно та неупереджено.

Принцип VI – Невиконання обов'язків і дисциплінарні порушення

1. Коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя. Відповідно до конституційних принципів та правової традиції кожної із держав, можуть бути вжиті, наприклад, такі заходи:

a. усунення судді від провадження у справі;

b. доручення судді виконання інших завдань в межах суду;

c. штрафні санкції, як, наприклад, зменшення розміру винагороди протягом якогось періоду часу;

d. тимчасове призупинення суддівських функцій.

2. Судді, яких було призначено безстроково, не можуть бути відкликані без достатніх на те причин до досягнення ними пенсійного віку. Такі причини повинні бути закріплені в чітко визначених законом положеннях і можуть мати застосування у країні, в якій суддя обирається на визначений строк; вони можуть стосуватись випадків, коли суддя не в змозі відправляти судочинство, або ж він здійснив кримінальний злочин чи серйозно порушив дисциплінарні правила.

3. Коли необхідно застосовувати положення, які передбачені в пунктах 1 та 2 цієї статті, держава має розглянути можливість створення - відповідно до закону - спеціального повноважного органу, який повинен накладати санкції та вживати дисциплінарні заходи, якщо такі заходи не вживає суд. Рішення такого органу повинні контролюватись судовим органом найвищої інстанції, або ж він сам може бути таким органом найвищої інстанції. У законі повинна бути передбачена відповідна процедура для того, щоб суддя, якого це стосується, міг

скористатись, по меншій мірі, гарантованою судовою процедурою, яка передбачена у Конвенції. Йдеться, зокрема, про розгляд справи упродовж розумного строку та право відповіді на будь-яке висунуте обвинувачення.

Додаток 4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства

Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року

ЗАГАЛЬНИЙ КОДЕКС ПРАВИЛ ДЛЯ АДВОКАТІВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

Витяг

1. Вступ

1.1. Місце адвоката в суспільному житті

У будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій.

У цьому зв'язку на адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Зобов'язання умовно поділяють на такі категорії:

перед клієнтом; .

перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені;

перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким з колег зокрема;

а також перед суспільством, для членів якого існування свободної незалежної професії поряд з додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства.

1.2. Суть правил професійної етики

1.2.1. Правила професійної етики передбачають добровільне виконання їх тими, на кого поширюється їх дія, з метою забезпечення виконання адвокатом своїх обов'язків так, як це прийнято в будь-якому цивілізованому суспільстві. Недодержання адвокатом цих правил карається, аж до застосування до нього дисциплінарних санкцій.

1.2.2. Правила, якими керується будь-яке об'єднання адвокатів, походять від існуючих в ньому традицій. Вони також співвідносяться з умовами і характером завдань, що виконуються членами даної організації в межах судових і адміністративних процедур, із державним законодавством.

Вважається неможливим і небажаним як застосування даних правил поза їх загальним контекстом, так і їх застосування щодо будь-якого іншого комплексу правил, що явно з ними не узгоджується.

Проте у більшості випадків в основу правил різних об'єднань адвокатів покладено одні й ті самі цінності та загальні для всіх положення.

1.3. Мета прийняття даного кодексу

1.3.1. Подальший розвиток інтеграції в рамках Європейського Співтовариства і розширення міжнародної діяльності адвокатів в країнах Співтовариства викликали необхідність розробки загальних правил, що застосовуються до адвокатів, як судових захисників, так і консультантів з юридичних питань, які займаються міжнародною практикою в країнах Співтовариства. Однією з цілей прийняття даного кодексу є також намагання полегшити утруднення, що виникають в результаті застосування так званої "подвійної деонтології", як підкреслено у ст. 4 Директиви Європейського Співтовариства N 77/249 від 22 березня 1977 р.

1.3.2. Організація, що виступає від імені юристів країн Європейського Співтовариства, передбачає, щоб положення, викладені в даному кодексі:

були визнані чинними на підставі консенсусу усіх об'єднань адвокатів країн Європейського Співтовариства;

були як можна скоріше прийняті як такі, що підлягають виконанню згідно з процедурами, що регулюють міжнародну діяльність адвокатів, та існують як у межах будь-якої держави зокрема, так і усього Співтовариства в цілому;

бралися до уваги у процесі перегляду національних деонтологічних правил і правил професійної практики з метою їх подальшого приведення у відповідність.

Цим висловлюється побажання, щоб тлумачення і застосування національних деонтологічних правил професійної практики в міру можливості здійснювалися в майбутньому згідно з положеннями даного кодексу.

1.5. Застосування кодексу *ratione materiae*

Незалежно від приведення деонтологічних правил і правил професійної практики до подальшої взаємної відповідності, нижченаведені правила повинні застосовуватися у сфері міжнародної діяльності адвоката, що здійснюється ним в рамках Європейського Співтовариства. Поняття "міжнародна діяльність" включає у себе:

(а) усі професійні контакти адвокатів країн Співтовариства за винятком контактів, що здійснюються адвокатами однієї країни;

(б) професійна діяльність адвоката однієї з країн Співтовариства, що здійснюється ним в іншій країні Співтовариства незалежно від його фізичного перебування в цій країні.

1.6. Визначення

У даному кодексі застосовуються такі визначення:

держава реєстрації - держава, що входить до Співтовариства, де зареєстровано об'єднання адвокатів, членом якого є адвокат;

держава перебування - будь-яка інша держава Співтовариства, де адвокат займається професійною діяльністю;

компетентний орган - професійна організація, що зареєстрована в одній з країн Співтовариства і здійснює контроль за виконанням адвокатами правил професійної етики, і у разі необхідності накладає на них дисциплінарні стягнення.

2. Загальні положення

2.1. Незалежність

2.1.1. Завдання, що виконуються адвокатом у процесі професійної діяльності, вимагають його абсолютної незалежності і відсутності будь-якого впливу на нього, пов'язаного, в першу чергу, з його особистою заінтересованістю або з тиском зовні. Незалежне становище адвоката сприяє зміцненню в суспільстві довіри до процедур правосуддя і неупередженості суддів. Таким чином, адвокату необхідно уникати будь-яких ущемлень власної незалежності і не поступатися принципами обов'язку заради інтересів клієнта, суду або інших осіб.

2.1.2. Адвокату належить зберігати незалежність як при розгляді майнових спорів, так і справ, не пов'язаних з матеріальною заінтересованістю. Порада, одержана клієнтом від адвоката, втрачає сенс, якщо останній дав її, керуючись міркуваннями власної вигоди, з будь-яких корисливих інтересів або під впливом тиску зовні.

2.2. Довіра і особиста порядність

Довірчі відносини між адвокатом і клієнтом можуть виникнути лише у разі відсутності в останнього сумнівів щодо чесності і сумлінності адвоката.

2.3. Конфіденційність

2.3.1. Особливість професії адвоката полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката.

2.3.2. Адвокат зобов'язаний однаковою мірою зберігати в таємниці як відомості, одержані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, надану йому у процесі надання послуг клієнту.

2.3.3. На обов'язок додержання конфіденційності не поширюється дія строку давності.

2.3.4. Адвокат зобов'язаний вимагати додержання конфіденційності від помічників і від будь-яких інших осіб, які беруть участь в наданні послуг клієнту.

2.4. Додержання правил інших об'єднань адвокатів

Згідно з законодавчими актами Співтовариства (зокрема, з Директивою N 77/249 від 22 березня 1977 р.) адвокат з іншої країни Співтовариства повинен керуватися правилами об'єднання адвокатів тієї країни Співтовариства, де він займається професійною діяльністю. Адвокати зобов'язані надавати інформацію про ті правила, які можуть перешкоджати здійсненню ними професійної діяльності.

2.5. Неприпустимі види діяльності

2.5.1. З метою забезпечення незалежності адвоката при виконанні ним професійних обов'язків і у зв'язку з тим, що він є одним з учасників здійснення правосуддя, деякі види діяльності визнаються несумісними з його статусом.

2.5.2. Адвокат, який виступає в державі перебування в ролі захисника або бере участь від імені клієнта в судовому розгляді, зобов'язаний діяти згідно з положенням про недопустимі види діяльності, що існують в державі перебування.

2.5.3. Адвокат, який займається професійною діяльністю в державі перебування і бажає взяти безпосередню участь в будь-яких комерційних операціях або зайнятися на території держави перебування будь-яким видом діяльності, не пов'язаної з юриспруденцією, зобов'язаний керуватися існуючим в цій державі положенням, що передбачає недопустимі для адвокатів види діяльності або зайняття, несумісні з їх професійним статусом.

2.6. Особиста реклама

2.6.1. Адвокат не повинен займатися саморекламою або прагнути до широкої популярності, якщо це визнається неприпустимим. В інших випадках адвокат може займатися саморекламою або намагатися до широкої популярності лише у межах того, наскільки це визнано допустимим у правилах, якими він керується.

2.6.2. Зайняття саморекламою вважається допустимим у випадках, якщо адвокат, який допустив подібні дії з метою залучення потенційних клієнтів, здатний довести, що вищевказані дії були вчинені ним у місцях, де вони визнані допустимими.

2.7. Інтереси клієнта

Керуючись нормами законодавства і правилами професійної етики, адвокат завжди зобов'язаний діяти в інтересах клієнта, які для нього завжди превалюють перед його власними та інтересами колег-юристів.

3. Відносини з клієнтами

3.1. Одержання вказівок і строк їх дії

3.1.1. При здійсненні професійної діяльності адвокат зобов'язаний керуватися вказівками клієнта. Проте він також може керуватися вказівками іншого адвоката, який діє в інтересах того самого клієнта, або котрий бере участь у розгляді тієї самої справи за розпорядженням будь-якого компетентного органу.

3.1.2. Адвокат зобов'язаний надавати консультації клієнту або виступати від його імені своєчасно, сумлінно і старанно. Він несе особисту відповідальність за відмову слідувати вказівкам клієнта. Адвокат зобов'язаний інформувати клієнта про процес розгляду дорученої йому справи.

3.1.3. Адвокат не повинен здійснювати ведення справи, яка явно не відповідає рівню його професійної компетенції, без участі в ній іншого адвоката, що володіє необхідною компетенцією.

3.1.4. Адвокат не повинен користуватися правом відмови від подальшої участі в розгляді справи, якщо обставини не дозволяють клієнту знайти іншого юриста без шкоди для клієнта.

3.2. Суперечність інтересів

3.2.1. Адвокат може відмовитися від надання консультацій двом або кільком клієнтам, які беруть участь у розгляді однієї і тієї самої справи, або не виступати від їх імені за наявності суперечності інтересів клієнтів або обґрунтованої загрози виникнення такої суперечності.

3.2.2. Адвокат зобов'язаний припинити обслуговування обох клієнтів у випадку вступу їх інтересів у взаємну суперечність, а також при виникненні загрози порушення конфіденційності або загрози незалежності самого адвоката.

3.2.3. Адвокат також зобов'язаний утриматися від обслуговування нового клієнта, якщо це здатне викликати виникнення загрози порушення конфіденційності відомостей, що довірені йому попереднім клієнтом, або якщо інформація, що є у розпорядженні адвоката, про стан справ попереднього клієнта здатна стати джерелом переваг для нового клієнта.

3.2.4. У випадку колективного здійснення адвокатами професійної діяльності дія параграфів 3.2.1 - 3.2.3 даної статті поширюється як на групу адвокатів у цілому, так і на кожного з адвокатів зокрема.

3.3. Pactum de quota litis

3.3.1 Адвокат не повинен укласти pactum de quota litis.

3.3.2. Під поняттям "Pactum de quota litis" розуміється угода, що укладається між адвокатом і клієнтом до винесення остаточного рішення стосовно справи, що розглядається, у якій клієнт є однією із заінтересованих сторін. Згідно з вищевказаною угодою клієнт зобов'язується у випадку винесення рішення на його користь виплатити адвокату винагороду у вигляді грошової суми або у будь-якій іншій формі.

3.3.3. Угода про виплату адвокату гонорару згідно з вартістю майна, що оспорюється, не є pactum de quota litis, якщо розмір винагороди визначено згідно з офіційною шкалою гонорарів або за наявності контролю з боку компетентного органу, юрисдикція якого поширюється на адвоката.

3.4. Регулювання розміру гонорарів

3.4.1. Розмір гонорару адвоката, що визначається у розумних межах і співвіднесений з характером послуг адвоката, повинен бути заздалегідь відомий клієнту в повному обсязі.

3.4.2. Незалежно від існування будь-якої угоди між клієнтом і адвокатом, розмір гонорару останнього регулюється згідно з статутом об'єднання адвокатів, членом якого є адвокат. У випадку одночасного членства адвоката в кількох об'єднаннях, застосовується той статут, зміст якого найбільше відповідає змісту договору.

3.5. Попередня виплата гонорару

3.5.1. Якщо адвокат вимагає попередньої виплати гонорару і (або) компенсації можливих витрат, пов'язаних з виконанням замовлення клієнта, суми, що підлягають виплаті як гонорар і компенсація можливих витрат, не повинні перевищувати розумних розмірів.

У разі нездійснення клієнтом попередньої виплати, адвокат має право відмовитися від подальшої участі у розгляді справи або від надання послуг клієнту, за винятком випадків, передбачених у пункті 3.1.4 даного Кодексу.

3.6. Поділ гонорару з особами, які не є адвокатами

3.6.1. Викладене в цьому пункті не зобов'язує адвоката передавати частину гонорару особам, що не є адвокатами.

3.6.2. Згідно з положеннями даного Кодексу адвокат може виплатити гонорар, комісійні або будь-які види компенсації спадкоємцям померлого адвоката або адвокату, який раніше брав участь в розгляді справи, у розгляді якої тепер бере участь цей адвокат.

3.7. Юридична допомога

Адвокат зобов'язаний інформувати клієнта про можливість надання йому юридичної допомоги у разі необхідності.

3.8. Кошти клієнта

3.8.1. У випадку, якщо у процесі розгляду справи адвокати розпоряджаються належними клієнту грошовими сумами (далі - "кошти клієнта"), для адвокатів є обов'язковим таке:

3.8.1.1. Кошти клієнта завжди повинні знаходитися на рахунку в банку або у будь-якій іншій організації, що дозволяє здійснення контролю з боку органів влади за переказом адвокатом на рахунок коштів, що надаються клієнтом у його розпорядження, за винятком випадків наявності прямого або опосередкованого розпорядження клієнта щодо використання коштів будь-яким іншим чином.

3.8.1.2. У документах за рахунком, відкритим адвокатом для зберігання коштів клієнта, має міститися вказівка на те, що дана операція здійснена адвокатом від імені і за дорученням клієнта або клієнтів.

3.8.1.3. На відкритому адвокатом рахунку або рахунках для зберігання коштів клієнта постійно повинна перебувати сума, що дорівнює або перевищує загальну суму коштів клієнта, які перебувають у розпорядженні адвоката.

3.8.1.4. Усі кошти клієнта повинні виплачуватися йому або за його вимогою, або за визначених ним умов.

3.8.1.5. Виплати будь-якій особі з коштів клієнта, що здійснюються від його імені, виключаючи:

а) виплати клієнту або в його інтересах з коштів іншого клієнта і

б) виплату гонорару адвокату,

повинні бути заборонені, за винятком передбачених законодавством випадків або за наявності безпосереднього або опосередкованого дозволу клієнта на їх здійснення.

3.8.1.6. Адвокат зобов'язаний вести фінансові документи щодо розпорядження ним коштами кожного клієнта окремо, які повинні надаватися клієнту на його вимогу.

3.8.1.7. Компетентні органи усіх країн Співтовариства повинні володіти правом контролю і конфіденційності вивчення фінансових документів адвоката за наданими в його розпорядження коштами клієнта на предмет виявлення випадків порушення адвокатом правил, що підлягають виконанню, і застосування до нього санкцій у разі виявлення вищевказаних порушень.

3.8.2. Стосовно викладеного в наступному пункті і щодо правил, які містяться у пункті 3.8.1, адвокат, який розпоряджається коштами клієнта у процесі виконання ним професійних обов'язків на території однієї з держав

Співтовариства, повинен додержуватись правил розпорядження коштами клієнта і ведення фінансової документації, встановлених компетентними органами держави реєстрації.

3.8.3. Адвокат, який бере участь в розгляді справи або надає послуги клієнту на території держави перебування, може за наявності угоди між відповідними органами держави реєстрації і держави перебування керуватися у здійсненні професійної діяльності правилами, що діють на території держави перебування, виключаючи аналогічні правила, що діють на території держави реєстрації. У цьому випадку адвокат зобов'язаний за можливості інформувати клієнтів про те, що він керується правилами держави перебування.

3.9. Професійне страхування

3.9.1. Адвокати завжди повинні бути застраховані від пред'явлення позовів, пов'язаних з недостатньою професійною компетентністю. Розмір страховки визначається в розумних межах співвідносно з ризиком можливих помилок, допущених адвокатами у ході здійснення професійної діяльності.

3.9.2.1. Стосовно викладеного в наступному пункті адвокат, який надає послуги клієнту або займається будь-якою іншою професійною діяльністю на території однієї з країн Співтовариства, має виконувати вимоги правил обов'язкової страховки від ризику професійної відповідальності, що діють на території держави реєстрації.

3.9.2.2. Адвокат, який зобов'язаний укласти договір страхування на території держави реєстрації згідно з викладеним у попередньому пункті і який займається професійною діяльністю на території держави перебування, що входить до Співтовариства, має докласти усіх необхідних зусиль з метою укладення договору страхування згідно з правилами держави реєстрації щодо послуг клієнтам або інших видів професійної діяльності, які здійснюються ним на території держави перебування, що входить до Співтовариства.

3.9.2.3. Адвокат, який не зміг одержати страхове забезпечення згідно з положеннями пункту 3.9.2 або не зобов'язаний укласти вищевказаний договір на території держави реєстрації у випадку виконання ним професійних зобов'язань на території держави перебування, що входить до Співтовариства, має докласти необхідних зусиль з метою укладення договору про страхування від професійної відповідальності, якщо послуги, що надаються ним клієнтам, або інші види професійної діяльності, здійснюються на підставі вимог, еквівалентних вимогам, які пред'являються до адвокатів на території держави перебування, що входить до Співтовариства.

3.9.2.4. У випадку неможливості укладення адвокатом договору про страхування згідно з вищенаведеними правилами йому належить довести цей факт до відома клієнтів, які можуть пред'явити до нього вищезгаданий позов.

3.9.2.5. Адвокат, який займається професійною діяльністю на території держави перебування, що входить до Співтовариства, може за наявності угоди між компетентними органами держави реєстрації і держави перебування, що входять до Співтовариства, керуватися для заміни правил страхування, прийнятих у державі реєстрації, правилами страхування, що діють на території держави перебування. В цьому випадку адвокату належить вжити необхідних

заходів із метою повідомлення клієнта про те, що він застрахований згідно з правилами держави перебування.

4. Взаємовідносини з судом

4.1. Застосовувані правила поведінки в суді

Адвокат, який знаходиться у залі суду або бере безпосередню участь в судових слуханнях у процесі розгляду справи, зобов'язаний підкорятися правилам поведінки, прийнятим для даного суду.

4.2. Чесне провадження розгляду

Адвокат завжди зобов'язаний належним чином додержуватись принципу чесного провадження судового розгляду. Наприклад, адвокат не повинен вступати в контакт з суддею без попереднього повідомлення адвоката протилежної сторони або пред'являти судді будь-які предмети або документи, не попередивши заздалегідь адвоката іншої сторони, за винятком випадків, коли подібні дії передбачені правилами проведення судового розгляду.

4.3. Дії у суді

При додержанні належної поваги до суду, адвокат зобов'язаний захищати інтереси клієнта сумлінно і з максимальною для нього вигодою, проте, не виходячи за передбачені законодавством межі.

4.4. Невірогідні або невірні відомості

Адвокат ні в якому разі не повинен повідомляти суду явно невірогідні або невірні відомості.

4.5. Взаємовідносини з арбітрами та іншими працівниками судових органів

Правила, що визначають поведінку адвоката в суді, поширюються також на його відносини з арбітрами і будь-якими іншими особами, котрі виконують обов'язки, які прямо чи побічно пов'язані із судочинством, у тому числі і на непрофесійній основі.

5. Взаємовідносини адвокатів

5.1. Дух корпоративної єдності

5.1.1. Дух корпоративної єдності представників даної професії передбачає відносини довіри і співробітництва, що підтримуються адвокатами між собою і заради інтересів клієнтів, і заради уникнення непотрібних спорів. Протиставлення професійних інтересів інтересам правосуддя та інтересам осіб, які його домагаються, в будь-якому випадку визнається невинуватим.

5.1.2. Адвокат зобов'язаний визнавати усіх інших адвокатів із тих держав, що входять до Співтовариства, як колег за професією і ставитися до них згідно з нормами порядності і поваги.

5.2. Співробітництво адвокатів різних держав Співтовариства

5.2.1. Будь-який адвокат, рівень компетенції якого не досить високий, для участі в розгляді будь-якої справи, не повинен приймати доручення від колеги з держави, що входить до Співтовариства. Він зобов'язаний допомогти колезі одержати необхідні відомості про адвокатів, чий професійний рівень дозволяє надати дану послугу.

5.2.2. У процесі співробітництва адвоката однієї з держав, що входять до Співтовариства, з адвокатом з іншої держави Співтовариства, обидва вони

зобов'язані брати до уваги можливу різницю між законодавчими системами, а також організаціями адвокатів, їх компетенцією і обов'язками у відповідних державах Співтовариства.

5.3. Взаємне листування адвокатів

5.3.1. У разі, якщо адвокат, який надіслав будь-яке повідомлення адвокату, котрий перебуває в іншій державі Співтовариства, бажає додержання конфіденційності або має намір запобігти заподіяння шкоди, йому слід відкрито заявити про свої наміри при відправленні документа.

5.3.2. Якщо одержувач повідомлення не здатний забезпечити збереження конфіденційності або незаподіяння шкоди, йому належить повернути документ відправнику, не розголошуючи його зміст іншим особам.

5.4. Гонорари за рекомендацію

5.4.1. Адвокат на свій розсуд має право вимагати і приймати від іншого адвоката або іншої особи гонорар, комісійні або будь-яку іншу винагороду за дачу рекомендації або допомогу в пошуку клієнта.

5.4.2. Адвокат на свій розсуд має право виплачувати гонорар, комісійні або будь-яку іншу винагороду за одержання ним рекомендації або допомоги в пошуку клієнта.

5.5 Відносини з протилежними сторонами

Адвокат не повинен повідомляти будь-які відомості особі за наявності інформації, що вона або одержує консультації від іншого адвоката, або цей адвокат виступає від її імені, за винятком наявності домовленості з адвокатом протилежної сторони (в останньому випадку адвокат зобов'язаний інформувати адвоката протилежної сторони про повідомлення ним вищевказаних відомостей).

5.6. Заміна адвоката

5.6.1. Адвокат, який одержав вказівку представляти інтереси клієнта замість іншого адвоката, зобов'язаний повідомити про це останнього і згідно з пунктом 5.6.2 не повинен приступати до виконання професійних обов'язків не переконавшись в існуванні необхідних домовленостей щодо гонорару і компенсацій, які виплачуються іншому адвокату. При цьому новий адвокат не несе відповідальності у зв'язку з виплатою гонорару і компенсацій іншому адвокату.

5.6.2. У разі необхідності вжиття термінових заходів в інтересах клієнта до того як можуть бути виконані умови, передбачені в пункті 5.6.1, адвокат може приступити до виконання професійних обов'язків за умови негайного повідомлення іншого адвоката.

5.7. Фінансові зобов'язання

У випадку, якщо у процесі підтримання професійних відносин між членами об'єднань адвокатів держав Співтовариства адвокат не обмежується дачею рекомендацій іншому адвокату або представленням його клієнту, а сам доручає кореспонденту брати участь у розгляді будь-якої справи або звертається до нього за консультацією, адвокат несе особисту відповідальність, навіть у разі неплатоспроможності клієнта, за виплату гонорарів і компенсацію витрат, що належать зарубіжному кореспонденту. Проте вищезгадані адвокати

при встановленні професійних відносин мають право укласти спеціальну угоду з даного питання. Далі адвокат-поручитель має право обмежити відповідальність за фінансовими зобов'язаннями певними сумами гонорару і компенсації витрат за умови попереднього повідомлення кореспондента про відмову від відповідальності.

5.8. Навчання молодих адвокатів

З метою подальшого підвищення взаємної довіри і співробітництва адвокатів держав Співтовариства, що здійснюються в інтересах клієнтів, уявляється необхідним всебічне поширення інформації про законодавство і юридичні процедури, що існують в різних державах Співтовариства. У зв'язку з вищевказаним і з урахуванням необхідності адекватної професійної підготовки молодих адвокатів, адвокатам слід приділяти належну увагу навчанню молодих колег з інших держав Співтовариства.

5.9. Вирішення спорів між адвокатами різних держав Співтовариства

5.9.1. Якщо на думку адвоката його колега з іншої держави Співтовариства допустив будь-яке порушення правил професійної етики, йому належить звернути на цей випадок увагу інших колег.

5.9.2. У разі виникнення спору між адвокатами з різних держав Співтовариства, пов'язаного з будь-яким питанням їх професійної діяльності, їм належить в міру можливості намагатися вирішувати його шляхом взаємної згоди.

5.9.3. У разі виникнення ситуацій, передбачених у пунктах 5.9.1 і 5.9.2, адвокат не повинен здійснювати будь-які юридичні дії, спрямовані проти його колеги з іншої держави Співтовариства без попереднього повідомлення об'єднань адвокатів, членами яких вони обидва є, з метою надання об'єднанням адвокатів можливості врегулювання вищевказаного спору.

Додаток 5. Основні засади професійної етики юристів України

Затверджені V з'їздом
Спілки юристів України
м. Київ, 16 травня 2001 року

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ЮРИСТІВ УКРАЇНИ

Преамбула

Утвердження громадянського суспільства в Україні, побудова правової демократичної держави, подолання протиріч між застарілими настановами у здійсненні правосуддя і новими вимогами розвитку українського суспільства вимагають від юристів високих професійних та моральних якостей.

Професійна етика юристів України, так само як духовність і моральність, формується соціальним середовищем, суспільством, його ціннісними настановами, моральними принципами та нормами. Вона є одним з вагомих показників розвитку громадянського суспільства, його внутрішньою характеристикою, що визначається закріпленими в Конституції України правами та свободами громадян, законністю, рівнем правосвідомості і станом правосуддя.

Професійна етика юристів виступає важливою передумовою реалізації можливостей і потенціалу правників у професійній діяльності та є складанням певних морально допустимих стандартів поведінки членів кожної професійної групи юристів.

Основні засади професійної етики юристів України є узагальненням моральних стандартів поведінки, що базуються на визнаних загальнолюдських моральних цінностях і основних принципах професійної діяльності юристів, які конкретизуються кодексами етики, правилами поведінки та дисциплінарними статутами окремих професійних груп юристів і морально зобов'язують усіх юристів України дотримуватися їх при здійсненні своєї професійної діяльності.

Основні засади професійної етики юристів України слугують створенню передумов для укріплення престижу юридичної професії, зміцнення репутації юристів, в яких би ланках правової системи України вони не працювали, підтримки їх честі та гідності, а в кінцевому підсумку – для підвищення авторитету української держави.

I. Основні принципи професійної діяльності юристів України

1. В своїй професійній діяльності юристи України керуються наступними основними принципами:

- служіння народу України;
- верховенства права;
- незалежності і підкоренню лише закону;
- демократизму і гуманізму;
- пріоритету прав і основних свобод людини і громадянина;
- професіоналізму, компетентності і відданості справі;
- чесності і порядності;
- додержання присяги (там, де її прийняття передбачено).

Юристи при виконанні своїх професійних обов'язків дотримуються загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України, які є складовою частиною її законодавства.

2. В особистому житті юристи своєю поведінкою стверджують загальнолюдські моральні цінності, принципи християнської моралі, узвичаєні етичні настанови інших релігійних конфесій.

II. Юристи і громадянське суспільство

1. У своїй повсякденній професійній діяльності юристи повинні всіляко сприяти розбудові в Україні громадянського суспільства.

Це означає, що у законотворчій і правоохоронній діяльності, при здійсненні правосуддя або захисту прав і законних інтересів особи, під час виконання службових і професійних обов'язків кожний юрист має керуватися принципами гуманізму, пріоритету прав людини і громадянина, поваги до особи та соціальної справедливості.

Юристи повинні просвіщати суспільство відносно принципів і змісту правової держави, інформувати громадян про їхні права та обов'язки, а також про можливі способи їх здійснення.

2. Утвердження громадянського суспільства в Україні вимагає від професійних груп юристів, які відповідно до Конституції надають юридичну

допомогу громадянам України та іншим особам, виходити в своїй діяльності з принципу переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами або інтересами інших осіб не зважаючи на будь-які інші міркування.

Реалізуючи зазначений принцип, ці юристи повинні здійснювати всі можливі і передбачені законодавством засоби захисту прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Вони не можуть відмовитись від прийнятого на себе захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, або ж використовувати свої повноваження на шкоду осіб, в інтересах яких вони прийняли доручення.

Юристи не повинні обмежуватись наданням юридичної допомоги малозабезпеченим верствам населення тільки у спосіб, передбачений законодавством України, але й по можливості здійснювати захист цих осіб безкоштовно у вигляді благодійної допомоги.

3. Будь-які прояви свавілля або байдужості юристів, що працюють в органах державної влади, до правомірних дій та вимог громадян є неприпустимими.

Вони зобов'язані виконувати свої повноваження неупереджено і не мають права надавати переваг окремим особам за будь-якими ознаками, або з якихось інших мотивів.

Юристи повинні дотримуватися високої культури спілкування, поважно ставитися до громадян, бути ввічливими і коректними.

III. Юристи і держава

1. Професійна діяльність юристів зобов'язує їх керуватися принципами верховенства права і верховенства закону, ставити інтереси суспільства та держави вище власних або корпоративних інтересів. Стверджуючи правові основи конституційної єдності системи державної влади, юристи своїми діями всіляко сприяють реалізації принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, допомагають забезпечувати їх взаємодію і співпрацю.

2. Поведінка юристів, що працюють в органах державної влади, повинна сприяти створенню умов для сумлінного виконання службових повноважень ними особисто й іншими співробітниками та всіма засобами сприяти ефективному функціонуванню державних інституцій.

Дотримуючись принципу незалежності і підпорядкованості лише закону, юристи свої внутрішньо-організаційні відносини будують на засадах службової дисципліни, а також доброзичливості, взаємоповаги і взаємодопомоги між керівниками та підлеглими.

Вони не повинні використовувати службове становище для одержання додаткових, не передбачених законодавством доходів, пільг або інших переваг як для себе, так і для інших осіб.

3. Юристи, які не належать до державних службовців, свої відносини з представниками органів державної влади і управління будують на засадах рівності і взаємоповаги. Вони не можуть застосовувати методи і засоби, або здійснювати заходи, що порушують законні права та інтереси інших осіб.

IV. Юристи і правнича професія

1. Всією своєю поведінкою юристи мають стверджувати повагу до правничої професії, сприяти зростанню її престижу та ролі у державотворенні і громадському житті. Такого підходу необхідно дотримуватися у всіх сферах діяльності юристів: професійній, науковій, громадській, публіцистичній та інших.

Постійне самовдосконалення, безперервне підтримання професійного рівня та підвищення кваліфікації є моральним обов'язком кожного юриста.

2. Юристи не можуть вчиняти дій, направлених на обмеження професійних прав та підрив авторитету інших правників.

Рекламування діяльності окремих груп юристів повинне бути стриманим і регламентується законодавством та правилами поведінки їх професійних об'єднань.

3. Заборонені види сумісництва, політичної та іншої позафахової діяльності щодо окремих професійних груп юристів визначаються чинним законодавством України.

Не суперечить основним принципам професійної діяльності юристів їх участь у професійних об'єднаннях, інших громадських та благодійних організаціях, передбачених чинним законодавством України.

Юристи зобов'язані свідомо і сумлінно виконувати рішення керівних органів професійних об'єднань, що прийняті в межах їх статутної компетенції, всіляко сприяти підвищенню ролі і авторитету своїх організацій як складових частин громадянського суспільства.

Додаток 6. Кодекс професійної етики судді

Затверджено
V з'їздом суддів України
24 жовтня 2002 р.

Кодекс професійної етики судді

Приймаючи до уваги статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, яка передбачає, що “кожна людина має право на справедливий публічний розгляд справи в розумний термін незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону”, керуючись Конституцією та законами України заради утвердження незалежності й неупередженості судової влади, зміцнення її авторитету в суспільстві, цей Кодекс встановлює правила поведінки, обов'язкові для кожного судді України.

1. Загальні положення

1. Суддя повинен бути прикладом законослухняності, неухильно додержуватися присяги й завжди поводитися так, щоб зміцнювати віру громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду.

2. Суддя повинен старанно і неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки і підтримувати свою професійну компетентність на належному рівні.

3. Суддя у визначеному законом порядку надає засобам масової інформації можливість одержувати відомості, виключаючи при цьому

порушення прав і свобод громадян, приниження їх честі й гідності, а також авторитету суду та статусу судді

4. Суддя має утримуватися від образливого ставлення до учасників процесу, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до втрати віри у високий статус представника судової влади, гідність і честь професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя.

2. Вимоги щодо здійснення професійної діяльності судді

1. Суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя. Він не вправі використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб.

2. Суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи в закритому судовому засіданні. Він не може робити публічні заяви, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили.

3. Суддя повинен здійснювати судочинство в межах та в порядку, визначених процесуальним законом, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб, не допускати тяганину, затримку розгляду справ або безпідставне ухилення від виконання інших процесуальних дій передбачених законами України.

4. Суддя при здійсненні правосуддя не повинен допускати проявів учасниками процесу чи іншими особами неповаги до людини за ознаками раси, статі, національності, релігії, політичних поглядів, соціально-економічного становища, фізичних вад тощо.

5. Суддя, що перебуває на адміністративній посаді в суді, повинен утримуватися від поведінки, дій або висловлювань, які можуть призвести до втрати віри в рівність статусу суддів і в те, що професійні судді колективно управляють внутрішньою діяльністю судів.

3. Вимоги щодо позаслужбової діяльності судді

1. Позаслужбова діяльність судді не повинна бути такою, що порочить звання судді і може викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості і незалежності.

2. Суддя не може належати до політичних партій і професійних спілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

3. Суддя вправі брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди його статусу, авторитетові суду і не можуть вплинути на здійснення правосуддя.

4. Суддя повинен уникати особистих стосунків або вчинків в публічній сфері чи особистому житті, що можуть зашкодити його репутації, честі та гідності.

5. Суддівська недоторканність є не особистою привілеєю судді, а гарантом захисту публічних інтересів правосуддя.

4. Відповідальність судді за порушення вимог цього Кодексу

1. За порушення вимог цього Кодексу суддя несе відповідальність згідно з нормами чинного законодавства України.

2. Порушення вимог цього Кодексу розглядається Вищою радою юстиції щодо порушення суддею присяги або кваліфікаційними комісіями суддів з урахуванням всіх обставин справи, що, однак не повинно завдавати шкоди незалежності суддів.

3. За здійснення вчинку, що є несумісним з високим званням судді, повноваження судді можуть бути припинені у порядку, передбаченому Конституцією та законами України.

Додаток 7. Правила адвокатської етики

Схвалено
Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури
при Кабінеті Міністрів України
1 жовтня 1999 року
протокол від 1-2 жовтня 1999 р. № 6/V

ПРАВИЛА АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Преамбула

Конституція України в статті 59 проголосила щонайважливішу соціальну функцію адвокатури – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах.

Роль єдиного незалежного професійного правозахисного інституту, який покликаний захищати права та свободи, представляти законні інтереси особи в державних владних структурах на закріплених Законом України «Про адвокатуру» принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму та конфіденційності, реалізується адвокатурою в складній системі правовідносин. Адвокат при здійсненні професійної діяльності виступає носієм обов'язків, іноді суперечливих, по відношенню до:

- клієнтів;
- судів та інших державних органів;
- адвокатури в цілому та окремих адвокатів;
- суспільства в цілому.

Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки; водночас специфіка, комплексний характер обов'язків, що лежать на адвокатурі, обумовлюють необхідність збалансування служіння адвоката інтересам окремого клієнта з інтересами суспільства в цілому, дотриманням принципів законності і верховенства права.

Успішне досягнення мети саморегуляції професійної поведінки адвокатів на такому високому рівні, який передбачає врахування складного співвідношення різнопланових обов'язків адвоката, їх пріоритетів та конкретного втілення в ситуаціях, коли такі обов'язки вступають в суперечність

один з одним, а також відшукування шляху їх реалізації, що оптимально відповідає покликанню і статусу адвокатури, зумовлює необхідність встановлення правил професійної адвокатської етики, які мають стати орієнтиром для адвоката в обранні належних варіантів професійної поведінки.

Вироблення адвокатурою і дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил розглядається світовою адвокатською спільнотою як необхідна наріжна передумова повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.

Закон України «Про адвокатуру» передбачає дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних зобов'язань адвоката, які він бере на себе, складаючи Присягу адвоката України.

Виходячи з наведеного, були вироблені ці Правила з метою уніфікованого закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально визнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

Вони мають слугувати системою орієнтирів для адвокатів України при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх професійних прав і обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру» та іншими законодавчими актами України, а також мають закріпити єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури при оскарженні дій адвоката як таких, що порушують присягу адвоката через порушення Правил адвокатської етики.

Розділ I Загальні положення

Стаття 1. Співвідношення Правил адвокатської етики і чинного законодавства про адвокатуру

Норми цих Правил не відміняють і не заміняють положень чинного законодавства про адвокатуру, а доповнюють і конкретизують його.

Стаття 2. Дія Правил адвокатської етики за предметом, колом осіб та в часі

(1) Дія цих Правил поширюється на всі види професійної діяльності адвоката і в частині, визначеній Правилами, – на іншу його діяльність (дії), котра може вступити в суперечність з професійними обов'язками адвоката або підірвати престиж адвокатської професії.

(2) Дія цих Правил поширюється також на членів органів адвокатури, помічників адвокатів у частині, яка застосовна до їх діяльності.

(3) Дія цих Правил поширюється на відносини, що виникли після їх прийняття.

Стаття 3. Тлумачення Правил адвокатської етики

Право офіційного тлумачення цих Правил належить виключно Вищій кваліфікаційній комісії адвокатури при Кабінеті Міністрів України.

Стаття 4. Терміни, використані в цих Правилах

Щодо змісту цих Правил вживані в них терміни слід вважати такими, що мають наступний зміст:

Клієнт – особа, права і свободи якої адвокат захищає або чиї законні інтереси він представляє, або якій він безпосередньо надає правову допомогу в інших формах, передбачених чинним законодавством.

Угода про надання правової допомоги – договір (контракт), згідно з яким одна сторона – адвокат, що практикує індивідуально, або адвокатське об'єднання – приймає на себе доручення іншої сторони – клієнта (або його представника) – про надання клієнту юридичної допомоги обумовленого ним виду в інтересах клієнта на умовах, передбачених угодою, а інша сторона – клієнт (або його представник) – зобов'язується сплатити гонорар за дії адвоката з надання правової допомоги, а також у випадку необхідності – фактичні витрати, пов'язані з виконанням угоди. Угодою можуть передбачатися також інші умови надання юридичної допомоги.

Гонорар – передбачена угодою про надання правової допомоги винагорода за виконані адвокатом дії з надання правової допомоги; гонорар не включає кошти, що вносяться клієнтом (його представником) на покриття фактичних витрат, пов'язаних з виконанням угоди.

Суд – орган, що представляє судову владу згідно з чинним законодавством.

Інші органи – будь-які органи державної законодавчої або виконавчої влади, органи прокуратури, місцевого самоврядування, органи управління установ, організацій, підприємств та їх об'єднань, керівні органи об'єднань громадян.

Інші особи – будь-які юридичні особи, громадяни, іноземці, особи без громадянства.

Розділ II Основні принципи адвокатської етики

Стаття 5. Незалежність

(1) Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність, зокрема з боку державних органів, а також від впливу своїх особистих інтересів.

(2) З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів.

(3) Адвокат зобов'язаний не допускати в своїй професійній діяльності компромісів, що обмежували б його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнту, якщо такі компроміси розходяться з законними інтересами клієнта і перешкоджають належному наданню йому правової допомоги.

(4) Адвокат не повинен займатися іншою діяльністю, яка ставила б його в юридичну, матеріальну або моральну залежність від інших осіб, підпорядкувала його вказівкам або правилам, які можуть увійти в суперечність з нормами чинного законодавства про адвокатуру і цими Правилами, або можуть іншим чином перешкоджати вільному і незалежному виконанню адвокатом його професійних обов'язків.

(5) Адвокат не повинен ділити гонорар, отриманий від клієнта, з іншими особами, окрім адвоката, що раніше виконував це доручення, та спадкоємців померлого адвоката, чиє частково виконане доручення він прийняв.

(6) Адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб щодо змісту, форм, методів, послідовності і часу здійснення його професійних прав і обов'язків, якщо вони суперечать його власній уяві про оптимальний варіант виконання доручення клієнта.

Стаття 6. Дотримання законності

(1) У своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, використовувати всі свої знання і професійну майстерність для належного захисту і представництва прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб.

(2) Адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх вчиненню його клієнтом або іншими особами.

(3) Адвокат не має права в своїй професійній діяльності застосовувати засоби та методи, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам.

(4) У приватному житті адвокат також зобов'язаний дотримуватися закону, не вчиняти правопорушень і не сприяти умисно їх вчиненню іншими особами.

Стаття 7. Домінантність інтересів клієнтів

(1) У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами, інтересами колег, партнерів, співробітників, інтересами законних представників клієнтів, або їх опікунів, піклувальників та інших осіб, а також будь-якими іншими міркуваннями.

(2) Адвокат повинен поважати свободу вибору клієнтом адвоката і ні до прийняття доручення, ні в процесі його виконання не вчиняти перешкод до реалізації цієї свободи.

Стаття 8. Неприпустимість представництва клієнтів з суперечливими інтересами

Адвокат не може представляти одночасно двох або більше клієнтів, інтереси котрих є взаємно суперечливими, або з високим ступенем вірогідності можуть стати суперечливими.

Стаття 9. Конфіденційність

(1) Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правової допомоги. Тому збереження

конфіденційності будь-якої інформації, отриманої адвокатом від клієнта, а також про клієнта (зокрема щодо його особи) або інших осіб у процесі здійснення адвокатської діяльності, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

(2) Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі.

(3) Конфіденційність певної інформації, що охороняється правилами цієї статті, може бути відмінена тільки особою, зацікавленою в її дотриманні (або спадкоємцями такої фізичної особи чи правонаступниками юридичної особи), в письмовій або іншій зафіксованій формі.

(4) Адвокат не відповідає за порушення цього принципу у випадках допиту його у встановленому законом порядку як свідка щодо обставин, які виходять за межі предмета адвокатської таємниці, визначеного чинним законодавством, хоча й охоплюється предметом конфіденційності інформації, передбаченим цими Правилами.

(5) За всіх інших обставин при визначенні обсягу відомостей, на які поширюється обов'язок збереження конфіденційності, адвокат повинен виходити з норм цих Правил.

(6) Розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, попереднього слідства і суду допитати адвоката про обставини, що становлять адвокатську таємницю.

(7) Адвокат (адвокатське об'єднання) зобов'язаний забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками та членами технічного персоналу.

(8) Адвокат (адвокатське об'єднання) зобов'язаний забезпечити такі умови зберігання документів, переданих йому клієнтом, адвокатських дос'є та інших матеріалів, що знаходяться в його розпорядженні і містять конфіденційну інформацію, які розумно виключають доступ до них сторонніх осіб.

Стаття 10. Компетентність та добросовісність

(1) Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, фундаментальне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва.

(2) Адвокат зобов'язаний надавати правову допомогу клієнтам компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування, досконалість в урахуванні всіх обставин, що стосуються доручення клієнта і можливих правових наслідків його виконання, ретельну підготовку до належного виконання доручення.

(3) Адвокат зобов'язаний незалежно від сфери своєї переважної спеціалізації, якщо така має місце, підтримувати на належному рівні знання з питань, з яких він відповідно до чинного законодавства зобов'язаний надавати

юридичну допомогу за призначенням органів слідства або суду, а також безкоштовно.

(4) Адвокат має постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

(5) Адвокат повинен забезпечувати розумно необхідний рівень компетентності своїх помічників, технічного персоналу та інших осіб, що залучаються ним для виконання окремих робіт у зв'язку з виконанням доручення.

Стаття 11. Чесність і порядність

Адвокат повинен як у професійній діяльності, так і в приватному житті бути чесним і порядним; не вдаватися до обману, погроз, шантажування, підкупу, використання тяжких матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується в різних відносинах.

Стаття 12. Повага до адвокатської професії

(1) Всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, її сутності і суспільного призначення, сприяти підтриманню та підвищенню її престижу.

(2) Цей принцип повинен дотримуватись у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та ін.

(3) Адвокат зобов'язаний виконувати законні рішення виборних органів адвокатури, прийняті в межах їх компетенції, що не виключає можливості критики останніх та їх оскарження у встановленому законом порядку.

(4) Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на обмеження права особи на захист, професійних прав адвокатів, незалежності адвокатської професії, підрив її престижу.

Стаття 13. Культура поведінки

Адвокат повинен як у професійній діяльності, так і в приватному житті, дбаючи про престиж звання адвоката, забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводити себе гідно, стримано, тактовно, по можливості зберігати самоконтроль і витримку, при здійсненні професійної діяльності мати пристойний зовнішній вигляд.

Стаття 14. Обмежене рекламування діяльності адвокатів

(1) Адвокат, який практикує індивідуально, і адвокатське об'єднання мають право рекламувати свою професійну діяльність з дотриманням чинного законодавства і цих Правил.

(2) Рекламування допускається у формі вміщення об'яв, інформаційних повідомлень та інших рекламних матеріалів у періодичних виданнях, довідниках, інформаційних бюлетенях, інших друкованих виданнях, а також трансляції рекламних матеріалів по радіо і телебаченню.

Адвокат не має права пропонувати свої послуги конкретному клієнту ні особисто, ні через посередників.

(3) Рекламні об'яви або інші рекламні матеріали щодо професійної діяльності адвоката (адвокатського об'єднання):

1) повинні містити: відомості про прізвище та ім'я адвоката (назву адвокатського об'єднання); адресу, за якою може здійснюватись надання правової допомоги цим адвокатом (об'єднанням); номер телефону; загальні відомості про галузі права, в яких спеціалізується адвокат (адвокатське об'єднання) або вказівку про те, що правова допомога може бути надана з усіх галузей права; реєстраційний номер, дату і місце видачі адвокату свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (дату реєстрації адвокатського об'єднання та його реєстраційний номер);

2) можуть містити:

- відомості про те, в яких навчальних закладах адвокатом (членами адвокатського об'єднання) отримана освіта; де він підвищував кваліфікацію; про вчені та інші звання адвоката, нагороди, що він має, наукові праці, інші академічні заслуги і професійні досягнення адвоката; його членство в спілках, асоціаціях адвокатів, участь в їх органах;

- дані про тривалість стажу роботи адвокатом або юристом (з обов'язковою конкретизацією тривалості стажу роботи адвокатом);

- відомості про іноземні мови, якими володіє адвокат;

3) не можуть містити:

- оціночних характеристик адвоката;

- відгуків інших осіб про роботу адвоката;

- порівнянь з іншими адвокатами і їх критики;

- заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати безпідставні надії у клієнтів;

- вказівок, які можуть скласти уявлення, що діяльність саме цього адвоката характеризується рисами і показниками, притаманними, в дійсності, адвокатурі як такій.

(4) Рекламні матеріали про діяльність адвоката (адвокатського об'єднання) мають бути об'єктивними, достовірними, чіткими і зрозумілими, не повинні містити натяків, двозначностей або іншим чином утворювати підґрунтя для введення потенційних клієнтів в оману, мають відповідати розумним естетичним вимогам.

(5) Рекламні матеріали про діяльність адвокатських об'єднань, в яких вказуються імена адвокатів та інших співробітників адвокатського об'єднання, повинні містити також точні вказівки про статус кожної з цих осіб: адвокат, помічник адвоката, юрист (без статусу адвоката) або член технічного персоналу (директор, менеджер, секретар, перекладач і т. ін.).

(6) Адвокати (керівники адвокатського об'єднання) несуть персональну відповідальність за достовірність рекламних матеріалів про них (про адвокатські об'єднання), а також за їх відповідність чинному законодавству і цим Правилам.

Якщо адвокату (адвокатському об'єднанню) стало відомо про поширену без його відома рекламу його діяльності, що не відповідає зазначеним вимогам, він зобов'язаний вжити всіх розумно доступних заходів до спростування і

корегування такої рекламної інформації та повідомити про це регіональну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію.

(7) Всі вищевикладені обмеження щодо рекламних матеріалів адвокатів (адвокатських об'єднань) поширюються не тільки безпосередньо на рекламні об'яви, а й на об'яви про прийом на роботу співробітників, тощо.

Розділ III Відносини адвоката з клієнтами

Стаття 15. Підстави для надання адвокатом правової допомоги

Адвокат надає правову допомогу згідно з чинним законодавством про види адвокатської діяльності на підставі угоди з клієнтом про надання правової допомоги або за призначенням особи, що провадить дізнання, слідчого чи суду в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством України.

Стаття 16. Форма угоди про надання правової допомоги

(1) У випадках надання правової допомоги таких видів, як консультації та роз'яснення з правових питань, довідки щодо законодавства, складення окремих правових документів, угода може укладатися в спрощеній письмовій формі (рядок у відомості, тощо) або усній формі, коли правова допомога надається безкоштовно.

(2) Щодо надання правової допомоги інших видів угода може укладатися в усній формі лише у випадку, коли укладення письмової угоди є неможливим, а клієнт потребує невідкладного надання правової допомоги. В таких випадках угода підлягає наступному письмовому оформленню.

(3) У всіх інших випадках доручення клієнта на надання йому адвокатом правової допомоги підлягає оформленню у формі письмової угоди про надання правової допомоги.

Стаття 17. Загальні вимоги до змісту угоди про надання правової допомоги

(1) В угоді про надання правової допомоги мають бути чітко і недвозначно визначені всі головні умови, на яких адвокат приймає доручення клієнта.

(2) В угоді про надання правової допомоги в будь-якому випадку мають бути визначені:

а) прізвище, ім'я та по батькові, адреса фізичної особи або назва та адреса юридичної особи – клієнта;

б) ті ж відомості щодо особи, яка уклала угоду, якщо договір укладається не особисто клієнтом;

в) прізвище, ім'я та по батькові адвоката (або назва адвокатського об'єднання), який надаватиме правову допомогу, та його адреса;

г) зміст доручення: яка саме правова допомога має надаватися за угодою і де вона має надаватися;

д) розмір гонорару, порядок його обчислення (фіксована сума, погодинна оплата) і внесення (авансування, оплата за результатом, тощо);

е) розмір, порядок обчислення і внесення фактичних видатків, пов'язаних з виконанням доручення;

є) підписи осіб, що уклали угоду.

(3) Угода не повинна містити положень, що суперечать чинному законодавству та цим Правилам. Зокрема, забороняється включення в угоду з клієнтом положень про позбавлення його права стягнення шкоди, заподіяної неналежним виконанням адвокатом прийнятого доручення, або про обмеження такого права.

Стаття 18. Особи, від яких адвокат може прийняти доручення на надання правової допомоги. Забезпечення реальної згоди клієнта на надання йому допомоги певним адвокатом

(1) Адвокат може прийняти доручення на надання правової допомоги тільки безпосередньо від клієнта або його представника, уповноваженого на укладання угоди з адвокатом, або законного представника неповнолітнього чи недієздатного клієнта, або органу (посадової особи), уповноваженого призначати захисника в кримінальному судочинстві відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України.

(2) У всіх випадках, коли допускається прийняття доручення не безпосередньо від клієнта, а від його представника, адвокат зобов'язаний отримати підтвердження згоди клієнта на надання йому правової допомоги цим адвокатом, якщо у представника відсутні повноваження на вибір адвоката на свій розсуд без погодження з клієнтом.

Стаття 19. Інформування, що забезпечує вільний вибір клієнтом адвоката

До підписання угоди адвокат має повідомити клієнту, в яких галузях права він спеціалізується, якщо така спеціалізація має місце, а на прохання клієнта – також відомості про стаж роботи адвокатом, наявність досвіду у веденні певної категорії справ та обставини, що можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів.

Стаття 20. Дотримання принципів компетентності та добросовісності на стадії прийняття адвокатом доручення клієнта

(1) Приймаючи доручення на надання правової допомоги, адвокат повинен зважити свої можливості щодо його виконання і зобов'язаний відмовитись від прийняття доручення, якщо є розумно достатні підстави вважати, що відносно цього доручення норми Правил, в яких втілений принцип компетентності, не можуть бути адвокатом дотримані.

(2) У випадку, коли для досягнення рівня компетентності, необхідного для належного виконання доручення, адвокату потрібна спеціальна підготовка, що виходить за межі звичайної підготовки до справи і вимагає значного часу через відсутність у адвоката спеціальних знань законодавства, що підлягає застосуванню в цьому випадку, або досвіду ведення відповідної категорії справ, адвокат зобов'язаний до укладення угоди з клієнтом попередити його про необхідність такої підготовки.

(3) Адвокат не повинен приймати доручення на надання правової допомоги, якщо він через зайнятість не зможе забезпечити розумно необхідну сумлінність виконання доручення, досконалість, ретельність підготовки, оперативність при виконанні доручення, окрім випадків, коли відмова від прийняття доручення в конкретній ситуації може призвести до суттєвого

порушення прав та законних інтересів клієнта, або коли клієнт дає згоду на запропоновані йому строки виконання доручення, якщо відстрочка об'єктивно не повинна суттєво позначитись на можливості належного виконання доручення. В будь-якому випадку до укладення угоди з клієнтом адвокат зобов'язаний попередити клієнта про складнощі і можливі негативні наслідки для результату виконання доручення, пов'язані з зайнятістю цього адвоката.

(4) До підписання угоди про надання правової допомоги у справі, що потребує судового розгляду, адвокат повинен з'ясувати всі відомі клієнту обставини, які можуть позначитися на визначенні наявності правової позиції у справі та її змісті, та запитати і вивчити всі відповідні документи, які є у клієнта.

(5) Адвокат не повинен приймати доручення на виконання дій, що виходять за межі його професійних прав та обов'язків.

Стаття 21. Інформування клієнта щодо правової позиції у справі

(1) Якщо після виконання вимог, викладених у частині четвертій статті 20 цих Правил, адвокат переконується у наявності фактичних і правових підстав для виконання певного доручення, він повинен неупереджено й об'єктивно викласти їх клієнту і повідомити в загальному, який час і обсяг роботи вимагатиметься для виконання цього доручення, та які правові наслідки досягнення результату, якого бажає клієнт, може мати для суттєвих інтересів клієнта.

(2) Якщо за наявності фактичних і правових підстав для виконання доручення, свідомо для адвоката існує поширена несприятлива (з точки зору гіпотетичного результату, бажаного для клієнта) практика застосування відповідних норм права, адвокат зобов'язаний повідомити про це клієнта.

(3) У випадку, коли адвокат дійде висновку про відсутність фактичних та правових підстав для виконання доручення, він зобов'язаний повідомити про це клієнта та узгодити з ним зміну змісту доручення, що відповідав би тому гіпотетичному результату, який може бути досягнутий згідно з чинним законодавством, або відмовитись від прийняття доручення.

(4) Адвокат повинен повідомити клієнта про можливий результат виконання доручення на підставі закону та практики його застосування. При цьому забороняється давати клієнту запевнення і гарантії щодо реального результату виконання доручення, прямо або опосередковано сприяти формуванню у нього необґрунтованих надій, а також уявлення, що адвокат може вплинути на результат іншими засобами, окрім сумлінного виконання своїх професійних обов'язків.

Стаття 22. Дотримання принципу законності на стадії прийняття доручення клієнта

(1) Адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними.

(2) Якщо клієнт наполягає на використанні засобів виконання доручення, які є протиправними, адвокат повинен повідомити клієнта про неприпустимість їх застосування та вказати на можливі законні шляхи досягнення того самого

або подібного результату. Якщо і при цьому не вдається узгодити з клієнтом зміну змісту доручення, адвокат зобов'язаний відмовитись від укладення з клієнтом угоди.

Стаття 23. Дотримання принципу неприпустимості представництва клієнтів з суперечливими інтересами на стадії прийняття доручення клієнта

(1) Адвокат не має права прийняти доручення, якщо інтереси клієнта об'єктивно суперечать інтересам іншого клієнта, з яким адвокат (адвокатське об'єднання) пов'язаний угодою про надання правової допомоги, або якщо є розумні підстави вважати, що передбачуваний розвиток інтересів нового і попереднього клієнта призведе до виникнення суперечності інтересів.

(2) Обмеження, передбачене частиною першою цієї статті, може бути скасоване в конкретному випадку за письмовою згодою обох (всіх тих) клієнтів, інтереси яких є (або можуть стати) суперечливими.

(3) Адвокат не може прийняти доручення, знаючи, що його виконання може суперечити його власним інтересам, інтересам його родичів чи адвокатського об'єднання, членом якого він є, або суперечитиме його професійним та іншим обов'язкам, партійним чи релігійним переконанням.

Прийняття доручення за таких обставин можливе лише за умови повідомлення клієнту про можливий конфлікт інтересів і отримання письмової згоди клієнта на представництво його інтересів цим адвокатом, а також за умови, що адвокат впевнений, що він зможе зберегти незалежність і об'єктивність своїх висновків та дій, а також дотримання всіх інших професійних та етичних вимог при виконанні цього доручення.

(4) В будь-якому випадку адвокат не може прийняти доручення, в предметі якого безпосередньо зацікавлений він особисто або його близький родич (або партнер, помічник, член технічного персоналу, член адвокатського об'єднання, до якого належить адвокат), від клієнта, інтереси якого суперечать інтересам вказаних осіб.

(5) Адвокат, який перебуває в родинних стосунках з іншим адвокатом (батько, мати, син, дочка, рідний брат або сестра, подружжя), не повинен приймати доручення клієнта, знаючи, що його інтереси суперечать інтересам клієнта, якого представляє цей інший адвокат, за винятком випадків, коли обидва клієнти дають на це свою згоду після роз'яснення кожному з них його адвокатом ситуації, що склалася.

Стаття 24. Етичні засади прийняття доручення на здійснення посередництва між клієнтами

Адвокат може виступати посередником між клієнтами за умови, що:

1) між інтересами клієнтів немає суперечностей і вірогідність виникнення таких є незначною;

2) адвокат пояснить кожному з клієнтів можливі наслідки виконання ним ролі посередника, пов'язаної з одночасним представництвом їх інтересів, включаючи переваги і ризики, котрі можуть бути з цим пов'язані, сутність правових та етичних норм, що регламентують відносини клієнта з адвокатом, і отримає згоду кожного з клієнтів на їх одночасне представництво;

3) адвокат має достатні підстави вважати, що результат одночасного представництва клієнтів буде належним чином відповідати інтересам кожного з них і що навіть при недосягненні результату посередництва інтереси і можливості кожного з клієнтів щодо подальшого захисту його інтересів не постраждають внаслідок їх попереднього представництва одним адвокатом;

4) адвокат має достатні підстави вважати, що він зможе зберегти об'єктивність при одночасному представництві інтересів клієнтів і по відношенню до кожного з них виконати свої професійні обов'язки відповідно до закону і вимог цих Правил.

Стаття 25. Дотримання принципу конфіденційності на стадії прийняття доручення клієнта

(1) Адвокат не повинен приймати доручення, виконання якого може спричинити розголошення відомостей, конфіденційність яких охороняється цими Правилами, крім випадків, коли на це буде отримано письмову згоду особи, зацікавленої в збереженні конфіденційності, за умови, що її інтересам при цьому об'єктивно не буде завдано шкоди.

(2) У випадку відмови від прийняття доручення адвокат зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, повідомленої йому клієнтом у ході переговорів про прийняття доручення, або такої, що стала йому відомою у зв'язку з цим.

Стаття 26. Дотримання принципу конфіденційності та обмежень, пов'язаних з конфліктом інтересів при прийнятті доручення адвокатськими об'єднаннями

(1) Правила статей 23, 25 цих Правил про обмеження права на прийняття доручення внаслідок суперечності інтересів та обмежень, що впливають з принципу конфіденційності, поширюються на відносини, що виникають при укладенні угоди як безпосередньо з адвокатом, так і з адвокатським об'єднанням.

(2) Жоден з адвокатів – членів адвокатського об'єднання не може прийняти доручення клієнта, якщо іншому адвокату – члену цього адвокатського об'єднання це забороняється згідно з правилами, передбаченими статтями 23, 25 цих Правил.

(3) Правила, викладені в статтях 23 і 25 цих Правил, в частині, що стосується адвокатських об'єднань, поширюються на членів адвокатських об'єднань, діяльність яких здійснюється в одному приміщенні, які користуються технічними послугами одного й того самого технічного персоналу та користуються спільною офісною технікою, а також перебувають при здійсненні професійної діяльності у відносинах регулярного спілкування, пов'язаного з технічними особливостями організації роботи об'єднання.

Стаття 27. Дотримання поваги до прав інших адвокатів на стадії прийняття доручення клієнта

(1) До укладення угоди з клієнтом адвокат повинен з'ясувати у нього, чи він не пов'язаний нерозірваною угодою з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) на виконання тотожного, або такого, що частково збігається за обсягом, доручення, а також з'ясувати, з яких причин клієнт бажає відмовитись

від подальшого надання йому правової допомоги іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням).

(2) Якщо ці причини пов'язані з нерозумінням клієнтом об'єктивних характеристик його доручення, обсягу професійних прав та обов'язків адвоката, тощо, адвокат повинен дати клієнту відповідні роз'яснення.

(3) Якщо клієнт наполягає на заміні адвоката, що виконує доручення, адвокат може прийняти доручення після того, як угоду з іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням) буде розірвано.

(4) Неприпустимо прямо або опосередковано схилити клієнта до зміни адвоката, якщо немає об'єктивних підстав вважати, що подальше надання правової допомоги клієнту іншим адвокатом може завдати шкоди його інтересам.

Стаття 28. Засади прийняття доручення клієнта декількома адвокатами

(1) За бажанням клієнта або за погодженням з ним допускається прийняття одного доручення декількома адвокатами. В цьому випадку угодою можуть бути визначені засади розподілу обов'язків та повноважень адвокатів, що спільно виконуватимуть доручення, а також їх відповідальності перед клієнтом.

(2) Забороняється спонукати клієнта до укладання угоди з декількома адвокатами (що тягне збільшення суми гонорару), якщо причина неможливості виконання доручення одним з них самотійно полягає в його некомпетентності.

(3) У випадках, коли угода про надання правової допомоги укладається з адвокатським об'єднанням в цілому, рішення про призначення конкретного адвоката чи кількох адвокатів для виконання доручення або про заміну адвоката чи адвокатів (у випадках, коли це не суперечить закону) приймається адвокатським об'єднанням на свій розсуд, (про що клієнту має бути попередньо повідомлено), якщо в угоді не вказаний інший порядок заміни адвоката.

(4) У випадках, коли клієнт після укладення угоди про надання йому правової допомоги певним адвокатом без погодження з останнім укладе угоду з іншим адвокатом, то перший з адвокатів, а також і другий, якщо клієнт не повідомить його про наявність попередньої угоди, матиме право в односторонньому порядку розірвати укладену угоду про надання правової допомоги за винятком випадків, передбачених чинним законодавством, коли відмова адвоката від подальшого виконання професійних функцій щодо клієнта не допускається.

Стаття 29. Дотримання принципу законності на стадії виконання адвокатом доручення клієнта

Адвокату категорично забороняється використовувати при виконанні доручення клієнта незаконні та неетичні засоби, зокрема, схилити свідків до давання завідомо неправдивих свідчень, вдаватися до протизаконних методів впливу на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу, тощо), використовувати свої особисті зв'язки для впливу на суд або інший орган, перед яким він здійснює представництво інтересів клієнтів, використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої

охороняється законом, використовувати інші засоби, що суперечать чинному законодавству або цим Правилам.

Стаття 30. Дотримання права клієнта на вибір адвоката, що надаватиме йому правову допомогу, на стадії виконання доручення

(1) Адвокат не повинен без погодження з клієнтом передоручати виконання доручення в цілому або його відносно самотійних частин іншим особам; вони можуть залучатися до виконання окремих допоміжних дій, пов'язаних із виконанням доручення, і при цьому адвокат несе відповідальність перед клієнтом за такі дії цих осіб.

(2) Залучення інших адвокатів до спільного виконання доручення допускається на умовах, визначених статтею 28 цих Правил.

Стаття 31. Інформування клієнта про хід виконання доручення

Адвокат повинен з розумною регулярністю інформувати клієнта про хід виконання доручення і своєчасно відповідати на запити клієнта про стан його справи. Інформація має подаватися клієнту в обсязі, достатньому для того, щоб він міг приймати обґрунтовані рішення відносно суті свого доручення.

Стаття 32. Дотримання принципу добросовісності на стадії виконання адвокатом доручення клієнта

(1) Кожному дорученню, незалежно від розміру обумовленого гонорару, адвокат повинен приділяти розумно необхідну для його успішного виконання увагу.

(2) При виконанні доручення адвокат зобов'язаний використати всі розумно необхідні і доступні йому законні засоби для надання ефективної правової допомоги клієнту.

(3) Адвокат має виявляти активність у збиранні відомостей про факти, що можуть бути використані як докази у дорученій йому справі, бути принциповим і наполегливим у використанні дозволених законом засобів їх отримання.

(4) Адвокат повинен намагатися оперативно виконувати доручення клієнтів, дотримуючись при цьому всіх інших вимог, що пред'являються законом і цими Правилами до належного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків.

Стаття 33. Гонорар

(1) Гонорар є єдиною допустимою формою отримання адвокатом винагороди за надання правової допомоги клієнту.

(2) Гонорар, отримуваний адвокатом за надання правової допомоги, повинен бути законним за формою і порядком внесення і розумно обґрунтованим за розміром.

(3) Фактори, що повинні братися до уваги при визначенні обґрунтованого розміру гонорару, включають в себе:

1) обсяг часу і роботи, що вимагаються для належного виконання доручення; ступінь складності та новизни правових питань, що стосуються доручення; необхідність досвіду для його успішного завершення;

2) вірогідність того, що прийняття доручення перешкоджатиме прийняттю адвокатом інших доручень або суттєво ускладнить їх виконання в звичайному часовому режимі;

- 3) необхідність виїзду у відрядження;
- 4) важливість доручення для клієнта;
- 5) роль адвоката в досягненні гіпотетичного результату, якого бажає клієнт;
- 6) досягнення за результатами виконання доручення позитивного результату, якого бажає клієнт;
- 7) особливі або додаткові вимоги клієнта щодо строків виконання доручення;
- 8) характер і тривалість професійних відносин адвоката з клієнтом;
- 9) професійний досвід, науково-теоретична підготовка, репутація, значні професійні здібності адвоката.

(4) Жодний з факторів, вказаних у частині третій цієї статті, не має самодостатнього значення; вони підлягають врахуванню в їх взаємозв'язку щодо обставин кожного конкретного випадку.

(5) Розмір гонорару і порядок його внесення мають бути чітко визначені в угоді про надання правової допомоги.

(6) Засади обчислення гонорару (фіксована сума, погодинна оплата, доплата гонорару за позитивний результат по справі, тощо) визначаються за домовленістю між адвокатом та клієнтом і також мають бути закріплені в угоді.

(7) Угодою може бути передбачена можливість наступної зміни гонорару, визначеного у фіксованій сумі, у зв'язку із суттєвим зростанням або зменшенням обсягу допомоги, що має бути надана, та наслідки недосягнення згоди з цього питання.

Стаття 34. Оплата фактичних витратів, пов'язаних з виконанням доручення

(1) Адвокат має право, окрім гонорару, стягувати з клієнта кошти, необхідні для покриття фактичних витрат, пов'язаних з виконанням доручення, якщо обов'язок клієнта з погашення цих витрат визначено угодою.

(2) В угоді про надання правової допомоги мають бути визначені види передбачуваних фактичних витрат, пов'язаних з виконанням доручення (оплата роботи фахівців, чії висновки запитуються адвокатом, транспортні витрати, оплата друкарських, копіювальних та інших технічних робіт, перекладу та нотаріального посвідчення документів, телефонних розмов, тощо): порядок їх погашення (авансування, оплата по факту в певний строк і т. ін.) та може бути визначений їх обсяг.

(3) Якщо необхідність несення фактичних витрат певних додаткових видів або збільшення їх орієнтовного обсягу, визначеного раніше, з'ясувалася після укладення угоди, адвокат повинен негайно повідомити про це клієнта та отримати його згоду на погашення необумовлених раніше витратів.

Стаття 35. Особи, від яких адвокат може приймати гонорар та погашення фактичних витратів, пов'язаних з дорученням

Адвокат не повинен приймати гонорар або оплату фактичних витратів, пов'язаних з виконанням доручення, від інших осіб, окрім клієнта (або іншої особи, яка відповідно до статті 18 цих Правил, уклала угоду про надання правової допомоги в інтересах клієнта), крім випадків, коли:

- 1) клієнт (його представник) наполягає на цьому;
- 2) прийняття оплати від іншої особи за конкретних обставин не зможе вплинути на незалежність адвоката в наданні правової допомоги клієнту та не потягне порушення обов'язків адвоката, передбачених чинним законодавством та цими Правилами.

Стаття 36. Списання гонорару. Отримання невнесеного (недовнесеного) гонорару

(1) Право на обернення внесеного клієнтом гонорару в свою власність (списання гонорару) в повному обсязі виникає у адвоката тільки після завершення виконання доручення; разом з тим адвокат має право частково списувати гонорар по ходу виконання доручення, якщо інше не передбачене угодою про надання правової допомоги.

(2) Право адвоката на отримання невнесеного (недовнесеного) гонорару не залежить від результату виконання доручення, якщо інше не передбачене угодою про надання правової допомоги.

Стаття 37. Гонорарні відносини у випадку дострокового розірвання угоди

У випадку дострокового розірвання угоди про надання правової допомоги:

1) за ініціативою клієнта, якщо причина розірвання угоди полягає в неналежному, такому, що не відповідає закону і цим Правилам, виконанні доручення, або при фактичній відмові адвоката від виконання доручення (окрім випадків, коли згідно з законом і цими Правилами допускається одностороннє розірвання угоди адвокатом) – адвокат не має права вимагати сплати йому гонорару і повинен повернути клієнту одразу після розірвання угоди фактично внесений гонорар;

2) за ініціативою клієнта в інших випадках, а також за зустрічною ініціативою адвоката і клієнта або за ініціативою адвоката у випадках, коли це допускається відповідно до закону та цих Правил – адвокат має право вимагати сплати гонорару в частині, що відповідає обсягу фактично виконаної адвокатом роботи, або списати відповідну частину реально внесеного клієнтом гонорару, якщо інше не передбачене угодою про надання правової допомоги.

Стаття 38. Окремі аспекти майнових відносин, що виникають при переукладенні угоди про надання правової допомоги іншим адвокатом

(1) Сума гонорару, обумовлена в угоді про надання правової допомоги, є обов'язковою тільки для адвоката (адвокатського об'єднання), що уклав цю угоду, і не перешкоджає іншому адвокату, що приймає це доручення (повністю або частково) після розірвання попередньої угоди на його виконання, визначити суму гонорару заново, виходячи з критеріїв, передбачених частиною третьою статті 33 цих Правил.

(2) Адвокат, що продовжує виконання доручення, раніше прийняте іншим адвокатом (адвокатським об'єднанням):

1) внаслідок переукладення угоди на надання правової допомоги – повинен за можливістю сприяти отриманню сум гонорару, належних іншому адвокату за фактично виконаний ним обсяг роботи;

2) у випадку смерті іншого адвоката (ліквідації адвокатського об'єднання) – повинен сприяти отриманню зазначених сум його спадкоємцями (правонаступниками об'єднання).

Стаття 39. Етичні обмеження щодо майнових угод адвоката з клієнтом

Адвокат не може укласти з клієнтом, доручення якого перебуває в його провадженні, угод майнового характеру, окрім угод про засоби забезпечення зобов'язань клієнта щодо сплати гонорару або погашенню фактичних видатків, пов'язаних з виконанням доручення.

Стаття 40. Одностороннє розірвання клієнтом угоди про надання правової допомоги

(1) Клієнт може в будь-який час і з будь-яких причин (або без їх пояснення) розірвати угоду з адвокатом в односторонньому порядку.

(2) Адвокат не має права вчиняти тиск на клієнта з метою перешкодити реалізації цього права.

(3) Водночас адвокат, якому став відомий намір клієнта розірвати угоду з ним, повинен пояснити клієнту можливі наслідки цього для перспективи подальшого виконання його доручення, з'ясувати причини, що спричинили ініціювання клієнтом розірвання угоди, і якщо вони пов'язані з помилковим уявленням клієнта про хід захисту (представництва) його інтересів або обумовлені недоліками в захисті (представництві) клієнта адвокатом, які можуть бути усунені, – пояснити це клієнту і обговорити з ним можливість збереження угоди, якщо це об'єктивно відповідає інтересам клієнта.

Стаття 41. Одностороннє розірвання адвокатом угоди про надання правової допомоги

(1) Адвокат може достроково (до завершення виконання доручення) розірвати угоду з клієнтом за сукупності таких умов:

- 1) клієнт згоден на розірвання угоди, маючи достатню інформацію про можливі наслідки цього для перспективи виконання його доручення;
- 2) у клієнта є реальна можливість звернутися до іншого адвоката;
- 3) чинним законодавством не передбачено неможливість розірвання угоди про надання правової допомоги певного виду.

(2) Без дотримання умов, передбачених пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, адвокат може достроково розірвати угоду з клієнтом за однієї з наступних обставин:

1) клієнт вчиняє дії, що стосуються суті доручення, на порушення чинного законодавства і відмовляється припинити їх вчинення, не зважаючи на роз'яснення адвоката;

2) клієнт використовує правову допомогу, що йому надається адвокатом, для полегшення вчинення злочину;

3) клієнт, не зважаючи на роз'яснення адвоката, наполягає на досягненні результату, який через нові обставини є об'єктивно недосяжним;

4) клієнт грубо порушує обов'язки, взяті ним на себе згідно з угодою про надання правової допомоги;

5) належне виконання доручення стає неможливим через дії клієнта, що вчиняються ним всупереч порадам адвоката;

6) клієнт вчиняє дії, що ганьблять честь, гідність і ділову репутацію адвоката;

7) клієнт не погоджується погашати фактичні видатки у випадку, передбаченому частиною третьою статті 34 цих Правил, якщо вони є необхідними для подальшого виконання доручення;

8) фізичний або психологічний стан адвоката позбавляє його можливості належним чином продовжувати виконання доручення; в цьому випадку адвокат зобов'язаний вжити всіх доступних йому заходів для запобігання обмеженню законних інтересів клієнта і забезпеченню подальшого представництва клієнта іншим адвокатом;

9) в інших випадках, передбачених цими Правилами.

(3) У всіх випадках розірвання угоди за ініціативою адвоката він зобов'язаний попередити про це клієнта, пояснити йому причини розірвання угоди, пересвідчитись, що вони об'єктивно або суб'єктивно, виходячи з становища клієнта, не можуть бути усунені, і вжити розумно необхідних заходів для захисту законних інтересів клієнта.

Стаття 42. Розірвання угоди про надання правової допомоги за взаємною згодою адвоката і клієнта

Угода про надання правової допомоги може бути в будь-який час розірвана за взаємною згодою адвоката і клієнта за умови, що клієнту повідомлено можливі наслідки розірвання угоди для перспективи виконання його доручення.

Стаття 43. Розірвання угоди про надання правової допомоги через суперечність інтересів клієнтів або неможливість дотримання принципу конфіденційності

(1) У випадку, коли в процесі виконання доручення клієнта адвокат дізнався про існування суперечності між інтересами цього та інших клієнтів, а також інших осіб за обставин, зазначених у статтях 23 та 25 цих Правил, він повинен розірвати угоду з клієнтом (одним з клієнтів), якщо не буде отримано відповідної письмової згоди клієнта (клієнтів) або осіб, зацікавлених у збереженні конфіденційної інформації, на подальше представництво його (їх) інтересів цим адвокатом або на розголос конфіденційної інформації.

(2) При визначенні того, з ким із клієнтів розірвати угоду у випадках, передбачених частиною першою статті 23 цих Правил, адвокат має виходити із зіставлення можливостей рівноцінного представництва інтересів кожного з них іншим адвокатом, важливості прав та інтересів, пов'язаних з предметом доручень, строків необхідного вчинення дій по кожному з доручень, розміру передбачуваної шкоди, що може бути заподіяна кожному з клієнтів внаслідок розірвання угоди про надання правової допомоги.

Стаття 44. Обов'язки адвоката при розірванні угоди

При розірванні угоди (незалежно від причин) адвокат зобов'язаний:

1) повернути клієнту отримані від нього документи, а також документи, видані адвокату для клієнта іншими особами в ході виконання доручення,

майно, передане клієнтом на зберігання адвокату, та невитрачені кошти, що призначалися для погашення видатків, пов'язаних з виконанням доручення;

2) поінформувати клієнта щодо здійсненої адвокатом роботи і передати клієнту копії процесуальних документів, складених адвокатом при виконанні доручення. Це правило не поширюється на випадки розірвання угоди адвокатом з підстав грубого порушення клієнтом зобов'язань, прийнятих на себе згідно з угодою, що виразилося у відмові від сплати або фактичній несплаті гонорару в повному обсязі.

Стаття 45. Розірвання угоди про надання правової допомоги з адвокатським об'єднанням

Якщо стороною в угоді з клієнтом про надання правової допомоги виступає адвокатське об'єднання, то при виникненні обставин, які є підставами для розірвання угоди, пов'язаних з конкретним адвокатом, якого об'єднання призначило для надання правової допомоги клієнту, адвокатське об'єднання повинне вжити заходів для заміни адвоката за згодою клієнта, якщо при цьому можуть бути дотримані вимоги цих Правил.

Стаття 46. Етичні аспекти відносин адвоката з недієздатним (обмежено, частково дієздатним) клієнтом

(1) Недієздатність (обмежена, часткова дієздатність) клієнта або його фактично знижена здатність адекватно оцінювати дійсність сама по собі не може бути підставою, що виправдовує невиконання (неналежне виконання) адвокатом своїх професійних обов'язків щодо такого клієнта.

(2) Якщо через вік, психічне захворювання, інші об'єктивні причини у клієнта знижена можливість приймати виважені рішення, пов'язані зі змістом доручення, адвокат повинен намагатися підтримувати з ним нормальні відносини, що відповідають вимогам цих Правил.

(3) Якщо клієнт у встановленому законом порядку визнаний недієздатним (обмежено дієздатним) і над ним встановлено опіку (піклування) або якщо клієнт є неповнолітнім, і інтереси клієнта, відповідно, представляє законний представник (або опікун, піклувальник), який свідомо для адвоката діє на шкоду законним інтересам неповнолітнього (підопічного), адвокат повинен:

1) відмовитись від прийняття (або, відповідно, – продовження виконання) доручення, яке може завдати шкоди інтересам неповнолітнього (підопічного);

2) вжити всіх доступних йому заходів до захисту законних інтересів клієнта;

3) поставити органи опіки та піклування до відома щодо зазначених дій опікуна (піклувальника) недієздатного (обмежено дієздатного) клієнта або законних представників (опікуна) неповнолітнього.

Стаття 47. Етичні аспекти відносин адвоката з клієнтом - юридичною особою

(1) У відносинах щодо надання правової допомоги клієнту – юридичній особі адвокат при визначенні суб'єкта прав і обов'язків клієнта і відповідному визначенні порядку реалізації своїх обов'язків має виходити з наступного:

1) для цілей передбаченої законодавством та цими Правилами взаємодії з клієнтом (узгодження змісту доручення, отримання дозволу на розголошення

конфіденційної інформації, надання роз'яснень щодо правової позиції у справі, інформування про хід виконання доручення, тощо) клієнта уособлює особа, яка від імені юридичної особи уклала угоду на надання останній правової допомоги, маючи на те належні повноваження, або інша особа (особи), зазначена в угоді;

2) носієм прав та обов'язків, які захищає або представляє адвокат при наданні правової допомоги, є юридична особа як така;

тому якщо пов'язані з предметом доручення дії особи (осіб), зазначених у частині першій цієї статті, або інших осіб, що перебувають у трудових (членських або подібних) відносинах з клієнтом – юридичною особою є протиправними, або такими, що об'єктивно шкодять інтересам клієнта і унеможливають ефективне виконання доручення, адвокат має вжити розумно необхідні і доступні йому заходи для зменшення негативних наслідків таких дій, зокрема, може оскаржити їх керівнику юридичної особи (або вищому щодо нього органу).

(2) Якщо, незважаючи на вжиті адвокатом заходи, керівник юридичної особи (або вищий орган) підтримують зазначені дії (бездіяльність), шкідливі для інтересів юридичної особи, адвокат може розірвати угоду на надання правової допомоги клієнту – юридичній особі в односторонньому порядку.

Стаття 48. Особливості застосування правил щодо суперечності інтересів у відносинах з клієнтом - юридичною особою

(1) На відносини щодо надання правової допомоги клієнту – юридичній особі в повному обсязі поширюються норми цих Правил, що регламентують поведінку адвоката в ситуаціях існування або виникнення конфлікту (суперечності) інтересів.

(2) Якщо у спілкуванні з посадовими особами, службовцями та іншими працівниками клієнта – юридичної особи, пов'язаному з наданням правової допомоги цьому клієнту, стає очевидним, що виникає ситуація конфлікту інтересів адвокат повинен недвозначно повідомити, що він представляє клієнта – юридичну особу і пояснити свої обов'язки, пов'язані з конфліктом інтересів.

(3) В період дії угоди про надання правової допомоги клієнту – юридичній особі адвокат не повинен укладати угод про надання правової допомоги з особами, що перебувають в трудових, цивільно-правових та інших правовідносинах з клієнтом, якщо це може суперечити інтересам клієнта – юридичної особи.

(4) В ситуаціях, описаних у частині першій статті 23 та частині першій статті 25 цих Правил, адвокат може прийняти доручення від посадової особи, службовця, іншого працівника юридичної особи, що опинився у відносинах конфлікту інтересів з останньою (або виконання доручення якого може потягти розголошення відомостей щодо юридичної особи), якщо відносно правил зазначених норм від імені юридичної особи дається згода належно уповноваженою особою, що не є тією особою, на користь якої така згода запитується.

Стаття 49. Особливості виконання доручення, пов'язаного з посередництвом між клієнтами

(1) Якщо адвокат виступає в ролі посередника між клієнтами, він повинен з кожним із них узгоджувати рішення, що приймаються, і забезпечувати належну інформованість кожного з них про всі обставини і міркування, що є необхідними для прийняття виважених рішень по суті доручення.

(2) Адвокат повинен припинити свої дії як посередника і розірвати відповідні угоди з кожним із клієнтів, якщо цього вимагає хоча б один з клієнтів, яких він одночасно представляє, або якщо виникають обставини, за яких дотримання умов, передбачених частиною першою статті 24 цих Правил, стає неможливим.

(3) Якщо дії адвоката як посередника між клієнтами не досягли бажаного клієнтами результату, він не може надалі представляти інтереси жодного з клієнтів з питань, пов'язаних із предметом посередництва.

Стаття 50. Етичні аспекти здійснення захисту за призначенням

(1) Здійснення захисту за призначенням органів попереднього слідства та суду у випадках, передбачених чинним кримінально-процесуальним законодавством, є важливим професійним обов'язком адвоката. Необґрунтована відмова від прийняття на себе захисту за цих умов є неприпустимою.

(2) Відмову слід вважати обґрунтованою тільки у випадках:

1) коли адвокат через тимчасову непрацездатність не може повноцінно виконувати свої професійні обов'язки;

2) коли з об'єктивних причин у адвоката відсутня належна кваліфікація для надання правової допомоги у конкретній справі, що є особливо складною;

3) коли при прийнятті адвокатом на себе надання правової допомоги певній особі через конкретні причини неможливо забезпечити дотримання вимог цих Правил, які регламентують ситуацію суперечності інтересів, або правил, що забезпечують гарантії збереження конфіденційної інформації;

4) коли прийняття захисту за призначенням через конкретні об'єктивні причини може потягнути суттєве порушення прав і законних інтересів інших клієнтів адвоката, з якими адвокат пов'язаний раніше укладеними угодами про надання правової допомоги;

5) коли частина роботи, що виконується за призначенням, у загальному обсязі роботи адвоката стає вочевидь надмірною і ставить його в тяжке матеріальне становище.

(3) У випадках здійснення захисту за призначенням у порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України, з оплатою відповідно до чинного законодавства на будь-якій стадії здійснення правової допомоги допускається укладення угоди з клієнтом про надання йому правової допомоги, яке передбачає внесення гонорару клієнтом.

(4) Адвокат не має права в цих випадках схилити клієнта до укладення угоди шляхом обману, погроз та інших засобів, які суперечать чинному законодавству і цим Правилам.

(5) Адвокат, який виконував на попередньому слідстві захист клієнта на підставі укладеної угоди або за призначенням, не може відмовитись від прийняття доручення на захист цього клієнта в суді першої інстанції.

Стаття 51. Етичні аспекти надання адвокатом правової допомоги малозабезпеченим громадянам

(1) У своїй професійній діяльності адвокат повинен завжди враховувати, що професія адвоката є не тільки джерелом заробітку для нього, а й має важливе соціальне значення, є однією з головних гарантій належного рівня захисту прав та свобод громадян і вимагає від своїх представників відданості цьому призначенню професії, благородства та людяності. Тому адвокат повинен надавати правову допомогу у випадках, передбачених законом, на частково оплатних засадах, або безкоштовно.

(2) Необґрунтована відмова або ухилення адвоката від надання правової допомоги безоплатно у випадках, прямо передбачених законом, є неприпустимою. Обґрунтованою такою відмовою слід вважати лише у випадках, аналогічних передбаченим частиною другою статті 50 цих Правил.

(3) Адвокат повинен також намагатись знайти можливість надання правової допомоги незаможним громадянам на частково оплатних засадах або безкоштовно і в інших випадках, прямо не передбачених законом, виходячи з розумного співвідношення цієї роботи з повністю оплачуваною.

(4) При зверненні до адвоката особи, що завідомо має згідно з законом право на надання правової допомоги безкоштовно, адвокат повинен пояснити їй це право. Адвокату забороняється в цих випадках шляхом повідомлення неправдивої інформації про права такої особи або свідомого їх замовчування добиватися винагороди за надану правову допомогу.

(5) Разом з тим, якщо клієнт, будучи повідомленим про свої права, все ж таки бажає внести гонорар, або якщо за нього це хоче зробити інша особа, адвокат має право прийняти оплату, якщо при цьому не порушуються інші Правила адвокатської етики.

(6) Якщо в рекламних матеріалах про діяльність адвоката (адвокатського об'єднання) зазначається, що правова допомога певних видів або допомога певним категоріям громадян буде надаватись безкоштовно, адвокат зобов'язаний виконувати умови рекламних матеріалів і не може відмовитись від надання безкоштовної правової допомоги у випадках, прямо передбачених рекламними матеріалами. Так само адвокат (адвокатське об'єднання) має дотримуватись вміщених у рекламних матеріалах вказівок про знижений рівень оплати правової допомоги.

Стаття 52. Дотримання адвокатом принципу добросовісності при здійсненні захисту за призначенням та наданні правової допомоги безоплатно

Адвокат зобов'язаний сумлінно ставитись до виконання прийнятих на себе доручень як у випадках, коли угодами передбачено отримання повноцінного гонорару за їх виконання, так і коли правова допомога, що надається адвокатом, оплачується державою за фіксованими ставками або надається безоплатно відповідно до закону або угоди між адвокатом і клієнтом.

Розділ IV Відносини адвоката з судом та іншими учасниками судового процесу

Стаття 53. Дотримання адвокатом принципу законності у відносинах з судом та іншими учасниками судового процесу

(1) Представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та про статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог цих Правил, не виявляти неповаги до суду (суддів), поводитись гідно і коректно.

(2) Адвокат не повинен пред'являти позовних вимог, клопотань та інших процесуальних документів, що свідомо для нього не ґрунтуються на чинному законодавстві, окрім випадків, коли нормативний акт, що регулює спірні відносини, сам видається незаконним або неконституційним і підлягає оскарженню у передбаченому законом порядку.

(3) В ході судового розгляду справи адвокат не повинен:

1) намагатися вплинути на рішення (вирок) суду позапроцесуальними засобами;

2) робити свідомо неправдиві заяви стосовно фактичних обставин справи або давати їм свідомо неправильну правову оцінку;

3) подавати суду завідомо неправдиві докази або свідомо брати участь в їх формуванні;

4) посилатися в суді на завідомо неправдиві або завідомо викривлені фактичні обставини, або обставини, що завідомо не стосуються предмета спору; або на подані клієнтом докази, щодо яких йому відомо, що вони є неправдивими, або докази, отримані з порушенням статті 29 цих Правил; а також на особисту обізнаність з обставинами справи, свою суб'єктивну, не обґрунтовану поданими доказами думку щодо правдивості, порядності та інших особистих якостей учасників процесу, свідків, експертів; а у виступі в судових дебатах – крім того, на обставини, які не були предметом дослідження під час судового розгляду (щодо яких адвокатом не заявлялися клопотання, спрямовані на доказування таких обставин) за винятком загальновідомих фактів;

5) порушувати порядок у судовому засіданні, сперечатись з судом та висловлюватись так, що це принижує честь і гідність суду або інших учасників процесу.

(4) Схиляння адвокатом підзахисного, сторін в процесі та свідків до давання завідомо неправдивих пояснень та свідчень або експертів до надання завідомо неправдивих висновків – категорично забороняється.

Стаття 54. Дотримання принципів незалежності адвоката та домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката з судом

(1) Дотримуючись принципу законності, адвокат водночас має бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта в суді, не поступатися своєю незалежністю у захисті й представництві прав та інтересів клієнта з метою не погіршити відносин з суддями;

у випадку вчинення судом тиску на адвоката – не йти на компроміси, які суперечать охоронюваним законом інтересам клієнта; послідовно

дотримуватися принципу домінантності інтересів клієнта перед всіма іншими інтересами й міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом.

(2) Адвокат не повинен залишати без уваги порушення закону, нетактовне і зневажливе ставлення суду та інших учасників процесу до його клієнта, його самого або адвокатури в цілому і повинен реагувати на відповідні дії у формах, передбачених чинним законодавством.

(3) Адвокат не повинен приймати доручення на ведення в суді справи клієнта, направленою до нього суддею, який братиме участь в судовому розгляді цієї справи.

Стаття 55. Деякі аспекти втілення принципу добросовісності при виконанні адвокатом професійних обов'язків у суді

(1) Адвокат повинен виявляти активність у збиранні та наданні доказів у справі, що розглядається судом.

(2) Адвокат повинен прагнути формулювати процесуальні документи, усні заяви, клопотання, виступи таким чином, щоби унеможливити їх невірне тлумачення.

Стаття 56. Співвідношення принципів домінантності інтересів клієнта та законності при поданні суду доказів

Адвокат має право всупереч вимогам клієнта відмовитись посилатися на фактичні обставини справи і подавати докази, щодо яких у нього є обґрунтовані сумніви щодо їх правдивості.

Стаття 57. Дотримання принципу конфіденційності при здійсненні адвокатом професійної діяльності в суді

Адвокат не має права при здійсненні професійної діяльності в суді будь-яким чином, безпосередньо або опосередковано порушувати конфіденційність інформації, яка відноситься до предмета адвокатської таємниці, або є конфіденційною згідно з цими Правилами.

Стаття 58. Дотримання адвокатом принципів чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді

(1) Адвокат не повинен повідомляти учасникам процесу або свідкам свідомо неправдиву інформацію щодо фактичних обставин справи, їх правової оцінки, суті закону, обсягу прав та обов'язків сторін, або іншим чином намагатися схилити їх до зміни їх позиції, свідчень, здійснення інших дій, в яких зацікавлений його клієнт.

(2) Адвокат повинен уникати позапроцесуального спілкування по суті справи, що є предметом судового розгляду, з учасниками процесу, які не є його клієнтами, і має здійснювати таке лише у формах та з метою, що не суперечить чинному законодавству та цим Правилам і лише у випадках, коли це є необхідним для належного виконання доручення.

(3) Адвокат повинен уникати спілкування з суддею в будь-яких формах, окрім передбачених законодавством, по суті справи, що розглядається судом, і не повинен схилити до цього клієнта.

(4) Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невинуватене затягування судового розгляду справи.

Стаття 59. Культура поведінки адвоката у відносинах з іншими учасниками судового процесу

У відносинах з іншими учасниками процесу адвокат повинен:

- 1) бути стриманим і коректним;
- 2) реагувати на неправильні дії або вислови цих осіб у формах, передбачених законом, зокрема у формі заяв, клопотань, скарг, тощо;
- 3) при допиті підсудних, потерпілих, сторін у цивільному процесі, свідків та інших осіб бути тактовним, не ставити запитань у підвищеному тоні, брутальній, знущальній формі, або формі, що принижує їх честь та гідність.

Розділ V Відносини адвоката при здійсненні професійної діяльності з іншими органами та особами

Стаття 60. Етичні аспекти відносин адвоката з органами дізнання, попереднього слідства та адміністративної юрисдикції

(1) У відносинах з органами дізнання, попереднього слідства, адміністративної юрисдикції адвокат має дотримуватися принципів і підходів, закріплених розділом IV цих Правил, з урахуванням специфіки статусу цих органів і процесуальних форм взаємодії адвоката з ними, передбачених чинним законодавством.

(2) Адвокат повинен зберігати таємницю слідства в межах, визначених чинним кримінально-процесуальним законодавством.

(3) Адвокат не повинен умисно перешкоджати законному провадженню процесу дізнання, попереднього слідства, адміністративного провадження і давати клієнту поради, свідомо спрямовані на вчинення таких перешкод.

(4) Адвокат не повинен приймати доручення на ведення на стадії дізнання та попереднього слідства справи клієнта, направленою йому особами, що провадять дізнання або слідство по цій справі.

Стаття 61. Етичні аспекти відносин адвоката з іншими державними органами

У відносинах з іншими державними органами щодо виконання доручення клієнта адвокат має дотримуватися вимог цих Правил у частині, застосовній до цих відносин, і не повинен:

1) розголошувати пов'язану з їхньою діяльністю інформацію, що стала йому відомою у зв'язку з виконанням доручення, таємниця якої охороняється чинним законодавством;

2) робити завідомо неправдиві заяви щодо суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень з представництва останнього перед цим органом;

3) здійснювати протизаконний тиск на посадових осіб та службовців цих органів, використовуючи особисті зв'язки, погрози, обіцянки, тощо.

Стаття 62. Дотримання принципу незалежності та домінантності інтересів клієнта у відносинах адвоката з органами дізнання, попереднього слідства, адміністративної юрисдикції та іншими державними органами

У відносинах як з органами дізнання, попереднього слідства, адміністративної юрисдикції, так і з іншими державними органами адвокат

повинен виявляти принциповість у відстоюванні інтересів клієнта, не допускаючи підлесливості, та за згодою клієнта оскаржувати незаконні дії посадових осіб або органів, які перешкоджають виконанню доручення, в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Стаття 63. Етичні аспекти відносин адвоката з іншими особами

У відносинах з будь-якими особами, з якими адвокат взаємодіє в процесі виконання доручення клієнта, адвокат має дотримуватись вимог цих Правил у частині, застосовній до цих відносин, і не повинен:

- 1) робити завідомо неправдиві заяви щодо фактичних обставин, що мають відношення до суті доручення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта та інших осіб;
- 2) використовувати засоби і методи, що свідомо порушують законні права та інтереси інших осіб.

Розділ VI Відносини між адвокатами

Стаття 64. Загальні етичні засади відносин між адвокатами

Відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах колегіальності, взаємної поваги представників адвокатської професії, дотримання професійних прав адвокатів, слідування всім основним принципам адвокатської етики, передбаченим цими Правилами.

Стаття 65. Окремі етичні аспекти відносин між адвокатами

Адвокат не повинен допускати по відношенню до іншого адвоката:

- 1) висловлювань, що принижують його честь та гідність, завдають шкоди його діловій репутації, нетактовних та принизливих висловів;
- 2) поширення свідомо неправдивих відомостей про нього;
- 3) спроб схилити клієнта іншого адвоката до розірвання з ним угоди про надання правової допомоги;
- 4) спілкування з клієнтом іншого адвоката без згоди останнього щодо виконуваного ним доручення;
- 5) намагань схилити до укладення угоди про надання правової допомоги особу, що прийшла в адвокатське об'єднання до іншого адвоката;
- 6) навмисного введення іншого адвоката в оману щодо справи, в судовому розгляді якої вони обидва беруть участь, щодо місця і часу проведення судових засідань, результатів розгляду справи судами різних інстанцій, наявності доказів (і намірів їх представити), які в дійсності не існують, намірів свого клієнта, які стосуються предмета спору і ведення справи, умов мирової угоди, що пропонується.

Стаття 66. Допустимі форми реагування адвоката на незаконні або неетичні дії іншого адвоката

Допустимими формами реагування адвоката на незаконну або неетичну поведінку іншого адвоката, якою заподіяна або може бути заподіяна шкода інтересам адвоката, його клієнта, адвокатського об'єднання, виборних органів адвокатури або адвокатури як такої, слід вважати звернення (заяви, скарги) в органи адвокатури, наділені дисциплінарними повноваженнями щодо адвокатів, а також використання інших форм захисту прав та законних інтересів особи, передбачених чинним законодавством України.

Стаття 67. Окремі аспекти дотримання принципу взаємної поваги між адвокатами

(1) Адвокат повинен уникати розголосу в засобах масової інформації (або поширення іншим способом) відомостей, що ганьблять іншого адвоката, якщо цього не вимагають його власні законні інтереси, інтереси його клієнта або адвокатури України.

(2) Адвокат не повинен обговорювати з клієнтами обставини, що стосуються особистого життя іншого адвоката, його матеріального стану, походження, національної належності та інші обставини, що стосуються адвоката, які не мають відношення до суті доручення.

Стаття 68. Обмеження рекламування адвокатської діяльності, пов'язані з принципом колегіальності

Адвокат не може вдаватись до антиреклами щодо іншого адвоката (адвокатського об'єднання) або використовувати цей метод при рекламуванні своєї діяльності.

Стаття 69. Майновий аспект відносин між адвокатами при направленні клієнта

Адвокат не має права вимагати винагороду від іншого адвоката за направлення йому клієнта.

Розділ VII Дотримання норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката

Стаття 70. Співвідношення між професійними обов'язками адвоката і його громадськими, науковими та іншими інтересами

(1) В своїй громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвокат повинен враховувати необхідність дотримання своїх професійних обов'язків, зокрема, тих, що впливають з Правил адвокатської етики.

(2) У випадку виникнення суперечності між професійними обов'язками адвоката, передбаченими чинним законодавством, цими Правилами, і обов'язками перед конкретними клієнтами, що впливають з угод про надання правової допомоги, – з одного боку, та інтересами адвоката, що обумовлені його членством в певній громадській організації, партії, науковому товаристві, тощо – з іншого, адвокат не має права порушувати свої професійні обов'язки.

Стаття 71. Дотримання принципу конфіденційності в громадській, науковій або публіцистичній діяльності адвоката

Адвокат не може використовувати в своїй громадській, науковій або публіцистичній діяльності інформацію, конфіденційність якої охороняється цими Правилами, без згоди на це осіб, зацікавлених у нерозголошенні такої інформації.

Стаття 72. Дотримання принципу поваги до адвокатської професії в публіцистичній діяльності адвоката

В своїх публіцистичних матеріалах адвокат не повинен поширювати відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать честь, гідність чи ділову репутацію інших адвокатів або престиж адвокатури як такої, а обґрунтовану критику зазначених осіб або адвокатури в цілому має викладати в коректній формі.

Розділ VIII Адвокатське об'єднання як суб'єкт відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики

Стаття 73. Поширення Правил адвокатської етики на діяльність об'єднань адвокатів

Ці Правила адвокатської етики є обов'язковими для дотримання об'єднаннями адвокатів тією самою мірою, що й окремими адвокатами.

Стаття 74. Обов'язки адвокатського об'єднання щодо забезпечення Правил адвокатської етики

У випадках, коли стороною в угоді про надання правової допомоги є адвокатське об'єднання, воно зобов'язане забезпечити відповідність кандидатури адвоката, якому доручається виконання угоди (окремих робіт за угодою), вимогам до компетентності, об'єктивно обумовленим характером доручення, а також забезпечити дотримання інших вимог цих Правил, що стосуються укладення угоди на надання правової допомоги, її виконання та припинення.

Стаття 75. Участь адвокатів у забезпеченні дотримання адвокатським об'єднанням Правил адвокатської етики

Кожен адвокат, який є членом адвокатського об'єднання, повинен докладати розумних зусиль щодо забезпечення вжиття об'єднанням заходів, що сприяють дотриманню всіма адвокатами та співробітниками цього об'єднання цих Правил.

Стаття 76. Співвідношення професійних обов'язків адвокатів – членів адвокатського об'єднання з обов'язками, пов'язаними з членством в такому об'єднанні

Для адвоката, який є членом адвокатського об'єднання, професійні обов'язки, перед клієнтами, що впливають із чинного законодавства, Правил адвокатської етики, угод про надання правової допомоги, повинні мати домінуюче значення по відношенню до обов'язків адвоката щодо виконання вказівок керівних органів адвокатського об'єднання.

Розділ IX Відповідальність за порушення Правил адвокатської етики

Стаття 77. Правові наслідки порушення Правил адвокатської етики

За порушення Правил адвокатської етики до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру.

Стаття 78. Відповідальність адвоката за порушення Правил адвокатської етики помічником адвоката

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики його помічником, якщо адвокат:

- 1) не забезпечив ознайомлення останнього з цими Правилами;
- 2) не здійснював належного контролю за діями помічника, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим угодою між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги;

- 3) своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником Правил адвокатської етики.

Стаття 79. Відповідальність керівників адвокатських об'єднань за незабезпечення умов для дотримання Правил адвокатської етики

Адвокат, що є керівником адвокатського об'єднання (адвокати – члени колегіального керівного органу адвокатського об'єднання), може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за невиконання вимог статті 74 цих Правил, а також за прийняття ним (ними) рішень, які зумовлюють порушення Правил адвокатської етики.

Стаття 80. Загальні засади застосування дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики

(1) При застосуванні дисциплінарних стягнень за порушення Правил адвокатської етики дисциплінарні органи адвокатури мають виходити із загальних засад юридичної відповідальності, зокрема повинні застосовувати заходи дисциплінарної відповідальності лише за винні порушення.

(2) Щодо відносин дисциплінарної відповідальності адвокатів діє презумпція невинуватості.

Стаття 81. Роль регіональних дисциплінарних органів адвокатури в роз'ясненні Правил адвокатської етики

(1) У випадках, коли в конкретній ситуації адвокату важко визначити варіант поведінки, який у певних обставинах відповідав би нормам цих Правил, він може звернутися за роз'ясненням до відповідного регіонального дисциплінарного органу адвокатури.

(2) Дії адвоката, що відповідають роз'ясненню регіонального дисциплінарного органу адвокатури, не можуть бути поставлені йому за провину і тягти накладення дисциплінарною стягнення.

Навчальний посібник

Ведерніков Ю.А., Кульбач С.О., Кучук А.М.

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

Підписано до друку 21.01.2011. Формат 60*84 1/16. Папір друк.
Ум. друк. арк.. 11,9 Облік.-видав. арк.. 12,08. Наклад 500 прим. Зам. № 11/1086

Видавництво «Свідлер А.Л.»
49041, м. Дніпропетровськ, а/с 2493, тел./факс +38(056)776-39-16
Ідентифікатор видавця у системі ISBN 8490

Надруковано в типографії видавництва «Свідлер А.Л.»